

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА
VULGARICA

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

31/2015

София • 2015

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

На корицата: Захарий Зограф. Патриарх Евтимий, стенопис в църквата на Преображенския манастир, 1851 г.

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките
Съвет за чуждестранна българистика
ул. „15 ноември“ 1, София 1040, Бюлетин „Българистика“
Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383
E-mail: amiltanova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2015

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

INFORMATION BULLETIN

31/2015

Sofia • 2015

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

On the cover: Zahari Zograf. Patriarch Evtimii, fresco in the church of the Transfiguration Monastery, year 1851

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emiliya Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica, Information Bulletin

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2015

© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2015

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ	9
Николай Поппетров – Съединението – актуално, стилизирано, реално	9
БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА	19
Книги 2015 г.	20
Съст. Емилия Волева	
Периодика 2015 г.	31
Съст. Емилия Волева	
ДИСЕРТАЦИИ	45
Съст. Никола Казански	
НАУЧНИ ФОРУМИ	47
Съст. Никола Казански	
ХОРИЗОНТИ	53
Илияна Гаравалова – Българистиката в Република Косово.	53
НАУЧЕН ЖИВОТ	65
Василка Танкова – Съединението на България от 1885 г. – 130 години по-късно	65
Станка Петрова-Христова – Научна конференция „Преводите от византийски гръцки през IX–X век в литературата на Slavia Orthodoxa: рецепция и традиция“	68
Златомира Герджикова – Българо-сръбска научна конференция „Средновековните Балкани: контакти и обмен“	74
Пенка Данова – Българо-румънски колоквиум „На север и на юг от Дунав: търговци, мисионери, пътешественици (XV–XVIII век)“	77

ПРОФИЛИ	81
Елена Сююр – 100 години от рождението на Златка Юфу	81
Маргарита Младенова, Маргарет Димитрова – Владимир Вавжинек на 85 години	86
Татяна Илиева – Зденка Рибарова на 70 години	94
Румяна Златанова – In memorem Макс Манголд	101
ОТЗИВИ	111
Тина Георгиева – Игор И. Калиганов. Проблеми истории и культуры славянских народов	111
Христина Тончева – Иванка Гайдаджиева. Местните имена в Западна (Беломорска) Тракия	116
Елена Койчева – Етничност, език и идентичност в Югоизточна Европа	119
Симеон А. Симеонов – Валентин Спиридонов. България и Германия в Ново и Най-ново време (Исторически паралели)	124

CONTENTS

PRÉFACE	9
Nikolay Poppetrov – The Union of Eastern Rumelia with the Bulgarian Principality in 1885 – Actual, Stylized, Real	9
BULGARIAN LITERATURE	19
Books 2015	20
Comp. by Emilia Voleva	
Periodicals 2015	31
Comp. by Emilia Voleva	
THESES	45
Comp. by Nikola Kazanski	
SCIENTIFIC EVENTS	47
Comp. by Nikola Kazanski	
OUTLOOKS	53
Iliyana Garavalova – Bulgarian Studies in Republic of Kosovo	53
SCIENTIFIC ACTIVITY	65
Vasilka Tankova – The Union of Eastern Rumelia with the Bulgarian Principality in 1885 – 130 Years Later	65
Stanka Petrova-Hristova – Scientific Conference on the Translations from Byzantine Greek in 9 th –10 th Centuries in the Literature of Slavia Orthodoxa: Reception and Tradition	68
Zlatomira Gerdzhikova – Bulgarian–Serbian Scientific Conference “Medieval Balkans: contacts and exchange”	74
Penka Danova – Bulgarian–Romanian Colloquium “To North and South of Danube River Merchants, Missionaries, Travellers”	77

PROFILES	81
Elena Siupiur – 100 th anniversary of Zlatka Iufu	81
Margarita Mladenova, Margaret Dimitrova – Vladimir Vavřinek at 85	86
Tat'yana Ilieva – Zdenka Ribarova at 70	94
Rumyana Zlatanova – In memoriam Max Mangold	101
REVIEWS	111
Tina Georgieva – Igor I. Kaliganov. Problems of History and Culture of Slavic Nations	111
Hristina Toncheva – Ivanka Gaydadzhieva. Local Names in Western (Aegean) Thrace	116
Elena Koycheva – Ethnicity, Language and Identity in the Southeastern Europe	119
Simeon A. Simeonov – Valentin Spiridonov. Bulgaria and Germany in Modern and Contemporary Times (Historical Parallels)	124

ЎВОДНИ ДЎМИ

Съединението – актуално, стилизирано, реално

Годините се изнизват. Честванията се повтарят.

Михаил Кремен¹

Всяко поколение има своя прочит на миналото. Този прочит отразява не само приоритетите на епохата, в която се извършва, но и дава възможност за освобождаване от стереотипи, за преодоляване на предразсъдъци, за осмисляне на канони и митове. Различията при прочитите, правени във времето, са достатъчно условие за историографски анализи и периодични дебати. Погледнато от друга страна, при множество събития, личности и процеси съществуват определени, мъчно променящи се във времето, превърнали се в канонични, подходи и форми на интерпретация. Те изглеждат особено устойчиви при юбилеите, към които, като правило, се подхожда чрез определена интерпретационна рамка. Това поражда към тях недоверие, обвързано със задължението да се спазва определен *bon ton* и придружено с неловкостта от критично изразяване.

Между тези два полюса – на периодичното препрочитане и на условността, на канона, – лежи всяка интерпретация на миналото.

Втората половина на ХХ век наложи една цялостна преоценка на начина на писане за миналото: поглед към събитията през призмата на обикновения човек; възприемане на основни евро-атлантически политически ценности като критерии за оценяване на миналото; използване на политически коректен език. При такъв подход неминуемо и Съединението би получило други очертания. Не това обаче е съществено в случая. Около българското минало се развихрят ожесточени спорове: за „мита Батак“, за спасителите на българските евреи, за „плевенските кости“, за „помашката нация“, за възстановяването на средновековните крепости и пр.² В този контекст темпоралната перспектива е не само полезна, но и необходима.

¹ Кремен, М. Романът на Яворов. Ч. II, С., 1985, с. 340.

² Вж. само като отделни изразителни примери: *Батак като място на паметта*. Съст. М. Балева, У. Брунбауер. б.м., б.г., [София?, 2007]. Тодев, И. Батак 1876 – мит или история? –

Дистанцията на времето е изходна позиция, която позволява да се обзоре събитието, да се открият подценени детайли, причинно-следствени връзки, както и да се насочи вниманието към аспекти, изтласквани на заден план от ментални стереотипи или моментни приоритети. Времето отстояние е също достатъчно, за да се потърси съотношението между актуалност и историчност при различните интерпретации по темата. С една уговорка – препрочитането, което логично произтича от времевата дистанция, не трябва да се превръща в процес на преднамерена възхвала или отхвърляне, нито да бъде повод за ефектни хипотези и за медийни сензации.

* * *

Безспорно, 130 години по-късно, Съединението е сред най-припознваните от политици и общественици, от интелектуалци, а и от по-широки обществени среди моменти от новата история на България. То се възприема и интерпретира като едно сравнително чисто събитие, без тъмни и без бели петна — т.е. около него има относително малко нелицеприятни истории и събития, скривани с възпитателни, националистически и прочие действия, както и малко неизследвани аспекти. На пръв поглед няма и от кого да се брани — то е събитие, което не е поставяно под съмнение. Нещо повече, дори е обвито с ореола на една мирна революция, на акция, подкрепена от целия народ. То е едно дело, което, според някои посткомунистически народнически прочити, било единственото, което сме направили сами, със собствени сили, а подобна интерпретация автоматично превръща събитието в траен исторически знак (а и опора за историко-центристките съзнания) в условията на несигурни, кризисни времена.

Според една широко разпространена в общественото пространство формулировка Съединението се възприема преди всичко като част от обяснителната конструкция за волята на българския народ да обедини своите земи и своите сънародници, в която отделни стъпки са съединението и след това обявяването на независимостта и двете войни за национално обединение от 1912–1913 и 1915–1918. Синтезирано общоприетите оценки за Съединението са изразени от Елена Стателова: „С провъзгласяването на Съединението се осъществява първият етап от обединението на българския народ. България се превръща в сериозен политически фактор на Балканите. Създават се условия за по-нататъшното капиталистическо развитие на страната в рамките на едно по-голямо държавно образувание. Съединена България разполага с повече възможности за завършване на националното обединение“.

В: *Текстове по Българско възраждане*. С., 2010 и 2013. Ташев, С. *Депортацията на евреите от Вардарска Македония и Беломорието. Факти и митове*. С., 2012. *По пътя на трупове от Плевен до Бристол*. Съст. Е. Алекова. С., 2015.

ние, за културно съревнование и икономическа интеграция с напредналия европейски свят.³

Съединението има своето изразено присъствие не само в историческата литература и публицистиката, в учебниците по история, в регионалната система от названия, но и своето място на поклонение и памет – площад „Съединение“, музей на Съединението, паметник на Съединението, ден на Съединението, който е и официален национален празник. Впрочем трябва да се отбележи, че музеят на Съединението е, като концепция, един от изразителните, впечатляващи национални музеи, защото съчетава белези за събитието с основни моменти от историята на града като столица на отделна държава.

Съединението може да се характеризира като събитие неотделимо от националната памет, свързано с припомняне на миналото в определен ритуал; при това събитие без нелицеприятни детайли, в представата за което възхвалителните разкази и героичните пози, празничното и позитивното, възпитателното и прославящото, запълват неговото съдържание. Към такива изводи насочва не само цялата популяризираща и пропагандна книжнина от комунистическата епоха, но и всяко непредубедено наблюдение върху различните интерпретации на Съединението – както събитийни, така и биографични. Припомняйки биографичния прочит, който Захари Стоянов прави на събитията чрез образа на Продан Тишков (Чардафон Велики), Руси Русев отбелязва обобщаващото, акцентиращото върху създанието, емоционално въздействащото в този текст: „Малкият излиза неподозирано голям. Той взема размерите на национален символ, символ на волята на българите да бъдат това, което са, а не нещо друго...“⁴

Подобни на Захари Стояновите (и Русевите!) нравоучителни примери могат да се открият в повечето от текстовете, писани от мемоаристи, публицисти, а и историци. Разбира се, както при повечето исторически събития, представите за Съединението са придружени със стереотипни елементи и формулировки. В основните си параметри събитието е силно стилизирано чрез използване на определени схеми за представяне на отделните му protagonисти, обществената атмосфера и реакции и пр. Ако обаче се абстрахираме от влиянието на моментни ситуации, на политически и други временни цели и от динамиката на обществения дневен ред, ясно може да се направи изводът, че интерпретациите на събитието са сравнително слабо и/или повърхностно засегнати от различни агресивни парадигми.

³ Съединението на Княжество България с Източна Румелия (6 септември 1885). – В: *Алманах на българските национални движения след 1878 г.* (Съст. Г. Марков и др.), С., 2005, с. 415. Този текст синтезирано изразява както изводите на авторката по темата, така и в значителна степен общите за българската историография от края на ХХ в. становища за Съединението. Вж. също: Стателова, Е., А. Пантев. *Съединението на Княжество България и Източна Румелия*. С., 1985 и 1995.

⁴ Русев, Р. Чардафон Велики. – *Родна реч*, XV, 1941/1942, № 1, с. 30.

То обичайно е използвано от политиците. Без съмнение част от неговото експлоатиране е двусмислено и дори е трудно да се отговори еднозначно доколко политическият прочит не е в основата на широко разпространени представи. Амбивалентната същност на големите юбилейни чествания предполага постоянна предпазливост от страна на изследователите, когато трябва да оценяват двата полярни елемента: инструментализирането на събитието чрез паметници и пропагандни акции и безкористното отдаване на почит и внимание към миналото. Например в контекста на политически цели и идеологически прочити Съединението изпълнява важна роля като част от концепцията за социалистическа България като наследник на прогресивните моменти от миналото и разбира се, в хода на една политика на преднамерен или спонтанен национализъм, съпътстващ комунистическия режим през 70-те и 80-те години. Решението на секретариата на ЦК на БКП от ноември 1983 г., както и самото честване на Съединението от 1985 г., трябва да се разглеждат като елемент от процеса на консолидиране на социалистическата нация, брънка в изграждане на единен разказ за българското минало, героичен, патриотичен и подчертано съзидателен, както и в контекста на започналия (и завършил в основни линии според представите на създателите си!) „възродителен процес“. Плод на политическа воля и идеологически амбиции е и изграждането на паметника на Съединението (1985). Същевременно честването, паметникът и всички останали ритуали по отбелязването на юбилея и популяризирането на събитията от септември 1885 г. са налице и с времето тяхното моментно предназначение изгубва смисъла си.

Преднамерено политизиране се забелязва и в условията на преход, когато обявяване на Съединението за национален празник редом с деня на Освобождението (трети март) е също израз и на конюнктурна политическа воля (включително в контекста на голямото противопоставяне между събития от новата българска история). Пак в годините на прехода, където публично, където кулоарно, се прави опит за подмяна на понятието „съединение“ с „присъединяване“.

В този пункт темата допира до въпроса къде остава паметта за събитието, изразена чрез места и символи, които познаваме и ценим/уважаваме, или тя се мисли като основа за разширяване значението на понятието Съединение и респективно на събитието, което се крие зад него с някаква легитимираща цел. Този въпрос е резонен, защото Съединението дава изразителен пример за неефективността на опитите за инструментализиране на паметта. Превърнатото в национален празник, за да задоволи националистически настроения и поради кокетирание с определени нагласи, то не получава по-значимо място в обществената памет от това, което е имало, независимо от изключителното си историческо място в развитието на българската държавност.

1869

Впрочем Съединението е едно събитие, което като че ли не е добре осъзнавано в своите специфика и значение от колективната памет. Без да навлизам в задължителната аргументация, ще изкажа едно наблюдение – струва ми се, че съществуват определени разминавания между национална памет и делнична представа, между общопризнато значение на събитие и лично отношение към него. В значителна степен тези разминавания са обусловени от актуалните теми на деня, сред които Съединението, почти до края на 70-те години, се намира в подчинено положение спрямо други национални събития. Що се отнася до масовото съзнание – на него Съединението не импонира достатъчно – няма ясно изразен враг, няма необясними обрати и рязка смяна на действието, сублимни моменти и тайнствени сили. С малки изключения (например късно „открития“ от българската общественост Захари Стоянов⁵) и съединистките дейци нито са „притча во язицех“, нито са образи, натоварени с траен ясно изразен идеологически знак.

* * *

Когато мислим за Съединението от историческа дистанция (казвам от дистанция, защото можем да мислим и опитвайки се да се поставим в епохата на събитието, независимо доколко това може да бъде успешно при цялата условност на такава представа), преди всичко не можем да избегнем едно преосмисляне, най-малкото на отделни тези и оценки.

Възприемайки историческата дистанция като възможност за преосмисляне, не може да пренебрегнем факта, че всяко поколение има своя хоризонт, че представата за Съединението отразява както хоризонта към момента на преоценката, така и хоризонта на всички, оценявали събитието преди, и е неотделим от хоризонта на неговите участници (чиито свидетелства чрез мемоарни и други текстове се включват в изграждането на представите на поколенията). Тези хоризонти се наслаждат, но не са тъждествени. Те, разбира се, в разглеждания конкретен случай могат да са тъждествени и тази тъждественост се открива в сравнително устойчивата във времето оценка за Съединението като за едно припознавано като значително, позитивно и с общобългарско значение събитие.

⁵ Фактически „преоткриването“ на Захари Стоянов и за българската интелигенция, и за масовата публика става с една инициатива на книгоиздателството на Иван Г. Игнатов и синове по повод 50-годишния юбилей на Освобождението. Вж. Стоянов, З. Записки по българските въстания (разкази на очевидец) 1870-1876. С предговор на Ал. Балабанов. С., 1928. Преоткриванията не са рядкост. „Кюстендилската акция“ от 9 март 1943 г. бе преоткрита през 90-те години от италианския журналист Габриеле Нисим и се превърна в основния акцент на „откриването“ за историческата наука и за обществото на Димитър Пешев и неговата дейност, свързана с изграждане на места на паметта и преподаване на историческия разказ за събитията от пролетта на 1943 г.

Ако преосмислянето логично произтича от смяната на хоризонтите (поколенията и парадигмите), то мъчно обаче можем да преоценим събитието. То е едно от еднозначно ясните в българската история. Можем обаче да преоценяваме аспекти, пряко свързани с него, като например академичната и популярната представа и сложната субординация между тях.

Преосмислянето и преоценката са две операции, при които допираме и до коректността на понятията, датите, начина на оценяване и до въпроси, които не можем да зададем, защото предварително сме ги изключили. Такива въпроси са например: Мит ли е Съединението? Има ли в него митологични елементи? В основата на какъв мит заляга? Подобни въпроси изискват едно ясно дефиниране на понятието мит. Може да се спори за същността на митовите елементи при представите/интерпретациите на Съединението, но не може да се отрече, че то е неотделима, основна част от големия държавно-творчески разказ за съвременна България, който в отделни свои части, а и като цяло, може да изпълнява успешно различни митови роли.

Същевременно не може да се подценява силата на това събитие при оформяне на устойчиви обществени нагласи с трайно значение за националната обществено-политическа мисъл и действия. Такива например конкретно посочва Иван Илчев: „Успехът на Съединението вкоренява друг стереотип във външната политика, а оттук и в пропагандата – автономията на Македония. Подразбира се, че при удобен момент ще бъде повторен източнорумелийският вариант. Само че той успява при рядко стечение на обстоятелствата и обединява срещу идеята за автономията останалите балкански страни.“⁶

Погледът към събитието от дистанцията на времето носи и предизвикателството как ще го оценяваме в контекста на обединена Европа, за бъдеща Европа без граници. Резонен въпрос особено като се имат предвид определени тенденции, свързани с годините на прехода, които извеждат на преден план някакви европоцентристки, общохуманни, общочовешки и пр. парадигми и прочити, които български политици, интелектуалци и общество правят, отделяйки историческите събития от техния естествен контекст.

Смисленият отговор на европоцентристката гледна точка е, че Съединението трябва да се възприема като основен елемент от оформянето на българската нация и българската национална държава, съответно на българската държавна територия и на основното българско културно пространство. При актуалното разглеждане специално място изискват резултатите от Съединението, както моментните, така и дълготрайните (например ролята му в контекста на неуспешния български регионализъм), както и някои последици за българското културно развитие и др. Така например Съединението променя радикално ролята на Пловдив в българското етническо пространство – град,

⁶ Българската национална пропаганда след 1878. – В: *Алманах на българските национални движения след 1878 г.* (Съст. Г. Марков и др.), С., 2005, с. 388.

който би могъл да се развие като най-важния в културно отношение център на българските земи (достатъчен пример за неговия потенциал е Пловдивската народна библиотека, която до 1944 г. е с по-голямо значение, повече инициативи и дейности в сравнение със Софийската)⁷.

Последствие от Съединението например е загубата на големия пазар на Османската империя. Събитието от септември 1885 г. освен своята триумфална, празнична същност носи със себе си и сръбско-българска война, временна изолация на страната, криза. Важно негово следствие е горчивият, но неосмислен урок (за всички български политици след това) на резултатите от Сръбско-българската война: че в крайна сметка решават и имат последната дума Великите сили.

Разглежданата проблематика опира до поредица от теми, които изискват цялостно разглеждане. Те имат значение не само за осмисляне на събитието и неговото място в националната история, но и за насочване на вниманието към различните събития и процедури, които формират обществените представи за миналото и културата на паметта.

1. Какво е значението на юбилеите при формирането на културната памет, при налагането на образи и представи? Още повече, че съществуват два полярни възгледа — за юбилея като съзидание, сплотяване, пораждање на подем (на Румяна Конева) и за юбилея като форма на инструментализиране, налагане на канон (на Емил Димитров)⁸.

2. Каква е пропорцията, крехкото равновесие между ясно очертана и рационално обмислена крайна цел и възторжения подтик към действие? Перифразирайки популярната постановка на един философ — крайната цел или движението е водещото, както при самото събитие, така и при интерпретациите за него.

3. Съотношението между емоционални мотиви, политически/идейни аргументи, стопански, административни и геополитически оценки. Последното е значима изходна позиция, защото насочва към изследване на ментални механизми, свързани с избор и оценка на приоритети в десетилетията след това.

4. Механизмът на извършването, който, колкото и да е описван, не е реконструиран цялостно (всъщност ние нямаме и досега, независимо от малки изключения, пълното, макар и хипотетично, реконструиране на механизма на извършването на един преврат).

⁷ Струва ми се, че на преосмисляне подлежи и историята на Източна Румелия, най-малкото по линия на подценяването съпоставяне с Княжество България и с разглеждането ѝ като елемент от общобалканското стопанско и социално пространство. За подобен процес и на реконструкция съществува добра изходна база (вж. Стателова, Е. Източна Румелия 1879–1885. Икономика, политика, култура. С., 1983).

⁸ Димитров, Е. Памет, юбилей, канон. Увод в социологията на българската литература. С., 2012.

5. Реконструкцията на събитието в неговата индивидуална и колективна социалнопсихологическа обстановка.

Тук е мястото и на въпроса от какво трябва да освободим представите за Съединението 130 години по-късно, който насочва към ролята на медиите и на популярната литература за създаване и налагане на някои представи за събитията от есента на 1885 г. В частен план преосмислянето налага един нов поглед към източниците за разказа за събитието и съответно към стереотипния начин на интерпретиране, силно повлиян от текста на Симеон Радев и засилен с неговото „преоткриване“ през 70-те години⁹.

Оценката на Съединението 130 години след неговото извършване позволява да се постави и въпросът какъв подход за представяне/интерпретиране трябва да се избере: романтичният, реалистичният или рационалният? Вторият, според мен, е единствено допустимият (не е ли например актът от 25 юли 1885 победа на реалното/рационалното над емоционалното?). Той позволява в значителна степен освобождаване от аксеологията и навлизане в допускания, които обичайно се посрещат с недоверие и раздражение. При него е възможно да се потърси обяснение на феномена, че Съединението никога не е достатъчно актуално, за разлика от други събития.

Ще си позволя да предложа едно обяснение, което, съзнавам, би породило повече противопоставяне отколкото съгласие. Масовото съзнание не открива в събитието риск; в него няма фатализъм и свързаните с него представи за героизъм. Героинята от Съединението е по-скоро Недялка Шилева, т.е. представите се приплъзват по един анекдотизъм. Така се подценява фактът, че актът от 6 септември 1885 г. представлява безразсъдство, едно несъобразяване с регионалните и Великите сили, но и проява на волята на група хора, които изразяват гласовете на един народ за единно отечество. Това безразсъдство показва отказ от съобразяване със статуквото, то е действие към предрешените факти, политически хазарт, който успява или не успява, и може да служи като исторически пример, че веднъж (през 1885 г.) рискът успява, но друг път (през 1912–1913 и 1915–1918) – не! Съединението би могло да се разглежда и като брънка от една верига от рискувания (но и от несъобразяване с всички аспекти от действителността) с елементи 1876 г. (Априлското въстание с неговия косвено успешен резултат) и 1908 г. (Независимостта).

⁹ Радев, С. Строителите на съвременна България. Т. I Царуването на княз Александра 1879–1886. С., 1911. Стоянов, З. Чардафон Велики (Биографична скица в профил). Русе, 1887 (второ изд., в две части, С., 1942). Не бива да се пренебрегва фактът, че основна част от документалната база по Съединението е публикувана две десетилетия след негово извършване: *Архив на Възраждането*. Т. II. *Документи по Съединението*. С., 1908.

Най-сетне, не бива да се подминава и фактът, че реконструкцията на събитията от 1885 г. изисква преосмисляне или доизясняване на ред процеси, факти и събития като например: позициите и ролята на Русия, значението на договореността между съединистките дейци и княз Александър I, а оттук и намиране на съотношението между спонтанност и предначертаност в действията от 6 септември, разкриване на участието на селища като Панагюрище, Пазарджик и др. в съединистките процеси.

* * *

Определянето на реалното място на събитието в историята може да се формулира чрез следното твърдение: *Не е ли Съединението успешно събитие поради съчетаването на няколко фактора:*

- Наличие на организирана сила, която извършва успешен преврат;
- Наличие на политическо ръководно ядро, което организационно осигурява обществена подкрепа;
- Обща обществена нагласа за съединение, която доминира над противниците на промяната и над пасивната, дезинтересирана маса;
- Благоприятна моментна международна обстановка.

От тези четири допускания могат да се изведат следните три характеристики на акта от 6 септември 1885 г. с цялото му значение:

1. Като една успешна акция, която се вписва в контекста на едно движение на политически среди, на отделни личности и една, изразена в определени слоеве на интелигенцията, политическа задача.

2. Като един исторически шанс — това, което се определя с фразата „точното събитие в точния час, на точното място и с точните хора“.

3. Съединението като един от аргументите за безсмислието на Берлинския договор

Подобен рационален и дистанциран от емоции подход съвсем не изключва чувства на симпатия, възторг, преклонение и други емоции при общуването с миналото. Историческият анализ отразява един от подходите към миналото, другият — личният, емоционалният — е напълно естествен, но не бива да доминира над аналитичния.

„Годините се изнизват и честванията се повтарят“, но припомнянето прави събитието актуално и очертава, независимо от всички фактори, които влияят върху юбилеите (и от неминуемата официалност на юбилеите), отношението на поколенията. Припомнянето носи преосмисляне, което прави, като правило, събитието актуално.

Николай Поппетров

Хърватските бугарщици са част от южнославянската епическа традиция. Те са най-старите южнославянски юнашки песни – записвани са от XVI до средата на XVIII в. по Хърватското приморие.

Сборникът има за цел да представи на едно място неговения брой статии и изказвания на български автори по въпроса за бугарщиците, за да ги направи достъпни за всички, които се интересуват. За първи път се публикуват изцяло и се коментират и събраните през втората половина на XX в. у нас материали.

Няма никакво съмнение, че през XV–XVI в. български епически традиции, свързани с дълъг 15- и 16-сричен размер и особен, „български“ начин на изпълнение, са били пренесени в Хърватското приморие и Далмация. Възможно е това да е станало в резултат на твърде тесните връзки на българските земи с Дубровник чрез пътуващи професионални певци и т.н. ... Особеният български тип епически песни, които са занесени там, в България са изчезнали (преобладаващият размер на юнашките песни сега е 10-сричният). Но те са изчезнали и в Далмация и Хърватско. Известни следи от тях могат да се открият в българското народно творчество, както това показва проф. Л. Милетич. Той открива и една съвременна българска песен „Дели Марко и бяла Рада“, записана преди войните в Лясковец, с преобладаващ 16-сричен стих, със следи от типичния напев на бугарщиците. Ето нейното начало:

Хей, Торлак Марко на бяла Рада думаше:
„Запретни бели ръкави, задигни златни скутови,
хей, че отсей брашно нишесте, замеси бели бугачи
по девет очи едната,
хей, че напълни новата бяглица, дето събира
малко ни много – до девет мери руйно вино!
Хей, у мамини ще идем на гости и на повратки“.

Петър Дитевков

Хърватските бугарщици и техните български съответствия

Хърватските бугарщици и техните български съответствия

СТАТИИ И МАТЕРИАЛИ

www.baspress.com

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

Стефана Стойкова (съставител). ХЪРВАТСКИТЕ БУГАРЩИЦИ И ТЕХНИТЕ БЪЛГАРСКИ СЪОТВЕТСТВИЯ. СТАТИИ И МАТЕРИАЛИ. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015. 152 с. 8,00 лв.

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“ – www.baspress.com

Книжарници: София, ул. „15 ноември“ № 1
София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2015 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения на български автори, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилومتодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2015 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание за 2015 г., са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2015

BOOKS 2015

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

БАРАКОВ, Венелин. Градът във Второто българско царство. Велико Търново, Абагар, 2015. 424 с.

ISBN 978-619-168-126-6.

Монографията е резултат от над 10-годишни проучвания на автора върху фортификацията, структурата и организацията на пространството в града на Второто българско царство. Авторът участва в различни екипи, проучващи старите български столици Плиска и Преслав. Провежда самостоятелни разкопки на редица средновековни градове и крепости (Килифарево, Севлиево, Шипка, с. Царева ливада, с. Скалско (обл. Габрово) и др.).

БЪЛГАРО-хърватски политически и културни отношения през вековете. Сборник в чест на 75-годишнината на Румяна Божилова. С., Парадигма, 2015. 500 с.
ISBN 978-954-326-260-1.

Съставители: С. Елдъров, А. Балчева, И. Огнянова, Л. Миндова

Материалите в сборника са плод на дългогодишно научно сътрудничество между български и хърватски учени. Широкият тематичен диапазон на текстовете допълва целостта и разширява многообразието на познанието за българо-хърватските взаимоотношения през вековете като част от културното наследство на Обединена Европа.

ВЕЛЧЕВ, Йордан. Балканският човек XIV–XVII. Пловдив, Жанет 45 – III том. 2015. 671 с. ISBN 978-619-1860-13-5.

Хроника на балканския свят в границите на Османската империя. Въз основа на документи са изследвани събития, сблъсъци и взаимодействия от историята на различни общности, религии и култури.

ВИЗИЯ за бъдещето на библиотеките в България. С., ББИА, 2015. 124 с.
ISBN 978-954-9837-29-2.

Сборникът съдържа докладите, изнесени на конференцията под едноименния наслов, проведена в Стара Загора през юни 2015 г.

ЕТНИЧНОСТ, език и идентичност в Югоизточна Европа. С., АИ Марин Дринов, 2014. 248 с.

ISBN 978-322-739-6.

Съставители: Елена Койчева и Василка Алексова.

Сборникът съдържа статии от български и румънски учени, насочили усилията си към разкриване на корелацията между етнос, език и идентичност, както и на от-

делни страни от етническите, езиковите, културните и религиозните контакти на Балканите.

ПРЕСЛАВСКА книжовна школа. Шумен, Научен център „Преславска книжовна школа“ –

Том 15. 2015. 460 с. ISBN 978-619-00-0338-0.

Отговорен редактор: Веселин Панайотов

Сборникът съдържа доклади от международния симпозиум „Християнство и книжовност“, проведен през октомври 2014 г. в Шумен. Текстове са обединени в рубриците „Езикознание“, „Литературознание и теология“, „Археология и история“ и „Културология и библиотекознание“.

РАДКОВА, Румяна. Възрожденска Дупница (XVIII–XIX в.). Македонски научен институт, Исторически музей – Дупница, 2015. 247 с.

ISBN 978-954-8187-95-4.

Чрез нов изворов материал в книгата е представена трансформацията в облика на селището, промените в стопанското, обществено-политическото и културното му развитие през XVIII–XIX в.

РАЗШИРЯВАНЕТО на света. Изследвания в чест на проф. Богдан Богданов. С., Нов български университет, 2015.

ISBN 978-954-535-894-4.

Съставители: Веселина Василева и Георги Гочев

Сборникът съдържа статии на 45 автори от различни университети и изследователски институции в три раздела: „Говорене и живеене“, „Литература и история на културата“, „Университет и общество“.

BULGARIA Mediaevalis. 2013–2014, 4–5. Пловдив. Фондация „Българско историческо наследство“, 2014. 599 с.

ISSN 1314-2941

Сборникът съдържа докладите от конференцията в чест на 90-годишнината на проф. д-р Василка Тъпкова-Заимова „Средновековна България в контекста на балканската и европейската история и култура“, проведена през февруари 2014 г. в София. Авторите са български и чуждестранни медиевисти, византинисти, археолози, историци, литературоведи, лингвисти и изкуствоведи. Приложена е библиография на проф. Тъпкова-Заимова, както и обзор на научното ѝ дело.

RETHINKING the Past – Looking to the Future. Proceedings of the Ninth Joint Meeting of Bulgarian and North American Scholars, Eugene, Oregon, May 31–June 1, 2012. Sofia, Boyan Penev Publishing Center, 2015. 176 p.

ISBN 978-954-8712-99-6.

Edited by Anissava Miltenova, Cynthia Vakareliyska and Christine Holden

Сборникът включва 12 студии от Деветата среща на български и американски учени, проведена през 2012 г. в Юджийн, Орегон. Те са посветени на важни аспекти от българо-американските исторически отношения, старобългарските средновековни ръкописи и съвременни проблеми на българския фолклор.

ИСТОРИЯ / HISTORY

ВАЧКОВА, Веселина. Скретиска – един път, един храм, един дворец и десет века история. С., Тангра ТанНакРа, 2015. 367 с.

ISBN 978-954-378-125-6.

Изследването е посветено на някои ярки моменти от миналото на Костинбродския регион, които хвърлят светлина върху мястото му в политическата и културната география на християнска Европа през Късната античност и Средновековието.

ГРАД и памет. Пазарджик, 2015.

Сборникът включва докладите от националната конференция под едноименния наслов, проведена през юни 2014 в Пазарджик. Текстовете са обединени в разделите „История и памет“, „Памет и забрава“, „Места на памет“ и „Проблематичната памет“.

СПИРИДОНОВ, Валентин. България и Германия в Ново и Най-ново време. Велико Търново, I & B, 2015. 288 с.

ISBN 978-954-9689-88-4.

В изданието са включени студии, статии и научни съобщения, посветени на отделни проблеми от новата и най-новата история на България и Германия, в т.ч. и на връзките между двете държави. Подборът на материалите е ориентиран към важни за българската и германската история процеси и събития.

ЦАЧЕВСКИ, Венелин. България и Швейцария заедно в историята. С., Студия Трансмедия, 2015. 564 с.

ISBN 978-619-7260-00-7.

Книгата е посветена на стогодишнината от установяването на дипломатически отношения между България и Швейцария. Изследвани са историята на швейцарската държава и историческото развитие на сътрудничеството между двете страни и двата народа в областта на икономиката, политиката, образованието, науката, изкуството и културата. В последната част на книгата са описани жизненият път и дейността на проф. Константин Кацаров – една от най-ярките личности в историята на българо-швейцарските отношения, забележителен учен и патриот.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

ГЕРГОВА, Яна. Култът към свети безсребърници в България. Образи, вярвания и ритуални практики. С., Гутенберг, 2015. 392 с.

ISBN 978-619-176-046-6.

Първо цялостно изследване на култа към св. Пантелеймон и св. св. Козма и Дамян. Представени са всички аспекти на култа, териториалното му разпространение и функционирането му. Съдържа богат емпиричен материал и сравнителен анализ с подобни обекти в Македония и Италия.

1869

МИКОВ, Любомир. **Джамията на Ибрахим паша и „Ибрахим паша“ джамия в Разград.** С., АИ Марин Дринов, 2015. 269 с.

ISBN 978-954-322-822-5.

Монографично интердисциплинарно изследване на един от многобройните османски архитектурни комплекси по българските земи. Разглеждат се две джамии в Разград, свързани с името на великия везир Ибрахим паша (1493–1536). Съдържа богат илюстративен материал – планове, рисунки и др.

МИЛАНОВ, Емил. **Летопис на православните храмове в Требич – Погледец.** С., Международна славянска община – Перун 2000, 2015. 316 с.

Книгата представлява кратка история на храмовете: „Св. вмч. Георги Победоносец“ (Требич), „Св. Николай Мирликийски Чудотворец“ (Погледец), „Св. мч. Трифон“ – „Свето Рождество Христово“.

НИКОЛЧЕВ, Дилян. **Екзарх Стефан под „грижите“ на държавна сигурност.** С., Военно издателство, 2015. 462 с.

ISBN 978-954-509-546-7.

Цялостен труд, в който подробно се разглежда личният живот на екзарх Стефан (от ранното детство до смъртта му) в тясно единство с цялостната му църковна и обществена дейност. Текстът се основава преди всичко на архивни документи, съхранявани в досието на екзарх Стефан от тайните служби на България – преди и след 1944 г.

СБОРНИК в чест на 80-годишнината на професор протопрезвитер д-р Николай Шиваров. Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий, 2015. 580 с.

ISBN 978-954-524-982-2.

Съставители: Елена Попова и др.

Сборникът обединява материали от областта на църковната история и право, археологията, езикознанието, литературознанието и изкуствознанието.

ФЛАД, Симоне. **За разпространението на Христовата вяра. История на българското евангелско дружество (1875–1958).** С., Верен, 2015. 460 с.

ISBN 978-619-7015-70-6.

История на сдружението от неговото създаване през 1875 г. до юридическото му прекратяване през 1958 г.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

ДРАГНЕВА, Милена. **Обичаи и обреди от Провадийско.** Варна, Славена, 2015. 303 с.

ISBN 978-619-190-028-2.

Сборникът е резултат от десетгодишно теренно проучване, събиране и анализиране на разнообразни източници. В него е представена ценна информация за обичайно-обредната система в календарния цикъл на населението в Провадийско.

ИМЕ и святост. С., Род, 2015. 464 с.
ISSN 1311-4935.

Сборникът съдържа материали от два поредни международни симпозиума на Асоциацията за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл“: „Памет и святост“, 5–7 октомври 2012 г. и „Етнология на името“, 4–6 октомври 2013 г.

КОВАЧЕВА, Лиляна. Съкровен свят. Празнично-обредна система на ромите в Средна Западна България. С., Просвета, 2015. 324 с.
ISBN 978-954-01-3129-0.

Етноложко изследване на семейната и календарната обредност на ромите от Средна Западна България съдържащо и личен разказ на човек от ромската общност в този регион. Разглеждат се етнодемографските характеристики на ромите, живеещи в Средна Западна България, функциите на семейството за съхранение и предаване на характерната за ромите етнокултура, динамиката на промените в обичайно-обредната и празнична система при различните групи в изследвания регион, както и взаимовръзките и влиянията на българската етнокултура върху нея.

СЪБОТИНОВА, Донка. Колелото на живота. Семейни обичаи на българи, арменци, руси старообредци, турци и цигани. С., Стено, 2015. 516 с.
ISBN 978-954-449-808-5.

Представени са традиционните семейни обичаи и обреди, народните вярвания и практики на българи, арменци, руснаци старообредци, турци и цигани (рома), живеещи в Силистренско. Разкриват се спецификата и разнообразието на тяхната култура в областта на семейната обредност, свързана с основните моменти в живота на човека от раждането до смъртта. Дадени са сведения за традиционното народно мислене, за мястото на човека в света, за неговото участие в определени обществени и социални отношения, за задълженията и правилата, които има и на които се подчинява, образите, в които ги възприема, нормите на поведение, които спазва, отношението към мъртвите и грижите за душите им, народните вярвания и представи, свързани със света на отвъдното.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

В началото бе Словоето... Сборник в чест на проф. Мария Китова-Василева. С., Нов български университет, 2015. 616 с.
ISBN 978-954-535-870-8.

Сборникът включва научните постижения на 43 автори, преподаватели от различни висши учебни заведения у нас и в чужбина – утвърдени и млади учени, както и докторанти на самостоятелна подготовка. Особено място сред лингвистичните изследвания заемат статиите на шестима изтъкнати представители на испаноезичното езикознание.

ВЪТОВ, Върбан. **Езикови „проуки и докази“**. Велико Търново, Фабер, 2015. 302 с. ISBN 978-619-00-0301-4.

Студии по българска фразеология относно употребата на зоологизми, библейски теми и различни антропологични елементи на компонентния състав на фразеологизмите.

ГАЙДАДЖИЕВА, Иванка. **Местните имена в Западна (Беломорска) Тракия**. Пловдив, Астарта, 2015. 291 с. ISBN 978-954-350-212-8.

Изследване върху топонимията в областта между долните течения на Места и Марица. Включва над 4 600 имена и е най-пълното лексикографско представяне на собствените имена на географски обекти в района.

ПАРЗУЛОВА, Марияна. **Етюди за именната система на българите**. Велико Търново, Знак 94, 2015. 207 с. ISBN 978-954-8305-40-2.

Сборник с езиковедски изследвания. Разглеждат се специфични проблеми на именната от турски произход, на българските преселници в Бесарабия и Крим и други. Съдържа анализи на именната система на българите в Бургаско.

ПЕТРОВ, Велин. **Събирателните имена в българския език в съпоставка с други балкански езици**. Пловдив, Жанет 45, 2015. 454 с. ISBN 978-619-186-055-5.

Първо цялостно изследване на лингвистичната категория събирателност и на класа на събирателните съществителни имена в българския език. Събирателните имена са изследвани в синхрония и диахрония. В резултат на анализ на множество лексикографски източници и наблюдения върху някои от българските диалекти и разговорния език са открити и приведени голямо количество примери. Събирателните съществителни имена се изследват и в съпоставителен план – най-вече с гръцки, в по-малка степен с албански и румънски език; направени са паралели и с други славянски, германски, романски и тюркски езици. В монографията е направена цялостна, системна класификация на периферните и прототипичните събирателни имена въз основа на техните лексикосемантични и граматически характеристики. Съдържа най-пълния до момента Словник на събирателните имена в българския език.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

БАЕВ, Антон. **Суицидният синдром и героите на Павел Вежинов**. Пловдив, Коала прес, 2015. 120 с. ISBN 978-619-7134-18-6.

Интердисциплинарно изследване, посветено на типове човешко поведение, на архетипните модели на психологическите реакции на съвременния човек. Първи цялостен опит за литературно-психологически прочит на белетристичното творчество на Павел Вежинов.

БОЧКОВ, Пламен. **Веда Словена – 140 години по-късно**. С., Нов български университет, 2015. 314 с.
ISBN 9789545358647.

Цялостен аналитичен преглед на столетните спорове около „Веда Словена“, като се аргументира нов възможен прочит. Търси се смислова и функционална връзка между песните от двата тома на сборника – епическите и обредните, които заедно образуват календарно-ритуален цикъл, посветен на новата година и новото начало, разбирано както в природен/календарен или стопански план, така и в социален.

Текстовете от „Веда Словена“ се разглеждат в широк културен контекст с акцент върху материалите от архива на Ст. Веркович – писма, разговори и предания; записи на фолклор от други негови сборници и на негови съвременници от други краища на България; собствени теренни материали, записвани в продължение на повече от две десетилетия.

ВЛАШКИ, Младен. **Романология ли? Съвременният български роман между употребата и експеримента**. Пловдив, Хермес, 2015.

Литературнокритически изследвания върху съвременния български роман от началото на XXI век до днес – Теодора Димова, Елена Алексиева, Емил Андреев, Владимир Зарев, Милен Русков, Георги Господинов, Илия Троянов, Алек Попов, Александър Секулов, Недялко Славов и други.

ДИМИТРОВА, Илияна. **Литературни пейзажи. Творчеството на Станислав Стратиев**. Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий, 2015. 230 с.

ISBN 978-619-208-016-7.

Литературноисторическо изследване. Разглеждат се образите на паметта и забравата, както и специфичните модели на „българското“ в драматургията и прозата на писателя.

ДОЙНОВ, Пламен. **Литература, размразяване, разлом. 1962**. С., Кралица Маб, 2015. 315 с.

ISBN 978-954-533-144-2.

Изследвани са литературните ефекти на непоследователното развенчаване на Й. Сталин и В. Червенков, битките за утвърждаването на ново литературно поколение, рокадите в Съюза на българските писатели, сложната преддебютна и дебютна фаза на поетите Иван Теофилов и Иван Цанев и др. Анализирани са знакови извънстолнични случаи – скандалите по повод книгата „Поетическо вероизповедание“ на млади русенски поети и около стихотворението „Чужда кръв“ на Велин Георгиев.

ЗМЕЙ Горянин – непознатият. Русе, Ахат, 2015. 246 с.

ISBN 978-954-9664-71-3.

Съставител: Теодора Евтимова

В сборника са поместени докладите на водещи учени и специалисти, изнесени по време на Националната научна конференция под едноименния наслов, проведена през април 2015 г. и посветена на 110-годишнината от рождението на русенския писател Светлозар Акендиев Димитров – Змей Горянин.

ИВАНЧЕВА, Ирен. Гласове на жени в българската поезия. Аспекти на междутекстовост (от средата на XIX до 40-те години на XX век). С., Просвета, 2015. 464 с. ISBN 978-954-01-3130-6.

Авторът разглежда важни прояви в женската ни поезия от средата на XIX в. до 40-те години на XX век, служейки си с изследователските ракурси на междутекстовостта и литературноисторическата реконструкция. Направен е опит за предефиниране на понятието женско писане; детайлно е представена общата стихосбирка на сестрите Елисавета и Мария Ненови от 1890 г., както и цялостен портрет на писателката и поетеса маринистка Весела Страшимирова; анализани са факти от житейските и творческите биографии на поетесите Роза Попова и Дора Габе; поезията на Мара Белчева е представена през различни аспекти на нейните духовни търсения.

КАБАКЧИЕВ, Кирил. Силата на традицията и силата на фактите. Велико Търново, Фабер, 2015. 419 с. ISBN 978-619-00-0241-3.

Авторът на изследването представя нови дискуссионни тези за делото на Патриарх Евтимий, като се опира на сведенията в „Похвално слово за св. Евтимий“ от Григорий Цамблак и в „Сказание за буквите“ на Константин Костенечки.

МЕВСИМ, Хюсеин. Никола Фурнаджиев и Истанбул. Пловдив, Жанет 45, 2015. 196 с. ISBN 978-619-186-154-5.

Документално изследване, посветено на периода (30-те години на XX в.), в който Никола Фурнаджиев е преподавател в българското училище в Истанбул.

МИХАЙЛОВ, Камен. Мемоаристика в ранните руско-турски войни (1768–1830). С., СамИздат, 2015. 431 с. ISBN 978-619-188-030-0.

Изследването е посветено на слабо или напълно непознати текстове, ярки документи за България и българите – мемоари на руски офицери, участници във войните от втората половина на XVIII и началото на XIX в., документиращи една важна гледна точка към Балканите, която само частично се покрива с официалната политика на Руската империя.

НЕДЕЛЧЕВ, Михаил. Ефектът на раздалечаването. С., Кралица Маб, 2015. 400 с. ISBN 978-954-533-143-5.

Книгата съдържа студии и статии за литературата от периода на НРБ. Те представят структурните характеристики на системата и доктрината на социалистическия реализъм; генеалогии на алтернативния сектор в литературата на НРБ – от несбъдналата се алтернативна жанрова система на белетристиката, през Пеньо Пенев като жертва на „огняроинтелигентския синдром“, до учителното присъствие в литературознанието на Никола Георгиев и меката власт на моралните авторитети от късната социалистическа епоха; архивни текстове и нови интерпретации на творчеството на Константин Павлов, Христо Фотев, Иван Теофилов, Николай Кънчев, Биньо Иванов.

РАДЕВ, Иван. **Книга за Симеон Султанов**. Велико Търново, УИ Св.св. Кирил и Методий, 2015. 220 с.

ISBN 978-954-524-995-2.

Литературноисторически сборник, съдържащ статии, посветени на литературния критик, спомени за него и архивни документи.

СИМЕОНОВ сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). С., АИ Марин Дринов –

Т. 3. Гръцки извори. 2015. 1242 с. ISBN 978-954-322-743-3.

Гръцки текст и изследване: Петя Янева

Славянски текст: Ангелина Минчева, Цветана Ралева, Ценка Досева и Петя Янева

Съдържа критическо издание на гръцкия текст въз основа на четири византийски преписа на гръцки сборници (Coislinianus graecus 120, Coislinianus graecus 258, Vaticanus graecus 423 и Ambrosianus graecus 489, olim L 88 sup.). В теоретичната част се анализират палеографските и кодикологическите характеристики на сборниците, съдържанието, структурата и езиковите особености на текста, както и хронологията и културния контекст на разпространението им.

СЛАВЕЙКОВЦИ в българската култура. Велико Търново, Абагар, 2015. 446 с.

ISBN 978-619-168-133-4.

Съставител: Иван Радев.

Сборник с малко известни материали за фамилията Славейкови: Иван Славейков, Рачо Славейков, Христо Славейков, Пенчо Славейков.

СТОЙЧЕВА, Светлана. **Литературата за деца – промени в завещаното**. С., Сонм, 2015. 295 с.

ISBN 978-954-8523-70-7.

Книгата съдържа статии, посветени на константите и променливите в литературата за деца в различни периоди, автори и произведения (Николай Райнов, Ангел Каралийчев, Асен Разцветников, Борис Априлов, Йордан Радичков и др.).

„ТИХАТА лирика“ в българската литература. С., Кралица Маб, 2015. 387 с.

ISBN 978-954-533-147-3.

Съставители: Пламен Дойнов и Иван Станков

Сборникът представя докладите от научната конференция под едноименния наслов, проведена на 24 и 25 април 2015 г. във Велико Търново. Понятието и явлението „тиха лирика“ се коментира в контекста на 70-те години на ХХ в., анализирани са отделни книги и стихотворения от Иван Цанев, Калин Донков, Калина Ковачева, Борис Христов, Владимир Попов, Андрей Андреев, Паруш Парушев и др.; проследени са редица биографични моменти и творчески решения на „тихите лирици“ преди и след 1989 година.

ТОДОРОВА, Мариана. **Почерци**. С., Карина М, 2015. 177 с.

ISBN 978-954-315-083-0.

Сборникът включва критически текстове за: Георги Борисов, Пламен Антоф, Здравка Евтимова, Кирил Топалов, Марин Георгиев, Васил Балев, Георги Господи-

нов и Никола Торманов, Светла Къосева (като преводач на Жужка Раковски и Габор Шейн), унгарски и словенски писатели и др.

ИЗКУСТВО / ART

АКСИНИЯ Джурова. Избрана библиография (1969–2015). С., 2015. 114 с.

Изданието съдържа circūlit vitae на чл.-кор. проф. А. Джурова и избрана библиография на статии, изследвания и студии, книги и каталози в областта на средновековното и съвременното изкуство.

БИКС, Розалия, Анелия Янева, Румяна Каракостова, Миглена Ценова-Нушева, Емилия Жунич. **Български музикален театър. Опера. Балет. Оперета. Мюзикъл. 1890–2010.** С., Гей-Либрис –

IV том. Рецензии. Отзиви. Коментари. 2015. 768 с. ISBN 978-954-300-149-1.

Първи опит за обзорно изследване на публикациите за опера, балет, оперета и мюзикъл в специализирания и периодичния печат в България за 120-годишен период. Акцентът е върху конкретните оценки на внушителен брой автори, успели убедително да посочат както творческите постижения в реализираните на българска сцена оперни, балетни, оперетни и мюзикълни постановки, така и проблемите на българския музикален театър като цяло. По-подробно и чрез авторски текстове се анализират някои представителни за жанра заглавия – 49 оперни, 45 балетни, 35 оперетни и 26 мюзикълни, чиито постановки са допринесли за професионалното израстване на трупите и формирането на цялостния облик на музикално-сценичния репертоар в България.

ГЕРОИ. Култове. Светци. С., Институт за изследване на изкуствата, 2015. 372 с. ISBN 978-954-8594-55-4.

Съставители: Иванка Гергова и Емануел Мутафов.

Томът включва докладите от модул „Старо изкуство“ на проведените през май 2015 г. ежегодни „Изкуствоведски четения“. Изследвания на български и чуждестранни учени върху проблеми на изобразителното изкуство свързани с паметници на предхристиянството и християнството. Изданието е посветено на 500-годишнината от мъченическата смърт на св. Георги Нови Софийски, както и на 460-годишнината от успението на св. Никола Нови Софийски.

ДОНКА Константинова. Велико Търново, Абагар, 2015. 155 с. ISBN 978-619-168-112-9.

Съставител: Бистра Рангелова

Каталог на картините на Д. Константинова във фонда на Художествена галерия „Димитър Добрович“ – Сливен. Изданието е посветено на 120-годишнината от рождението на художничката.

МУЗИКАЛНОФОЛКЛОРНИТЕ диалекти на Елена Стоин в звук. С., Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2015. 131 с.

ISBN 978-954-85-94-56-1.

Съставител: Горица Найденова

Изданието е посветено на 100-годишнината от рождението на една от най-крупните и ярки фигури в българската музикална фолклористика – Е. Стоин. Съдържа данни (имена и възраст на информаторите, инструменти, функции на песните и инструменталните мелодии, наименования на гласовете в двугласа и др.) за музикалните образци според отбелязаното в теренните тетрадки. Приложен е компакт диск с над 200 откъса от теренни записи, съхранявани в архива на Института за изследване на изкуствата.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2015

PERIODICALS

Археология. БАН, Археологически институт и музей. Гл. ред. Васил Николов. ISSN 0324-1203.

2014, № 1–2: **Димитрова, Я.** Керамичен комплекс от късната бронзова и ранната желязна епоха от светилището Бабяк, 7–27; **Шаранков, Н.** Надпис за строеж на храм от Никополис ад Иструм, 28–48; **Калчев, П.** и **Д. Андреева.** Сондажно археологическо проучване на праисторическото селище Калитиново-Герена край Стара Загора, 49–68; **Димитрова, Д.** Гробове от бронзовата епоха при Камен, Сливенско, 69–81; **Александров, Ст.** и **Т. Христова.** Селище от ранната и средната бронзова епоха до Димово, Видинско (Северозападна България), 83–93; **Григоров, В.** и **П. Димитров.** Бронзови катинари с форма на куче. Два нови паметника от Плиска и Велики Преслав, 94–105; **Дочев, К.** Нов тип медни монети на цар Иван Александър (1331–1371), 106–110.

Резюмета на статиите на английски език: <http://naim.bg/bg/content/editions/500/1/issue/91/>

Библиотеката. Национална библиотека „Св.св. Кирил и Методий“. Гл. ред. Асен Георгиев. ISSN 0861-847X.

2015, 6: **Коцева, Е.** Книгите, дворът, картините. Щрихи към портрета на доц. д-р Елисавета Мусакова, 9–15; Библиография на трудовете на доц. д-р Елисавета Владимирова Мусакова, 14–38; **Божилова, К.** Църквата в село Беренде – история, стенописи и културно значение, 39–43; **Минчева, Б.** Списъците с имена на Бог и Света Богородица в южнославянската книжовна традиция през XVI и XVII век, 44–57; **Пенкова, Б.** Дванадесетгодишният Христос сред книжниците в храма, 58–64; **Петкова, Н.** Скъпоценен дар от любов и с надежда – необичайната история на един късен ръкопис, 65–74; **Стоилова, А. А. Й.** Шишманов и неговият кратък каталог, 75–116; **Узунова, Е.** Аверкий Попстоянов – рилският монах и игуменът на Осоговския манастир, 117–126; **Пеев, Й.** Библиография на трудовете на гл. ас. д-р Анка Димитрова Стоилова, 130–137; **Али, С.** Факти от протоколите на Общия съвет на Дунавския вилает (1966–1867), 138–154; **Добрева, М.** Сведения за мюсюлманското начално образование в каза Добрич през 50-те–70-те години на XIX век, 155–172; **Иванова, Ю.** Към историята на сливенската текстилна фабрика. Един регистър от 1861 г., 173–191; **Исса, К.** Антропонимични фантазии за едно ароматно женско име, 192–200; **Калудина, П.** Страници от историята на село Охрид по османски документи от XVI век. Население и стопанство, 201–217; **Кендерова, Ст.** Да разгър-

нем арабписмената книга, 218–230; **Ковачев, Р.** Характеристика на личните имена в гр. Троян през XVI век, 231–246; **Колева-Грънчарова, М.** Къщата семейна история в огледалото на османотурските документи. Тезкире-и османийе – като документален извор, 247–253; **Миков, Л.** Сведения за хамамите по българските земи в пътеписите на Евлия Челеби, 254–261; **Бошнакова, М.** Македонските следовници на Райна Княгиня, или история на Стружкото бойно знаме от 1903 г., 288–294; **Георгиев, Л.** Първата световна война в спомени на Недялка Людсканова и на бойци от Троянско, 295–304; **Нушев, Цв.** Писмо на ЦК на ВМОРО до Гоце Делчев, 305–307; **Стефанова, В.** „Като птица...“ [за поемата „Щастие“ (1893 г.) от Иван Стефанов], 308–310.

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. Петко Христов. ISSN 1310-5213.

2014, № 4: Цанева, Е. Разговори за етнологията, 381–399; **Попов, Р.** Българската етнология в годините на преход, 425–436; **Ненов, Н.** За новите отговорности пред етномузеологията, 441–442; **Станчева, С.** Музей и нация: репрезентиране на национална идентичност в българските исторически музеи, 443–457; **Ненов, Н.** Местните общности и социалното включване на етнографските музеи, 458–472; **Чохаджиева, Г.** Историята на едно портбебѐ (етномузеоложки аспекти), 473–483.

2015, № 1: Троева, Е. Капиталът на миналото: манастирът „Св. Атанасий“ (с. Златна ливада, Чирпанско) между мита и историята, 7–26; **Марков, И.** Трансформация на един религиозен обект: скалната църква „Св. Петка“ в гр. Трън между религиозния култ и туристическата атракция, 27–46; **Периклиева, В.** Механизми за трансформация на локалния религиозен пейзаж в региона на град Петрич, 47–61; **Алексиев, Б.** Саръкз край с. Ботево, Ямболско: наследяването на един култ, 62–78; **Христова, М.** Сакрални места и културна памет на тройната граница между България, Сърбия и Македония, 79–93; **Георгиева, А.** Живот на границата: между светците и бедността (размисли върху едно теренно наблюдение), 94–99; **Шарланова, В.** Две малко познати свети места до София (Суходолски параклис (манастир) „Света Троица“ и Долнопасарелски манастир „Свети апостоли Петър и Павел“), 100–104;

2015, № 2: Касабова, А. Пътища–пътувания–пътешественици–погледи, 145–150; **Хепнер, Х.** Пожелания към историята на пътешествията. Примерът Югоизточна Европа, 151–160; **Василева, Д.** „До Бурса и назад“ – светът през очите на един балканджия, 161–177; **Попова, Кр.** „Сигурна съм, че ще има много несгоди, но няма живот без тях“: български милосърдни сестри по света след Първата световна война, 178–194; **Муратова, Н.** Пътепис отвъд завесата. „Лебедовата песен“ на Златка Чолакова, 195–207; **Узлова, Л.** Пътуване и туризъм от ГДР към НР България през периода 1950–1990 г. (Щрихи към социалистическото всекидневие през посланията от пощенски картички), 208–225; **Генчева, Р.** Българска мозайка, 226–241; **Рагару, Н.**

Пътуване в идентичността. Пространство–време на „принадлежностите“ на българските турци, установили се в Турция, 242–260; **Детрез, Р.** Фламандски мисионери за българите католици през 20-те и 30-те години на XX век, 261–273.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. ст.н.с. дфн Владко Мурдаров. ISSN 0005-4283.

2015, № 1: Томов, М. За системноезиковата адекватност на съвременния български правопис, 7–18; **Александрова, Т.** Употреба на кавички при една група собствени имена – писмена практика и нормализаторска дейност, 19–35; **Станчева, Р.** Прояви на абрeвиацията в днешния български език, 36–50; **Димитрова, М.** Правопис на съставните собствени имена в българския език – правила и писмена практика, 51–64; **Паскалев, Н.** За значението на два типа деминутивни глаголи в съвременния български език, 65–74; **Кунева, И.** Случаи на колебания при съгласуване, 75–81; **Павлова, Н.** За една аналитична каузативна конструкция в българския език в съпоставка с други балкански езици, 82–92; **Гаравалова, И.** Причини за появата на изрази от типа: „Аз ме боли ръката“, „Аз ми се яде“ в българската реч (от гледна точка на езиковата типология), 93–110; **Периклиев, Вл.** Относно една трудност при определянето на диференциални признаци, 111–118; **Мурдаров, Вл.** Един особен случай на дублетност, 119–120.

2015, № 2: Пернишка, Е. Кратък очерк върху развитието на българската лексикология, 7–22; **Благоева, Д.** Особенности на новата екзотична лексика в българския език, 23–35; **Колковска, С.** Вътрешноезикови фактори за възникването на нови значения в българския език, 36–47; **Костова, Н.** Глаголни неологизми и съответни имена за действия в българския език, 48–57; **Сумрова, В.** Жената в съвременността – езиков поглед (върху материал от новите феминални имена в българския език), 58–65; **Георгиева, Цв.** Системата от роднински названия в българския език, 66–75; **Атанасова, А.** Системни отношения при производните префигираните глаголи (с оглед на антонимията), 76–82; **Легурска, П.** Когнитивна матрица и представянето на народната лексика в етнолингвистични речници, 83–90; **Илиев, И. И.** Лексемата джга в старобългарската преводна литература, 91–99; **Мурдаров, Вл.** Около имената на светите братя, 100–101. **Маринова, Н.** Библиография на българската езиковедска литература. 2014 г. (първо полугодие), 124–152.

2015, № 3: Буров, Ст. Тенденции и промени в съвременната българска граматика, 7–24; **Димитрова, М.** Оптативните конструкции в съвременния български език: свобода и ограничения в образуването им, 25–37; **Атанасов, А.** Класификация на безличните предикати в съвременния български език, 38–53; **Петров, В.** Събирателните имена в съвременния български език (С оглед на граматическите, словообразователните и лексикосемантичните им особености), 54–64; **Сашева, В.** Да-изреченията с подбудително значение, пермисивните да- и нека да-изречения (прагматико-семанти-

чен аспект), 65–78; **Николова, Н.** Речниковата кодификация на нормата за съгласуване на бройни числителни със съществителни имена от мъжки род в българския език през последните три десетилетия, 79–88; **Сумрова, В.** За промените във валентността на някои глаголи в професионалния жаргон, 89–96; **Гаравалова, И.** „Драга ми Венето...“, или още за т.нар. звателни форми, 97–101; **Коева, Св., Д. Благоева, С. Колковска, Цв. Димитрова, И. Стоянова и Св. Лесева.** Българският национален корпус в контекста на съвременната лингвистика, 102–119; **Викторова, К.** „И на печат поставих...“, за да говоря с тебе, 120–128; **Мурдаров, Вл.** Един необичаен случай на дублетност, 129–130.

Резюмета на статиите в интернет: http://www.balgarskiezik.org/2_2015.html

Български език и литература. МОН. Гл. ред. проф. д-н Маргарита Георгиева. ISSN 0323-9519.

2015, № 3: Цанов, Стр. „Цар Самуил“ на Пенчо Славейков – литературни и историографски контексти, 238–245; **Антонова, А.** Константин Константинов и списание „Звено“, 246–258.

2015, № 4: Василева, К. „Крадецът на праскови“ на Емилиян Станев – теми, проблеми, сюжет и композиция (изследване на емоциите в образа на Елисавета), 346–362; **Теодосиева, Хр.** Разрушената утопия на Христо Смирненски: пътят от „Червените ескадрони“ до „Приказка за стълбата“, 381–390; **Топалов, К.** Култът към Кирил и Методий през Българското възраждане, 406–415; **Василева, Б.** Българистиката в Сегедския университет – история и съвременност, 416–419.

2015, № 5: Стоянова, Т. Приказката в детско-юношеските периодични издания до Първата световна война, 447–459; **Димитрова, М.** Женската красота в творбите на Петко Тодоров, 507–517; **Везиров, В.** Христо Смирненски и Германската революция от 1918–1919, 518–524; **Петрова, Е.** „Грозни прози“ на Гео Милев. Преосмисляне на библейските символи, 525–531.

Достъп до статиите в интернет: <http://www.azbuki.bg/editions/journals/bulgarian/contents/>

Българско музикознание. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. д-и Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2015, № 2: Каракостова, Р. Музикалната фикция във филма „Ака-ТаМуС“ (1988), 49–64; **Панова-Текат, Г.** Танцуването по български като съвременно пътуване към себе си и света: опит за систематизация на феномена, 65–82; **Грозданова-Радева, Г.** Музикалнодиалектни особености на фолклорния вокален стил и маниер на изпълнение, 83–97.

2015, № 3: Булева, М. Повторението в музиката и токатата, 25–40; **Петрова, А.** Новата музика и българското кино от 60-те и 70-те години. Филмовата музика на Симеон Пиронков и Васил Казанджиев – шрихи в езика на неконформисткия филм, 41–66; **Вълчинова-Чендова, Е.** Концертите на Белградското певческо дружество в България в края на XIX и началото на XX век, 67–78; **Л. Еленков, Г.** Богослужебната приложимост на българските акапелни композиции по православни текстове от края на XX и началото на XXI век. Каноничната литургично-музикална конструкция, 79–96.

Известия на Института за български език. БАН, Институт за български език. Отг. ред. проф. д-р Максим Стаменов. ISSN 0323-9934.

2015, 28: Дейкова, Хр. и М. Гарова. Историко-типологично изследване на речниковия състав на българския и полския език (думи с начално х-/ch-, h-). I. Праславянско лексикално наследство в българския и в полския език, 7–52; **Митринов, Г.** Българското църковно-историческо наследство в Беломорието. I. Надписи на надгробия, 53–87; **Котева, М.** Названия на традиционно консервирани храни и напитки в българските диалекти (лексикосемантично изследване), 88–121; **Антонова-Василева, Л.** Българо-словенски езикови успоредици на диалектно равнище (по данни от електронно съпоставително изследване), 122–138; **Георгиева, Цв.** За изразяване на посесивността при някои роднински названия в българския език с оглед на лексикографската практика, 139–173; **Сумрова, В.** Маскулинизацията на съществителните имена в българския език, 174–204; **Илиева, Т.** Отново за лингвокултурния концепт *джендър* в българските паремии, 205–251; **Панчев, И.** За социалистическата концептосфера в България, 252–272; **Стаменов, М.** „Неменливите думи и възклици“ на акад. Беньо Цонев и модалната рамка на изказа в речта на българите при употребата на заемки от османски, 273–287.

Известия на Института за исторически изследвания. БАН, Институт за исторически изследвания. ISSN 2367-5187.

2015, 32: Знамеровска-Рак, Е. Четири десетилетия Полско-българска историческа комисия, 23–40; **Мороз-Гжелак, Л.** Определящи фактори в развитието на полско-българските и българо-полските културни и научни контакти, 41–54; **Косев, К.** Мотивите на император Александър II да обяви война на Турция в 1877 г., 55–65; **Златанов, А.** Казак-алаят на Садък паша, 66–78; **Вех, Ст. и Я. Легеч.** Участието на полски войници (наборници от Полското кралство) във военните действия за освобождението на България и отзвукът от Руско-турската война 1877–1878 г. в полските зами, 79–97; **Южвяк, В.** Поляците в Руско-турската война от 1877–1878 г. – репортаж от Одрин на о. Павел Смоликовски, 98–109; **Ваташки, Р.** Митрополит Методий Кусев и полските възкресенци в Стара Загора, 110–121; **Рубаха, Я.**

Полските доброволци в Балканските войни (1912–1913) – по примера на Юзеф Липковски, 122–138; **Знамеровска-Рак, Е.** Полско-българските отношения в първите години на Втората полска република, 139–151; **Чакков, В.** Съдбата на полските бежанци в Балчик през 1939–1940 г., 152–167; **Кочанков, Н.** Полско-германският конфликт и българската дипломация (март–август 1939 г.), 168–187; **Баева, И.** Образът на Полша и поляците в България преди Втората световна война и през военните години, 188–204; **Атанасова, Д.-Д.** Пътепис на Михаил Чайка – Чайковски като документ за населението в Източна Македония, 205–214; **Гешева, Й.** Културни и научни взаимодействия на Българското книжовно дружество с полски институции и поляци, 215–223; **Вапцарова, Г и Д. Илиева.** Българо-полски културни и научни връзки през XIX–XX век на базата на документални източници от Научния архив на БАН, 224–241; **Георгиев, Л.** Културни връзки между българи и поляци според документи на братя Стефан и Никола Бобчеви, съхранявани в НБКМ–БИА, 242–257; **Атанасова, Д., Н. Казански и П. Първанов.** Полски културни и духовни сияния в България 1850–1944 г., 268–274; **Михайлова, К.** Проф. Петър Динев в Варшавския университет (1934–1935 г.), 275–283; **Назърска, Ж.** Анастасия Ганчева-Зографова в българо-полската интеркултурна комуникация, 284–296; **Спасова, Й.** Преглед на архивните източници в ДА–Смолян относно българо-полските взаимоотношения (края на XIX–50-те години на XX век), 297–318; **Хараланова, Б.** Полското кино в Шумен (20-те–40-те години на XX век), 319–330; **Иванова, Бл.** Полските художници от XIX век в колекциите на националните музеи в България, 331–342; **Стойчева, Ст.** България и Османската империя през първите десетилетия на XX век в карикатурите на Жорж д’Остоя (Йежи Сошчински), 343–373.

Исторически преглед. БАН, Институт за исторически изследвания. Гл. ред. проф. Георги Марков. ISSN 0323-9748.

2013, № 5–6: Тодев, И. Акад. Мито Исусов и Историческата школа в Приморско 1978–1999, 5–9; **Луджев, Д.** Българската държава между демокрацията и диктатурата, 10–31; **Първанова, Р.** Българските политически сили и проектът за Европейски федерален съюз (1930), 32–44; **Тошкова, В.** България между „съветизацията“ и опитите за „американизация“ след Втората световна война, 45–58; **Баева, И.** Еволюция в противопоставянето общество–власт в епохата на социализма, 59–70; **Богданова, Р.** От плуралистично към тоталитарно общество (България през втората половина на 40-те години на XX век), 71–89; **Калинова, Е.** САЩ и раждането на българската опозиция след Втората световна война – „Случаят“ Мейнард Барнс и Никола Петков, 90–101; **Миланова, Ст.** Дунавската комисия – пресечна точка на геополитически интереси след Втората световна война, 102–115; **Христова, Н.** Интелектуалецът в политическото: Илия Бешков 1944–1945 г., 116–127; **Марчева, И.** Подготовката на висши инженерни и стопански кадри в България през втората половина на 40-те и през 50-те години на на

XX век, 128–143; **Филипова, Н.** Българската държавно-партийна линия и арабските компартии по палестинския проблем (Средата на 60-те–началото на 70-те години на XX век), 144–160; **Кандиларов, Е.** Аспекти на научната политика в България (50-те–80-те години на XX век), 161–170; **Милков, Х.** Първи стъпки към демокрацията: от декор към декор, 171–175; **Чолаков, П.** Отшелничеството като явление в средновековна България през Х в. Опит за систематизация, 176–195; **Лельова, Р.** Българските местни екзархийски институции в Македония в следилинденския период и отношенията им с османските власти, 196–223; **Канавров, Д.** Ролята на морално-психологическия фактор в атаките „На нож!“ по време на Балканската война, 224–265; **Григорова, И.** Държавна политика в областта на високото спортно майсторство в България 1944–1989 г., 266–285.

2014, № 1–2: Казански, Н. Библиография на по-важните научни трудове на акад. Димитър Косев, 7–15; **Христов, Д.** Димитър Косев като директор на Института за история (1950–1962), 35–52; **Райкова, А.** Научната политика на академик Димитър Косев по националния въпрос, 53–63; **Митев, Д. Й.** Академик Димитър Косев и развитието на българската историческа наука през 60-те години на XX век, 64–69; **Първанова, Р.** Акад. Димитър Косев – изследовател на външната политика на управлението на Андрей Ляпчев (1924–1931): историографски наблюдения, 70–83; **Ковачев, Р. и Р. Радкова.** Един месец на оживена търговия. За държавната регламентация в градското стопанство на българските земи през XIX в., 91–106; **Маждракова-Чавдарова, О.** За легално-политическите начинания след въстанието в Северозападна България от 1850 г. (Предпоставки, факти, предположения.), 107–140; **Хаджиниколова, Е.** Мацинизъмът в революционното движение, или още за съществуването на формацията „Млада България“ (1868–1869 г.), 141–153; **Жечев, Н.** По някои въпроси от историята на българското националнореволуционно движение през 1875 г., 154–188; **Левкова-Мучинова, М.** Житието на Рада Пловдивска и националното еманципиране на българите през Възраждането, 189–199; **Вичкова, Д.** Българското централно благотворително общество. Структура и дейци (1876–1877), 200–231; **Муртузалиев, С. И. и М. А. Магомедова.** Участие Росии в формирании българской государственности, 232–243; **Божинов, П.** Марко Д. Балабанов и първите стъпки на дипломатията в Княжество България, 244–266.

История. МОН. Гл. ред. проф. д-р Пламен Митев. ISSN 0861-3710.

2015, № 3: Близнашки, Г. Живот и дело на акад. Петко Стайнов, 231–243; **Звездов, Ст.** Договорът от 927 година между България и Византия, 264–277; **Янчев, В.** Армията и невъзможното вътрешно умиротворение (от примирието през 1918 г. до изборите през 1919 г.), 278–298; **Йорданова, В.** Български традиции и празници при сънародниците ни в град Малага (Испания), 299–314; **Кибритова, В.** Къща-музей „Константин Величков“ – Пазарджик, 315–318; **Кибритова, В.** Приносът на Константин Величков за развитието на българската култура, 319–323.

2015, № 4: Радев, Т. Проблемите на българския революционен национализъм през 1901 г., 343–361; **Савова, Д.** Убийството на консулите Жюл Мулен и Хенри Абот, разгледано от Апостолос Вакалопулос в студията му „Драматичните събития в Тесалоники през май 1876 г. и влиянието им върху Източния въпрос“, 362–376; **Нерпнер, Н.** The Balkans in the Evening Before Modernization, 377–379; **Параскевов, В.** Дневникът на Денис Н. Прит от посещението му в България (4–17 септември 1948 г.), 380–392; **Маринова, Ст.** Към ранната история на Държавен архив – Русе, 409–420.

2015, № 5: Ангелова, А. и Д. Веселинов. Журналистите на Съединението, 455–470; **Георгиев, Г.** Опиум, живак и магия – български народни лековници и регионални лечителски „школи“ през Ранното възраждане, 471–490; **Еничарова, Е.** Политиката на българската държава за материалното осигуряване на учебното дело в навечерието на войните (1909–1912), 491–503; **Миланова, А.** Жените в Османската империя през погледа на една западноевропейка: Произведенията на лейди Мери Монтегю, 504–515; **Нипцов, Д.** Един османотурски надпис от началото на XIX век в контекста на историческото развитие на Анхиало и прилежащия му регион, 537–540;

2015, № 6: Попов, Т. Българската власт на територията между Долен Дунав и Южните Карпати (дн. Влашка низина) през първата половина на XIV в., 567–580; **Темелски, Хр.** Поп Груйо Тренчов и неговата поема за Априлската епопея от 1876 г., 591–599.

Резюмета на статиите в интернет: <http://www.azbuki.bg/editions/journals/history/contents>

Македонски преглед / Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред. проф. Александър Гребенаров. ISSN 0861-2277.

2015, № 1: Проданов, Н. Освободителните организации на македонските българи, специалните служби на българската армия и войните за национално обединение (1912–1918), 15–34; **Prodanov, N.** Liberation Organizations of the Macedonian Bulgarians, Special Services of the Bulgarian Army and Wars for National Unification (1912–1918), 35–54; **Първанов, К.** Исторически развой на префигираните моторни глаголи, 55–72; **Бугарчева, Е.** Първата световна война в писмата на Иван Карановски до съпругата му, 1915–1917 г., 85–116; **Китанов, В. и Б. Карадакова.** Беровският девически метох „Св. Архангел Михаил“ по време на Първата световна война (по документи от ДА – Благоевград), 117–126; **Симев, С.** По следите на една снимка [Агатангел Дечански], 127–130.

2015, № 2: Марков, Г. Друга гледна точка за Втората световна война, 7–16; **Markov, G.** Another Perspective of World War II, 17–24; **Германов, Ст.** Пограничните събори в българо-югославските отношения 1944–1989 г., 25–52; **Стойчева, Ст.** Аспекти на грамотността на българското население в Македония (1878–1912), 53–78; **Александрова, Е.** Ролята на църквата „Въведение Богородично“ за развитието на просветата в град Горна Джумая

1869

(Благовград) през Възраждането, 79–90; **Кочева, А.** Кирило-Методиевата езикова норма, 91–100; **Марков, И.** Да живее хуриетът! Да живее народът! Султанът – долу! (Спомен на съвременник за събитията в град Неврокоп през 1908 г.), 101–108; **Петров, П.** и **С. Никифорова.** Български научни експедиции в Света гора през 1943 г., 109–118; **Мантарлиев, Й.** Няколко страници от живота на един родолюбив българин: д-р Боню Матеев Бончев и новоосвободените български земи (1941–1944), 119–132; **Митев, Тр.** Възстановяване на отношенията с българската патриотична емиграция в Америка (По повод 25-годишнината от възраждането на Македонския научен институт), 133–152.

Минало / Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2015, № 2: Алексиев, А. Открита е фотография на книжовника Иван Момчилов, 4–9; **Вапирев, Н.** Открита е фотография на Взаимното училище 1836–1907 г. в гр. Казанлък, 10–14; **Бериша, Дж.** Религиозна характеристика на арбърската аристокрация през Средновековието, 15–21; **Ницов, Д.** Анхило от средата на XV до края на XVII век (кратък историографски преглед), 22–25; **Узунова, М.** Едноактната пиеса на Стоян Загорчинов „Горският пътник“ описва реални факти от живота на семейството на Г. С. Раковски, 26–31; **Радославов, Г.** Социалната политика и дарителство на Държавни мини Перник. 1925–1944, 32–51; **Павлов, Д.** Неизвестният дневник на Нюйоркски митрополит Андрей Велички, 52–59.

2015, № 3: Кръстев, Кр. Т. Златни османски монети от XVI в. от фонда на ИМ „Искра“ – Казанлък, 4–11; **Петков, П. В.** Жертвите от етрополското население по време на Освобождението в 1877 г., 12–14; **Колева, И.** и **Е. Колева.** Участието на България във Всемирното изложение в Лиеж 1905 г. Габровец пристига на Изложението в Лондон през 1907 г. с велосипед и описва своите преживяния в малка книжка. Българите се завръщат в Родината с множество награди, 15–26; **Липчев, Р.** Място и роля на българите в политическия живот на Румъния (30-те години на XX в.), 27–36; **Ангелова, Р.** Калю Малев – земеделски лидер и парламентарист (1860–1946), 37–48; **Вълканов, В.** Последната битка на Втората световна война – битката за истината, 49–59.

Проблеми на изкуството / Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. д-р Бисерка Пенкова. ISSN 0032-9371.

2015, № 2: Куюнджиева, М. Отново за резбования кръст от църквата „Св. Димитър“ в Свищов, 3–7; **Петкова, Н.** Обкови на напестолни евангелия – паметници на златарския център от района на Пловдив и Бачковския манастир, 8–20; **Колушева, М.** Поглед към творческата лаборатория на художниците Михаил и Евтихий (за цикъла на Успение Богородично), 21–25; **Кунева, Цв.** Стенописите в Долнобешовишкия манастир „Св. Архангел Михаил“, 26–30; **Захаријева, М.** Цикълът на Деянията и Чудесата Христови от притвора на Черепишката манастирска църква „Успение Богородично“, 31–36; **Ангелов, Св.** Стенописите на църквата „Св. Архангел Михаил“

край с. Горановци, Кюстендилско (нови данни), 37–44; **Евлогиева-Кацарова, Цв.** Поп Петър, ученикът на поп Йоан Кратовски, 45–49; **Белова, О.** Иконография святых и рассказы о них: Богородица „Троеручица“ (принципы взаимодействия образа и текста), 50–53; **Трифенова, А. Ф.** Надписи от Горноводенския манастир „Св.св. Кирик и Юлита“ край Асеновград. Предварителни бележки, 54–58; Иванка Гергова. Библиография, 60–61.

2015, № 3: Библиография на Александър Янакиев, 5–6; **Янакиев, А.** Кинематографските салони в София, 7–9; **Кърджилов, П.** Стефан Денчев – „похитителят на изчезналия „Българан е галант“, 10–15; **Братоева-Даракчиева, И.** Арткиното като съпротива – българските опити от 50-те години, 16–21; **Гоцева, Е.** Нелинеен наратив в българското игрално кино, 22–26; **Александрова, П.** Българското късометражно игрално кино (1948–1991), 27–30; **Статулов, Д.** Профилактика и цензура (Ролята на Държавна сигурност и случаят „Една жена на 33“ в историята на българското игрално кино), 31–37; **Иванова, В.** „Небето на Велека“ – хронология на потопените мечти, 38–41; **Кастелов, Кр.** От подем до нова криза и ... нови надежди за българското кино, 42–49; **Аструков, Й.** В търсене на бялата лястовица на новото българско игрално кино, 50–54; **Нейкова, Р.** Съвременен българско анимационно кино и анимационни техники, 55–58; **Шойлева-Чомакова, А.** Законодателство в българската филмова индустрия – кратък исторически преглед и очертаване на проблемите, 59–63; **Спасов, Р.** Списание „Кино“ – наследникът на списание „Киноизкуство“ след 1991 г., 64–66; **Донев, А.** Филмови модели на зрителския успех в българското игрално кино в началото на XXI век., 67–74.

Старобългаристика / Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. проф. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2015, № 2: **Данова, Цв.** Южнославянските преводи на словата за Богородица от Йоан Дамаскин по преписи от ръкописните сборки в Румъния (Текстологически наблюдения), 3–20; **Daiber, Th.** Roman or Byzantine Liturgy? Theological terminology in the Vita Methodii, 21–47; **Андреев, Хр.** Надписи с литургиен произход от олтарното пространство на църквата „Св. Петър“ при с. Беренде, 48–93; **Томов Т.** Три надписа графити от храма „Св. София“ в Константинопол, 94–109.

2015, № 3: **Mayers, Gr.** The Medieval Synaxarion as Musical Source: The Music and Ritual for the Feast of the Dormition of the Theotokos, 3–28; **Кучиньска, М.** Сакрализация българска земя по текстам балканска агиографии, 29–38; **Цибранска-Костова, М. и И. Билярски.** Освещаване на градското пространство: примерът на ръкопис ЦИАИ 1521 и новомъченичеството в София през XVI в., 39–60; **Федер, У. Р.** Слово за Светия Дух на Петдесетница на Кирил Мних, 61–70; **Трифенова, И.** Сказанието на Афродитиан – нови данни за ръкописната традиция на текста (Преписът в Сборник Aks.2743 от Народната библиотека във Варшава), 71–86.

Достъп до резюмета на статиите в интернет: <http://www.kmnc.bg/?info=95>

Старобългарска литература. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Ана Стойкова. ISSN 0204-868X.

2015, № 51: Куюмджиева, Св. Имало ли е старобългарски Трополог?, 11–38; Полякова, Св. Русская Триодъ: на перекрестке традиций, 39–53; Христова-Шомова, И. Акатистът на Пресвета Богородица и Службата за Благовещение, 54–74; Савова, В. Св. Алексей Човек Божи, св. Йоан Каливит и каноните на св. Йосиф Песнописец за тях, 75–116; Минева, Е. Византийското пространно житие за св. Петка Епиватска (ВНГЗ 1420z) като извор за химнотворчеството за светицата, 117–130; Цибранска-Костова, М. Старозаветни ексцерпти с юридическа функция: текстова история и културен код, 131–156; Милтенов, Я. Нови данни за Поучението за спасението на душата, приписвано на Черноризец Петър, 157–188; Илиева, Т. Терминологичната лексика в Йоан-Екзарховия превод на „Богословието“ – статистическа характеристика, 189–196.

Съпоставително езикознание / Сопоставительное языкознание / Contrastive linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. Петя Асенова. ISSN 0204-8701.

2015, № 1: Guentchéva, Zl. L'aoriste et les notions d'événement et de borne dans le système verbal des langues balkaniques, 5–21; Марку, Хр. Наблюдения върху функционирането на категорията вид в глаголните фразеологизми в българския и гръцкия език, 22–34; Лакова, М. Извънизреченските семантични роли в съвременния български книжовен език, 35–59; Молле, К. За специфичността на именната фраза в българското и чуждестранното езикознание, 60–72; Периклиев, Вл. Компонентен анализ на термините за родство в българския език, 73–84.

2015, № 2: Стоянова, Ю. Показателни местоимения и местоименни наречия в ранната онтогенеза: полско-български паралели, 5–29; Стойчев, Ст. Функционално-семантичните микрополета на резултативността в съвременния български и в съвременния чешки език (опит за моделиране и синхронен конфронтативен анализ), 30–45; Мартинова-Иванова, П. Преводът на украинските сегашни деепричастия на български език, 63–70; Стефова, Л. Два случая на лексикализирана фонетика в Райковския дамаскин, 71–78

2015, № 3: Solano, R. M. and M. Kolarova. Phraseological loan translations in Bulgarian and in French: A cross-linguistic and cross-cultural study, 9–31; Dimova, I., O. Grebeshkova and J. Walker. Attitudes towards Anglicization in Bulgaria and France: A comparative study, 32–76; Bagasheva, A. and V. Renner. False Anglicisms in French and Bulgarian, 77–89; Hristov, B. Morphosyntactic Adaptation of Recent English Loanwords in Bulgarian, 90–122; Stamenov, Ch. Borrowing word-formation: *-ing* suffixation and blending in Bulgarian, 163–196.

Пълнотекстов достъп до някои от статиите в интернет: <http://www.slav.uni-sofia.bg/index.php/publ/272>

Bulgarian Historical Review / Revue bulgare d'Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies. Ed.-in-Chief Ilija Todev. ISSN 0204-8906.

2013, № 3–4: Коханек, П. Генезис схематического образа побережья Чёрного моря на картах XV века, 3–32; **Atanasov, H.** Property Trends among the Urban Population of Rumelia in the 18th Century As Indicated by Inheritance Inventories from Russe, Sofia and Vidin – a First Glance, 33–59; **Demeter, G.** and **K. Csaplar-Degovics.** Social Conflicts, Changing Identities and Everyday Strategies of Survival in Macedonia on the Eve of the Collapse of Ottoman Central Power (1903–1912), Part 2, 60–89; **Grigorova, I.** L'évaluation de la politique française dans les Balkans d'après les documents diplomatiques bulgares (la première moitié des années 1970), 111–125; **Yildirim, R. V.** and **Y. I. Ulman.** A Look at the Ottoman Social and Medical Modernization Through the Life of Dr. Servicen, 140–150; **Kozhukharov, A.** La formation et la carrière des officiers bulgares, élèves de l'école navale militaire de Brest, 151–157;.

Études balkaniques. Institut d'Etudes balkaniques & Centre de Thracologie Ed.-in-Chief Raïa Zaimova. ISSN 0324-1654.

2015, № 1: Kostov, A. The Institute of Balkan Studies and the Development of Bulgarian-Greek Academic Cooperation in the Field of the Humanities, 7–18; **Katsiardi-Hering, O.** Commerce and Merchants in Southeastern Europe, 17–18th Centuries: 'Micro-districts' and Regions, 19–35; **Danova, N.** Les notes de voyage grecques: source de l'histoire sociale, 36–46; **Kaytchev, N.** Between Science and National Emancipation: Bulgarian Geography Textbooks on the Kingdom of Greece and Greeks (before the Crimean War), 47–58; **Detrez, R.** "Greek Culture" or "Orthodox Culture in Greek"? Bulgarian-Greek Relations Prior to the "Church Struggle", 59–70; **Stomatopoulos, D.** Orthodox Ecumenicity and the Bulgarian Schism, 70–86; **Parvanova, Z.** Crete and Macedonia between National Ideals and Geopolitics (1878–1913), 87–107; **Ploumidis, S.** The 'Peasant' Bulgar vs. the 'Bourgeois' Greek: Social Dimensions of the Greco-Bulgarian Controversy in the Balkans (1870–1912), 108–125; **Nachev, I.** Melnik after 1912: Social and Economic Challenges Facing a Border Town at the Time of Nation States, 126–139; **Preshlenova, R.** Greece and Bulgari: Two Focuses on Integration in the Balkans between the Two World Wars, 140–154; **Litina, M.** The Bulgarian Church and the Holy Land an the 1930s, 155–164; **Dimitrov, I. Z.** Bulgarian-Greek Church Relations in the 2nd Half of the 20th Century, 165–173; **Baev, J.** The Strange Case of the Bulgarian-Greek Security Cooperation at the End of the Cold War Era, 174–189; **Waldén, S.** Greece, Bulgaria and the European Union in the Balkans, 190–198; **Totev, St.** Economic Cooperation in the South-Eastern Europe in the Framework of EU Integration Processes, 199–209; **Veremis, T.** The Chances of Post – Modernity in the Balkans, 210–216; **Troeva, E.** The Thracians: Contemporary Identifications and Uses, 217–228; **Constantinova, Y.** The Un/believable Story of a Salonica Building, 229–241; **Zajc, M.** Contemporary Border Disputes in South-Eastern Europe between History and EU-Enlargement: The Case of the Slovenian-Croatian Border, 256–272; **Doncheva, G.** The Cinematic Macedonia between Exoticism and Propaganda, 273–287.

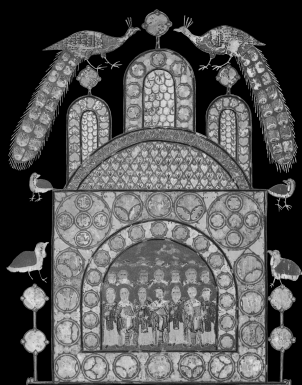
Scripta & e-Scripta. BAS, Institute of Literature. Ed. Anissava Miltenova. ISBN 1321-238X.

2015, № 14–15: Eckhoff, H. and A. Berdičevskis. Linguistics vs. Digital Editions: The Tromsø Old Russian and OCS Treebank, 9–26; **von Waldenfels, R. and A. Rabus.** Recycling the Metropolitan: Building an Electronic Corpus on the Basis of the Edition of the Velikie Minei Čet'i, 27–38; **Баранов, В. А.** Исторический корпус как цель и инструмент корпусной палеославистики, 39–62; **Ambrosiani, P.** Copies of Filip Stanislavov's Abagar (Rome, 1651), 63–72; **Bojadžiev, A.** Writing Old Cyrillic and Glagolitic in GNU/Linux with the Bulgarian Phonetic Traditional Keyboard Layout, 73–88; **Cleminson, R.** Re-Reading the Vita Constantini: the Philosopher in Constantinople, 89–94; **Sels, L.** Scholia from Gregory Of Nyssa's Apologia In Hexaameron in the 14th-Century Slavonic Hexaameron Collection, 95–120; **Getov, D.** The Kievan Manuscript of Synopsis Basilicorum major, 121–130; **Vakareliyska, S. M.** The Neapolitan Wall Calendar From A Medieval Slavic Perspective, 131–152; **Nikolova, G.** The Fourteenth-Century Slavonic Version of the Longer and Shorter Rules of Saint Basil: Text of the Questions and Remarks, 153–194; **Batalova, St.** Motifs of Bulgarian History in Chronologia Magna and Satyrica Historia by Paulinus of Venice, 195–230; **Miltenova, A.** Text and Context: Story about the Handsome Joseph in the Miscellanies with Mixed Content, 231–280; **Radoslavova, D.** Semantics of the Book's Macro-Compositional Level? A Visualisation Method of Analysis, 251–280; **Kempgen, S.** A Short Note on the Glagolitic Ornament in Pamvo Berynda's Triod Cvetnaya (Kiev 1631), 281–288; **Pozsgai, I.** Употребление причастий в Енинском апостоле, 289–298; **Andreev, Chr.** Divine Chrysostom Liturgy from Manuscript D. Gr. 143 (AD 1368) in the Ivan Dujčev Centre for Slavo-Byzantine Studies, 299–334; **Bezarashvili, K.** Hellenophilism in Georgian Literature as Cultural Orientation towards Byzantine Thought: Ephrem Mtsire's Cultural Orientation. Part I, 335–364; **Dobrynina, E. N.** Illuminated Manuscripts from the Family of the Hippatrika Codex (Berlin, Staatsbibliothek, Phillipps 1538), 365–372.

СИМЕОНОВ СБОРНИК

(по Светославовия препис
от 1073 г.)

Том 3. Гръцки извори

Издаелство на БАН „Проф. Марин Дринов“

Концепцията за издаването на Симеоновия сборник – старобългарски превод от края на IX – началото на X в. – в три тома, всеки с отделно предназначение, под общата редакция на акад. Петър Динеков, е едно от начинанията на Кирило-Методиевския научен център при Българската академия на науките и на Езиково-текстологичната лаборатория при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ с ръководител проф. д.ф.н. Румяна Павлова.

Първият том, съдържащ изследвания, текст и библиография, беше публикуван през 1991 г., а вторият – речник-индекс на словоформите и словоупотребите в Светославовия препис от 1073 г. – през 1993 г. Наборният текст е подготвен по най-ранния препис на Симеоновия сборник – руския Светославов препис от 1073 г. според фототипното издание от 1983 г. (Москва).

Предлаганият трети том е посветен на гръцките извори на старобългарския превод. Той включва критическо издание на

гръцкия текст въз основа на четири византийски преписа на гръцки сборници, най-близко стоящи до славянския сборник, и теоретична част – проучване на тези гръцки ръкописи, които могат да се определят като негови аналогови образци. Както изследването, така и изданието на гръцките извори на Симеоновия сборник са резултат от дългогодишната работа на Петя Янева върху гръцкия текст на антологията.

За да бъде максимално улеснена бъдещата работа на изследователите на славянския превод, наборното издание от първия том, прегледано и сверено допълнително от Ангелина Минчева, Цветана Ралева, Ценка Досева и Петя Янева, се дава успоредно към гръцкия текст, като гръцките паралели са синхронизирани със славянския превод по Светославовия препис от 1073 г.

Публикуването на гръцките извори на Симеоновия сборник, с което приключва тритомното издание „Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.)“, е забележително постижение на българската медиевистика, което ще предизвика интереса не само на българската, но и на световната научна общност, превръщайки се в база за бъдещи изследвания.

СИМЕОНОВ СБОРНИК (ПО СВЕТОСЛАВОВИЯ ПРЕПИС ОТ 1073 Г.). ТОМ 3. ГРЪЦКИ ИЗВОРИ. София, Издаелство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2015. 1244 с.+CD. 67,00 лв.

Издаелство на БАН „Проф. Марин Дринов“ – www.baspress.com

Книжарници: София, ул. „15 ноември“ № 1

София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

ДИСЕРТАЦИИ

2015

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Даниела Трифонова БЕЛИЧОВСКА. Опозицията град–село в българската проза от Освобождението до края на Първата световна война. С., 2015.

Василена Цочева БИЛЯРСКА. Кирилометодиевистиката в личния архив на акад. Петър Динеков в ЦДА. С., 2015.

Милена Георгиева ДИМИТРОВА. Индивидуализмът на Петко Тодоров. С., 2015.

Камелия Валериева КОЛЕВА-ИВАНОВА. Българският пуризм от Освобождението до Втората световна война. С., 2015.

Петър Стефанов КРИВЧЕВ. Лексикално-семантичната дублетност в преписите на Стишния пролог. С., 2015.

Иван Лука ЛАНДЖЕВ. Наративни стратегии у късния Лев Толстой. С., 2015.

Росен Росенов МАЛЧЕВ. Напрежения в структурата на фолклорната вяра. Агиология и демонология. С., 2015. ДН

Елена Игоревна МЕСНЯНКИНА. Стилистична и социокултурна типизация на каламбура в съвременната руска и българска преса. С., 2015.

Атанаска Симеонова МЕТОДИЕВА. Творчеството на Анна Баркова в литературния контекст на лагера и авангарда. С., 2015.

Айтен Хасанова МУСТАФОВА. Реликти на дуализма в Супрасълския сборник. С., 2015.

Богдана Паскалева ПАСКАЛЕВА. Образ, подобие и символ при Николай Кузански. С., 2015.

Петко Димитров ПЕТКОВ. Лексика и словообразуване в старобългарския превод на Египетския патерик. С., 2015.

Симеон Стефанов СТЕФАНОВ. Текстовете за св. Екатерина в хърватската книжнина XIV–XVIII век: езикови аспекти. С., 2015.

Ана Стойкова СТОЙКОВА. Мъченията на св. Георги Победоносец в южнославянската средновековна традиция. С., 2015. ДН

Николай Христов ЧЕРНОКОЖЕВ. Видяна България. Визуални образи на страната/земята и хората в немскоезичната книжнина до 1879 г. С., 2015. ДН

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Александър Горчев АЛЕКСАНДРОВ. Д-р Стоян Данев – политически и държавен деец. Принос към биографията му (до 1913 г.). С., 2015.

Димитър Благоев БАЙРАКОВ. Планински светилища в Южна Тракия. С., 2015.

Христо Анастасов БЕРОВ. Балканската държава и балканският индустриалец: Социално-икономически профили на модернизацията и индустриализацията по примера на Сърбия и България (1878–1912). С., 2015.

Даниела Събева ВИЧКОВА. Българското централно благотворително общество (БЦБО) 1876–1877 г. Структура и програма. С., 2015.

Мартин Асенов ГЮЗЕЛЕВ. Дионисий Bizантийски и неговият Анаплюс на Босфора като извор за историята и културата на Югоизточна Европа. С., 2015. ДН

Николай Димитров КОЧАНКОВ. България и Словакия (1938–1944 г.): Политика и дипломация в Европейския Югоизток (Документално изследване). С., 2015. ДН

Албена Пламенова МИЛАНОВА. Англо-холандските отношения през втората половина на XVII в. (1652–1702). С., 2015.

Пенка Иванова ПЕЙКОВСКА. Миграции от Австро-Унгария и Русия към България (средата на 60-те години на XIX в.–средата на 30-те години на XX в.). Историко-демографски аспекти. С., 2015. ДН

Петър Иванов СТОЯНОВИЧ. Иван Стоянович в процеса на изграждане и модернизация на младата българска държава (1878–1918 г.). С., 2015. ДН

Ванина СУМРОВА. Нови феминални названия в българския език. С., 2015.

Васил Георгиев ТЕНЕКЕДЖИЕВ. Богослужбни съоръжения в интериора на църквите в диоцез Тракия, IV–VI в. С., 2015.

Антоан Димитров ТОНЕВ. Преходът от федератски статут към ранносредновековна държавност в Европа и Средиземноморието (IV–VII век). С., 2015.

Веселина Железанова УЗУНОВА. Американско-иранските отношения между две кризи – национализацията на петрола и кризата със заложниците (1951–1979 г.). С., 2015.

НАУЧНИ ФОРУМИ

2015 г.

Актуални проблеми на съвременната лингвистика

Национална научна конференция с международно участие по случай 80-годишнината на проф. Стефана Димитрова
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН
5 септември 2015 г. – София

Балканите – език, история, култура

Пета международна научна конференция
Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“
23–24 октомври 2015 г. – Велико Търново
94 доклада

Библиотеки–четене–комуникации

XIV Национална научна конференция с международно участие
Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“, Народна библиотека „Петко Р. Славейков“, Асоциация на университетските библиотеки
17–18 октомври 2015 г. – Велико Търново

Българо-германско научно сътрудничество: минало, настояще и бъдеще

Bulgarian-German Scientific Cooperation: Past, Present and Future

Научна конференция с международно участие
Хумболтов съюз в България
26–28 ноември 2015 г. – София
42 доклада

20 години „Bulgaricum“

Международна научна конференция
Факултет по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“
10–11 октомври 2015 г. – София
16 доклада

Девети Арнаудови четения

Национална научна конференция с международно участие

Научен център по фолклор, литература и лингвистика „Св. Димитър Басарбовски“ при Русенския университет „Ангел Кънчев“, Регионален исторически музей – Русе, Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

23–24 октомври 2015 г. – Русе

88 доклада

Драгоманови студии

Десета международна научна конференция

Катедра по славянско езикознание на Факултета по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Фондация „Мати Украйна“

23 октомври 2015 г. – София

Епохата на Цар Петър I (927–969 г.): култури и субкултури

Национална научна конференция

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

13–14 ноември 2015 г. – Шумен

29 доклада

Етномузикология между два века

Юбилейна кръгла маса

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

10 декември 2015 г. – София

16 доклада

Иван Вазов и Константин Величков – във/отвъд Христоматията

Национална научна конференция

Институт за литература при БАН

16–17 декември 2015 г. – София

24 доклада

Идентифициране на еврейски и християнски модели в литературата на Късната античност и Средните векове

Трета варненска международна научна конференция

Кирило-Методиевски научен център при БАН

3–8 септември 2015 г. – Варна

25 доклада

Изкуството на XVIII и XIX век. Дебърската и Самоковската художествена школа

Българо-македонска научна конференция

Българска академия на науките и Македонска академия на науките и изкуствата

23 октомври 2015 г. – София

10 доклада

Климентови четения

Интердисциплинарна конференция за млади изследователи
Катедра по кирилometодиевистика на Факултета по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“
23 ноември 2015 г. – София
28 доклада

Култури, памет, наследство в региона на южната българска граница

Национална научна конференция
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН
9–10 октомври 2015 г. – София
20 доклада

Курорти, курортно дело и почивка в България XIX–XX в. – модернизация и европейски влияния

Национална научна конференция
Институт за исторически изследвания при БАН
Регионален исторически музей „Акад. Йордан Иванов“ – Кюстендил
24–25 септември 2015 г. – София
24 доклада

Лексикографията в началото на XXI век

Седма международна конференция по лексикография и лексикология
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН и Българско лексикографско дружество
15–16 октомври 2015 г. – София
75 доклада

Литературата и литературната история отвъд юбилеите

Национална научна конференция, посветена на творчеството на Константин Константинов
Факултет по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“
11 декември 2015 г. – София
16 доклада

Литературата: привилегировани гласове, потиснати гласове

Колегиум на Направление „Литература на Българското възраждане“
Институт за литература при БАН, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
3 декември 2015 г. – София
18 доклада

Музеят отвъд нацията?

Трета национална конференция „Дебати в музеологията“
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН
24 септември 2015 г. – София
24 доклада

На север и на юг от Дунав: търговци, мисионери, пътешественици (XV–XVIII век)

Българо-румънски колоквиум
Институт по балканистика с Център по тракология при БАН
12 ноември 2015 г. – София
12 доклада

Николай Лилиев, Емануил Попдимитров и Гео Милев – синхронии на модернизма

Национална научна конференция
Институт за литература при БАН
1 декември 2015 г. – София
18 доклада

Паисиеви четения

Международна научна конференция
Филологически факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“
29–31 октомври 2015 г. – Пловдив
155 доклада

Политически и военни отношения на Балканите през Първата световна война

Международна научна конференция
Институт за исторически изследвания при БАН и Институт по история към Изследователския център по хуманитаристика при Унгарската академия на науките
29 септември 2015 г. – София
14 доклада

Преводите от византийски гръцки през IX–X век в литературата на Slavia Orthodoxa: рецепция и традиция

Международна научна конференция
Институт за литература при БАН
10–11 септември 2015 г. – София

Преосмисляйки историята на изкуствата през XX век

Международна научна конференция
Институт за изследване на изкуствата при БАН
26–27 юни 2015 г. – с. Мала църква, Самоковско
17 доклада

Първата световна война на Балканите и встъпването на България в нея (1914–1915 г.)

Международна научна конференция
Военна академия „Георги С. Раковски“
13–16 октомври 2015 г. – София, Видин, Кюстендил, Кърджали
82 доклада

Родословия – за нас, за обществото

Национална научна конференция

Българска генеалогична федерация и Институт за исторически изследвания при БАН

19 ноември 2015 г. – София

15 доклада

Свободата на словото и печата и нейните ограничения в България – XIX–XX в.

Национална научна конференция

Исторически факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Нов български университет – департамент „История“, Институт за исторически изследвания при БАН и Съюз на учените в България

16 октомври 2015 г. – София

12 доклада

Средновековните Балкани: контакти и обмен

Българо-сръбска научна конференция

Институт по балканистика с Център по тракология при БАН

1–2 октомври 2015 г. – София

20 доклада

„Стихове“ (1965) от Константин Павлов в българската литература и култура

Национална научна конференция

Департамент „Нова българистика“ на Нов български университет

13 ноември 2015 г. – София

12 доклада

100 години от Първата световна война – участие и последици

Теоретична конференция, посветена на 100 години от влизането на България в Първата световна война

Регионален академичен център на БАН – Стара Загора, община Стара Загора, Регионален исторически музей – Ст. Загора, Областен съвет на Съюза на офицерите и сержантите от запаса и резервите – Ст. Загора

2 октомври 2015 г. – Стара Загора

100 години от рождението на Ефрем Каранфилов и Георги Цанев

Национална научна конференция

Институт за литература при БАН, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

26 ноември 2015 г. – София

100 години от рождението на проф. Любомир Тенев

Национална научна конференция

Институт за изследване на изкуствата при БАН и Национална академия за театрално и филмово изкуство

19 ноември 2015 г. – София

12 доклада

135 години от рождението на Иван Радославов

Национална научна конференция

Катедра „Българска литература“ при Великотърновския университет „Св.св. Кирил и Методий“

17 септември 2015 г. – Велико Търново

21 доклада

Съвременният хуманизъм в светлината на Втория ватикански икуменически събор

Международна научна конференция

Католическа Никополска епархия и Българска академия на науките

24–25 октомври 2015 г. – Велико Търново

11 доклада

The Balkans – past and present: mutual influences and interactions

5th International Balkan annual conference (IBAC – Sofia)

Българска академия на науките и Университет на Истанбул

26–28 ноември 2015 г. – София

72 доклада

ХОРИЗОНТИ

Българистиката в Република Косово

На фона на започналата в края на ХХ в. и все по-задълбочаваща се криза в славистиката в Западна Европа и Америка, ограничаването на хорариуми и закрити славистични центрове, в Република Косово се поставя началото на успешното развитие на българистиката. Причините за това са предимно социално-икономически.

Държавната територия на Република Косово включва обширна част от областите Гора и Жупа. Гора е разположена между планините Шар, Кораб и Коритник, като се намира в държавните граници на републиките Косово (19 селища), Албания (9 селища) и Македония (2 селища) и в по-ново време се дели на две части, познати като Призренска Гора и Кукъска Гора (по имената на най-близките градове Призрен и Кукъс), а Жупа включва Дебърско (Република Македония) и териториите на северозапад в Република Косово, като обхваща десетина селища (Антонова-Василева 2014а: 76; Кочева-Лефеджиева 2003: 134; Тончева 2012: 7).

Населението на тези райони е ислямизирано, но е безспорен славянският му произход, макар да съществуват различни теории за хронологията на заселването му по тези места. Въпреки че наличните в балканския контекст проучвания много често са политически пристрастни, с превес на едни или други етнически, национални или религиозни тежнения, по-голямата част от изследователите на областта дефинират гораните като старо преселническо население. Според една от теориите те са потомци на първата група славяни, която идва на Балканите през т.нар. „северна врата“ на Балкана (Цоговић 1996: 34–35). Най-популярна е представата за произхода им от преселници-овчари от Западна Македония (в България) и по-конкретно от долината на река Радика (Цоговић 1996: 34–35). Н. Докле ги определят като потомци на богомилите, преселници по тези места от изток от територията на България (Докле 2009: 3–4, 15, 79). Според Л. Антонова „областта Гора е толкова отдалечена от обичайните средища, в които се организира общественият и стопански живот, местност, че с пълно основание може да се предположи заселването тук по принуда, вследствие от миграция поради драстични социални и политически обстоятелства“, но е по-вероятно това преселение да е

ставало от сравнително по-близки области – например от селищата в полите на планината към нейните по-добре защитени проходи и върхове (Антонова-Василева 2014а: 77).

В книгата си „Непознатата Гора“, с оглед пълнотата на изложението, авторката В. Тончева споменава и битуващата сред жителите на с. Микле (Република Косово) версия за сирийския произход на тукашното население, базираща се на надпис на арабски език над вратата на най-старата джамия на Балканите, намираща се в това селище, и за кюрдския им произход, формирана на основата на твърдението, че в Гора са живели турци юруци, които са се претопили сред гораните (Тончева 2012: 30). Безспорен е обаче фактът, че ислямът в региона е възприет по-късно и по принуда. В изследването на Л. Антонова за с. Шишевец, Кукъска Гора, Република Албания, например е обнародван разказ за това как се ограничават дажбите от жито, в случай че не се прави регистрацията при ходжата и ако не се запише детето с мосюлманско име, което обрича семействата от високопланинските села на глад: *Шийшteeц во сeдумнайста година, во осумнайста што бeше, зимаф жито по четире кила на мeсeц. За йeн мeсeц чeтри кила жито! А девeдeсeт и йeна фaмилийa бeа. Девeдeсeт и eна фaмилia! Билe нeкуй oсум фaмилie, на пийшaнe туйe, aмa нe зимaлe жито дни. ...He co диктaтyрa, г'и вpак'aлe нa м'услим, co иконoмийa. Си имaлe двайce и чeтри yрнeци (вида), кaк ги викаa, шo плaк'a лeп. И сeгa ти си мyслимaн, oсe (или алб.) си oртoдoкс, aкo ти ce рoди тeбe сeгa, жeнa к'e ти рoди дeтe дeйчe, Дoбpa дa гo нaзoвeш нeмa вeйк'e oртoдoкс, мyслимaн дa ce нaзyвивaм йa. Oтeц и мaти к'e мy бидeт oртoдoкс, син и к'epкa к'e бидeт мyслимaн. Живee дoри сeдyмдeсeт гoдинe co двe вeри oвдe. И мyслимaнскa, тa дoри изпoмрeли тийa първити.* (Антонова-Василева 2014а: 77).

Що се отнася до етническото самоопределяне на населението от разглежданите области, Р. Младенович подчертава, че те не гледат на себе си нито като на сърби, нито като на албанци, нито като на българи или македонци, обаче залагат на славянското. Той съобщава и за появилата се в последно време македонска мосюлманска и българска идентичност. Според автора първата е лесно обяснима с лингвистичната сродност на горанския говор с периферните западномакедонски говори. Изборът на българска идентичност за него обаче е „напълно нов и неочакван акт“ заради травматичния опит на гораните с българските войски по време на Втората световна война и формиралото се тогава твърде негативно отношение към България. Р. Младенович предполага, че това се обяснява с новото положение на страната ни като член на Европейския съюз, което би ѝ помогнало да защити тази общност от албанизацията и албанските амбиции за моноетнична държава на разглежданата територия (Младенович 2001: 52; Младенович 2007: 430). В. Тончева също констатира, че след европейското членство на България през 2007 г. тенденцията към българско самоопределяне в албанската част на Гора се увеличава

1869

поради възможността гораните, чието оцеляване е трудно поради липсата на работа и препитание, да получат българско гражданство и да работят в Европа. Изказването на възрастни горани, че „България ни отвори път за децата“ и цитираните от нея думи на Ч. Аджия от с. Шиштевец, че „... мие сме горани и нема други лаф, нашенци, еве и ове села, що са – Крушево, Рестелица, Глобочица, се горани они, горани, они не может да бидет ни шиптари (албанци), ни сърби, горани, ни косовари, тريسет и шест села, що се горске!“ стават причина тя да достигне до категоричния извод, че това население, което традиционно се идентифицира като „нашенци“, принадлежи единствено на себе си (Тончева 1912: 84–85). Подобно заключение обаче сериозно се подкопава от налагащите се многобройни паралели с България, видни от детайлния анализ на горанските обреден календар, фолклор и култура, който авторката прави.

Разсъждавайки по въпросите за националното и езиковото самоопределяне и самоидентификация Л. Антонова-Василева акцентира върху факта, че те често се извеждат като основен и дори като единствен фактор при определянето на езиковата и националната принадлежност в нашето съвремие. Като пример в това отношение авторката привежда голяма част от публикациите, които отделят „македонска нация“ и „македонски език“ единствено въз основа на твърдението, че щом поданиците на Република Македония се самоопределят като „македонци“, то те са „македонци“ и никой няма право да възражава срещу тяхното „самоопределение“, въпреки че спорът за „македонски език“, който се появява на 02.08.1944 г. със създаването на Социалистическа федеративна република Югославия, е вече стар (Единството 1978; Кочев, Кронщайнер, Александров 1993; Меморандум 1997), а за неговото окончателно решаване са нужни не толкова нови аргументи, колкото здрав разум и добра воля. На толерирането на подобно отношение към въпроса за „самоопределянето“ на появилите се след разпадането на Република Югославия нови самостоятелни държави в границите на славянския свят и към изследването на техните „микроезици“ (най-общо казано новообособени на базата на някаква книжовна практика или на опити за създаване на книжовна практика на регионални езици в рамките на дадена държава) и дори за развитието на „микрофилологиите“ Л. Антонова-Василева гледа като на поредния опит филологията да бъде поставена в служба на текущите политически процеси (Антонова-Василева 2013; Антонова-Василева 2014в: 54). Научната несъстоятелност на този подход към разглеждания проблем авторката илюстрира с един пример за това, че противно на цитираното по-горе мнение на В. Тончева, гораните невинаги декларират еднозначно своята национална самоидентификация. Съобразявайки се с политическата действителност, която ежедневно доказва, че в новите републики като Косово е възможно да възникват сблъсъци от най-различно естество, Л. Антонова-Василева не назовава своя източник от съображения за сигурност и подчертава, че основните

идеи относно народностното самоопределяне, споделени спонтанно в разговора, не са изолиран случай и в този смисъл назоваването на конкретния информатор е излишно. Това е и причината в публикувания от нея запис на този разказ да са пропуснати всички имена и личната информация:

– *Е стари, казали са стари одамна.*

– Е, добре де, ти що помниш, що са ти казували стари?

– *Що во Стара Загора мие и уще една породица сме биле плава кръф.*

– Що е ово плава кръф?

– *Плава кръф – аристократи смо.*

– Така ли?

– *У България само во Стара Загора има плава кръф. Не знам многу, али види, знайш кой пише? Александър И речек. Словак. Шеснайсти век. Наша породица – плава кръф. Али стари знайле, ми што не знайм. Двеста години – шес-седам колена, как кажете вие, шес-седам колена.*

– Така кажем и ние.

– *Е, видиш! И сами, причали биле тува, види, ми смо имале нощин'а, българска, старе. От Стара Загора дошле тук. ... Александар И речек има книга, ја сум имал таја книга, сум ја дал н'акому, пише за наша породица. ... Ја сум рекоф: От И станбула до Речен само сме мие плава кръф... (Антонова-Василева 2014в: 54–55).*

Авторката посочва, че по-нататък от разговора става ясно, че както и горанският краевед Назиф Докле, така и този неин информатор свързва своите предшественици с богомилите. Той определя понятието босняк като название на етнографска група, свързана по произход с богомилството, и е категоричен, че мюсюлманството е ново явление в региона, а традиционното вероизповедание на общността е християнското, твърдения, които според нея се споделят от населението като цяло и категорично оборват тезата за промяна на обществената статута на мюсюлманите в Косово, при което те получават нов бошнячки национален идентитет. Л. Антонова-Василева подчертава, че подобни идеи са в коренно противоречие с възгледите на информатора:

– *Боснечко, българско – как искаш... То је близо – бугомиле. Българи са бугомиле. Бугарск'е богомиле, Мак'едония – бугомиле, овде бугомиле, и Босно бугомиле, и Санджак, Църна гора свѣ са българе, бугомиле. Българск'и зборваме. Ай сја малку српскѣе, българск'и, се меша со српск'и. учим школата на српск'и. А срби не сме во Призрен, не знайм српско. Ми сме българи самѣнци и бошин'аци самѣнци. Историја така. (...) Ни смо биле до прѣ стд-двѣста година православни смо биле. (...) Сега са муслимани, али ми сме старословѣни: срби – јужни словѣни, Кърпати – румъни, ми – старословѣни. Ми българи – славянска култура. (Антонова-Василева 2014в: 55).*

Л. Антонова-Василева уточнява, че този неин информатор е бил веднъж в България на екскурзия и е гостувал на един много известен, според

него, „дѣчк'и кнѣжарник“, което по всяка вероятност има отношение към формирането на част от идеите за произхода на неговия род и особено към позоваването на съчинението на Константин Иречек „История на българите“. Тя обаче подчертава, че подобни виждания по разглежданите въпроси не са изолиран случай сред населението на Гора, както на територията на Косово, така и на територията на Албания, и това личи най-добре от трудовете на албанския филолог и краевед Назиф Докле (Докле 2009) и макар тези разкази да не могат да се приемат като напълно исторически достоверни, те са типични примери за народностното самосъзнание в региона (Антонова-Василева 2014в: 55). Доказателство за това е и регистрирането и публикуването на изказвания като диалога, който Л. Антонова-Василева записва в с. Борйе, обл. Гора, при проучване на езиковите формули за среща и разделя:

– *От к'ѐде сте?*

– От Булгарийа.

– *А, те Булгàрийа нàшенск'и збòрет. Дòбро да ви чуйеме!* (Антонова-Василева 2014 б: 50).

Именно от лингвистичен характер са и най-безспорните доказателства за българския произход на диалектите на населението от областите Гора и Жупа, което нарича своя език „нашенски“, за да го отличи от обкръжаващата го чужда (албанска и сръбска) езикова среда. Проучванията върху него са доста откъслечни и се дължат предимно на усилията на местни краеведи, като най-често се изследва говорът на отделни селища. Едно от най-обстойните от тях в лексикален аспект е „Горански (нашински) – албански речник“ на Н. Докле (съдържащ материал преди всичко от с. Борйе), в който обаче не се посочва ареалът на разпространение на лексемите и мястото на ударението в тях (в предговора авторът отбелязва единствено, че в диалекта то е парокситонно, твърдение, което сп. Л. Антонова се нуждае от прецизиране), а за фонетичните и морфологичните особености на говора от този речник могат да се извлекат само косвени сведения (Антонова-Василева 2014а: 78; Докле 2007: 11–16). Частично данни за говорите в разглеждания регион са приведени и в по-стари проучвания на български и чужди езиковеди, като в някои от случаите изводите се правят единствено въз основа на обнародван фолклорен материал (Видоевски 1986; Павлович 1939; Младенович 2001; Христова 2002; Кочева-Лефеджиева 2003 и др.). Що се отнася до изследванията на сръбските учени, то те, макар да са изключително подробни, преди всичко се опират на материал от косовския дял на областта, а освен това са написани в духа на традицията на сръбската езиковедска литература, което според Л. Антонова води до различна трактовка на редица явления (Антонова-Василева 2014а: 78). Книгата „Непознатата Гора“ на В. Тончева представя важни исторически и етноложки сведения за областта, както и сведения за фолклора, но данните за диалектните особености в нея са оскъдни (Тончева 2012: 63–72). Особено ценно в този смисъл е направеното от Л.

Антонова-Василева системно описание на фонетичната система на говора на най-голямото горанско село в Република Албания – с. Шишевец, при което се акцентира върху историческата интерпретация на фонетичните явления в конкретния диалект в съпоставка със съответни успоредни процеси във фонетичната система на българския език на диалектно равнище, като за целта се използва изцяло нов, лично събран и обработен дигитално теренен материал, записан от авторката по време на пребиваването ѝ като лектор по български език в Албания в периода 2006–2009 г. (Антонова-Василева 2014а).

Въз основа на лингвистични изследвания от този тип се градят научни хипотези за етническата принадлежност на населението от разглеждания регион. В немалко източници, издадени в Сърбия и Югославия от края на XIX до средата на XX в. (Јастребов 1904; Цвијћ 1903; Лутовац 1955 и др.), то се определя като сръбско, но това вече не е актуално в съвременните сръбски изследвания, където по-често се говори за „горанска“ идентичност. Според македонски автори като Б. Ристовски анализираната общност има македонски произход и етническа принадлежност (Ристовски 1969). Още през 1900 г. В. Кънчов акцентира върху българския произход на населението от разглежданите области, чийто говор е „много чист“, „запазен от арнаутски примеси“ и носещ „всички отличия на дебърското българско наречие“ (Кънчов 1900: 100–102), наблюдение, потвърдено и от експедицията в Македония и Поморавието през 1916 г. (Тончева 2012: 33). Най-новите изследвания по проблема също потвърждават извода, че в случая става дума за „местни стари жители от български род, приели мохамеданството“ (Иванов 1993: 140–141; Антонова-Василева 2014а и др.).

Ислямизирането на населението, което се посочва като една от причините в говора на българите мохамедани в Родопите да се съхранят и до наши дни множество старинни езикови особености, способства за запазването на редица архаични черти и в диалекта, характерен за областите Гора и Жупа. Независимо от това за разглеждания регион, както и за българските говори от географската област Македония (включително в държавните граници на Република Македония) и за българския език като цяло, са характерни някои типологични специфики, отличаващи го от останалите славянски езици: наличие на силово ударение и отсъствие на различни типове интонации при гласните, отсъствие на фонологичен вокален квантитет, аналитичен характер на именната система и запазването само на отделни остатъци от склонението в рамките на номиналната парадигма, наличие на определителен член, на удвояване на допълнението и преизказно наклонение, аналитично изразяване на сравнителната и превъзходната степен при прилагателните и наречията, на инфинитива с да-конструкция и на бъдеще време с помощта на частица и форма за сегашно време на глагола, наличие на богата глаголна система с две различни прости форми за минало свършено и минало несвършено време (БДА. ОТ. ВЧ. 1988, к. № 1).

Нещо повече – дългогодишните лингвистични проучвания на Л. Антонова-Василева в разглеждания район доказват по категоричен начин, че наред с горепосочените типологични особености на българския език в диалектите на Гора и Жупа се срещат и редица специфични черти, които ги разграничават от българските говори във Вардарска Македония (намиращи се днес предимно в държавните граници на Република Македония) и в още по-голяма степен ги свързват с българските диалекти в държавните ни граници (Антонова-Василева 2014а). В областта на фонетиката, на първо място, това е наличието на звук *ъ* на мястото на старобългарската задна носова гласна – специфична особеност на българския книжовен език, различаваща го от писмената регионална норма в Република Македония, където в същата позиция се появява вокал *a* (напр.: *дъп, зъби, гънс* – Гора; *дъп, зъби, гъба* – Жупа). В говора на Жупа гласна *ъ* се появява също като рефлекс на старобългарската задна ерова гласна (вж.: *бъдник, мъгла, тъст* и др. – Жупа) и в групи *-ър/-ръ-* и *-ъл/-лъ-* на мястото на старобългарските сричковторни съгласни *р* и *л* (напр.: *зърно, сърп, вълна* и др. – Жупа), тук се пази и група *чер-//чар-* (напр.: *чарвец, череп, черево, черешна* и др. – Жупа), а на мястото на праславянските съчетания **tj, *dj, *kt* се срещат типичните за българския език застъпници *шт, жд* или двуфонемни съчетания *шч, жш* (напр.: *горешт, лешта//лешча, маштеа, вежда//веж(и)а, межда, прежда, сажди* – Жупа). Важни особености, които още веднъж потвърждават принадлежността на горанския говор към българския език, въпреки че по-голямата част от селищата, за които е характерен, дълго време са принадлежали към територията на Република Сърбия, са отсъствието в него на епентетично *л'* (напр.: *сабѝа, земѝа* – Гора, за разлика от сръбски: *сабља, зимља*) и наличието на рефлекс *e* на старобългарската предна ерова гласна (напр.: *ден, пес, лесен, овен, овес, оцет, старец* – в Гора, както и в книжовния български език и в диалектите на цялата територия на българското езиково землище, в това число и диалектите в Република Македония, за разлика от сръбски: *дан, пас, ласан, ован, оvas, оцат, старац* и др.) (Антонова-Василева 2014а). Л. Антонова-Василева обръща внимание и на факта, че в речта на гораните се откриват някои особености, които са характерни за източните български говори, в това число и остатъци от якав изговор на мястото на стб. ятова гласна. Особено показателен в това отношение според нея е примерът от разказа за „плавата“ кръв на горани, цитиран по-горе (срв.: *Йа сум ѝмал тайа кнѝга, сум ѝа дал н'акому.*), защото, макар че е образован, в училище информаторът е изучавал само сръбски език, а еднократното му посещение в България е преди много години, така че в наличието на подобни „якави“ варианти в речта му не може да се търси пряко влияние от книжовния български език. Според авторката такава поява на следи от широкия застъпник на мястото на ятовата гласна е особеност, характерна за района на крайните югозападни говори, срещаща се също в моравските и в северните македонски говори, която в региона на

Гора е особено ясно различима след незасегнатите от процесите на затвърдяване съгласни л' и н' (Антонова-Василева 2014в: 56; Антонова-Василева 2014г). В областта на граматиката особеностите, общи за българското езиково землище като цяло, личат още по-ясно. В тази връзка според Л. Антонова-Василева е особено важно да се подчертае, че диалектите на Гора и Жупа не само споделят типичната за българския език специфика – появата на морфологическата категория неопределеност/определеност при имената, но и пазят наличието на тройна система за членуване, близка до тази в родопските говори (напр.: *лебот, лебоф, лебон* 'хлябът', *добрийет, добрийев, добрийен* 'добрият' – Гора; *лебот, лебоф, лебон* 'хлябът' – Жупа). Освен това формите за бъдеще време в диалектите се образуват с частица *к'е* и форма за сегашно време на глагола (напр.: *к'е видет* – обл. Жупа), редовно се употребяват и форми за минало свършено и минало несвършено време (напр.: *им зедое глайте* 'взеха им главите' – с. Горенци, обл. Жупа). На морфосинтактично равнище специфична за целия български език особеност е отсъствието на инфинитив и изразяването му чрез да-конструкции, както и разпадането на падежната система (срв.: *Копает дупка на сидот от кукътата за да влезет; и отидое да го бараает; и почнае да пукает* – обл. Жупа (Антонова-Василева 2014а).

Л. Антонова-Василева открива и една специфична езикова характеристика – употреба на прилагателно *прѝстал//прѝстаф* със значение 'хубав, красив', която се среща в речта на Гораните в Косово и Албания и в чисто лексикално отношение ги свързва с българските говори от района на Родопите и Тракия (напр.: *Дѝрия – цървен кѝн', прѝстаф; Мнѝго е прѝставно кай нѝс; Вѝч 'отделно' ѝфѝце, вѝч ѝѝгѝнца! Кѝкви се прѝстале! Да ѝѝдет ги двѝдѝме.* – с. Шищавец, Кукъска Гора; *За млѝнеста 'младоженка, булка' си прѝстала!; Што е прѝстално Бѝръе!* – с. Боръе, Кукъска Гора (Антонова-Василева 2014в: 55). От него се образува и съответното наречие (вж.: *Што прѝстално пѝѝем.* – с. Боръе, Кукъска Гора (Антонова-Василева 2014в: 55). При езиковедските си проучвания явторката регистрира в анализираната лингвистична система и функционирането на глагол *прѝста̀лим*, който се употребява наред със заемката от албански език *збукѝрем* със значение 'разкроявам' (напр.: *Пѝсле ти збукѝрай, прѝста̀ли ги.* – с. Боръе, Кукъска Гора), както и на съществително *прѝста̀фитина* 'хубост, красота' (напр.: *Прѝста̀фитина гѝлема.* – с. Боръе, Кукъска Гора) (Антонова-Василева 2014в: 55). Освен отбелязаните от нея форми и производни на това прилагателно Назиф Докле посочва и съществителното *прѝсталка* 'красавица', глагола от несв. вид *прѝсталуѝем* и съответното отглаголно съществително *прѝсталуѝене // прѝсталене* (Докле 2007: 915). Л. Антонова-Василева посочва, че в Архива на Български диалектен речник при Института за български език на БАН, прилагателното *прѝстал//прѝстал'* се открива в редица с множество сходни значения (срв.: 'хубав, спретнат, добър' – в Първомайско; 'телесно здрав' – в Пловдивско;

’кротък, хрисим’ – в Смолянско, Маданско, Момчилградско и Златоградско; ’човек с добър и благ характер’ – в Ивайловградско и Ксантийско (Арх. БДР), но най-близки до горанските са примерите от Странджанско (напр.: *Глѣдам млòго прѣстала снàха си зѣхте; сѹчко хи ф_рѣт, рàботна, добрà, чѣста.*), защото, както в Гора, така и в Странджанско, е отбелязано и съществителното *прѣсталка* ’жена, която е хубавичка, гиздава, спретната’ (Антонова-Василева 2014в: 56). Тя подчертава, че общността на лексемите *прѣстал*, *прѣсталка* в тези два диалектрално противоположни по географско разположение диалекти заслужава особено внимание, като се има предвид фактът, че странджанският говор показва редица особености, които се срещат и в западните български говори (Горов 1962: 13–164; Антонова-Василева 2014в: 56).

В цитирания по-горе разказ на информатора от гр. Призрен Л. Антонова-Василева акцентира и върху употребата на прилагателното *плав* със значение ’светъл, жълт, златист’ или ’син’ (съответстващо на по-общия семантичен признак ’светъл’), което в съчетанието *плава кръв* отговаря на книжовното българско *синя кръв* ’аристократична, благородническа кръв’, може би заради семантичната връзка *плав–златист* (златното и жълтото като характерен белег на аристократизма). Тя определя самочувствието на призренци, че са благородници, като напълно разбираемо предвид факта, че Призрен е един наистина старинен град, което личи и от многобройните християнски черкви, запазени и до днес, макар и повечето като руини, столица на Петър III Константин Бодин, а по-късно и владение на Константин Тих. Освен това авторката подчертава, че независимо от това как се обяснява наличието на българско самосъзнание на населението от района на Призрен, Република Косово, – като автохтонно за областта, като следствие на движение от изток на запад или обратното – от запад на изток, факт е, че това съзнание съществува. То е наследено от бащите и дедите, а не е привнесено след налагането на странични политически влияния. И ако националното самоопределяне се взема предвид като основно при определянето на езика и народността, то трябва да бъде зачитано, още повече че в конкретния случай не противоречи на историческите факти, както и на данните на езиковедството и етнологията за специфичните лингвистични и етнографски черти на региона (Антонова-Василева 2014в: 56–57).

От друга страна, доказано българският произход на диалектите в областите Гора и Жупа, както и тяхната изключително висока степен на жизненост и функционалност в границите на разглежданата територия, където местният говор е единственият начин за общуване между членовете на общността, независимо от техния пол, възраст или образование, правят усвояването на българската книжовноезикова норма изключително лесно за тях. Липсата на комуникационни затруднения и близостта в културно и манталитетно отношение, както и чисто географски, правят България предпочитана дестинация за младите хора, които търсят за себе си най-перспективния път

за образование и професионална реализация. Така постепенно в българските университетски центрове се формират младежки общности от жители на областите Гора и Жупа, които живеят изключително задружно, помагат си и така привличат все повече младежи. Естествено, европейското членство на страната ни и възможността, която това дава, за работа в Европейския съюз също не бива да се пренебрегват като притегателни фактори, но да се твърди, че най-вероятно само това е причината за значителното повишаване на интереса към българското гражданство в разглежданите общности, е неубедително, като се има предвид, че тази промяна в статута на България съвпада по време с признаването на Република Косово за самостоятелна държава (на 17.02.2008 г.), което дава значително по-голяма свобода и сигурност на населението там.

Стремещът към образование в България, от своя страна, логично води до повишаване на интереса към българистиката в държавите, на територията на които се намират областите Гора и Жупа, и в частност в Република Косово. Владееенето на един доста архаичен български диалект се оказва недостатъчно при необходимостта да се издържи успешно приемен изпит по български език, а задължителният за усвояване материал по българска литература, история и култура, изискван от Програмата за кандидат-студенти по 103. постановление на МОМН, е напълно непознат за учащите от региона. Това налага организирането на кандидатстудентски курсове, интересът към които се повишава с всяка изминала година.

Първият подобен кандидатстудентски курс е организиран от Дружеството на българите в Косово през 2011 г. за българската общност в Република Косово от областите Драгаш и Жупа, която наброява около 30 000 души. Той е целево финансиран от Министерство на образованието и науката на Република България и се провежда от Л. Антонова-Василева от ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН в гр. Призрен. По одобрени от МОМН учебници се преподава материалът по български език, литература и история, който се изисква от Програмата за кандидат-студенти по 103. постановление на МОМН, но лекторката, специалист по българска диалектология, включва и допълнителни материали, съобразени със спецификата на местния говор, с цел повишаване ефективността на обучението. Основната цел на курса е подготовката на кандидат-студенти, които в началото са едва няколко човека, желаещи да следват в българските висши учебни заведения, но е отворен също така за всички жители на региона, кандидатстващи за българско гражданство, които желаят да се образават в посочените области, както и за всички, които желаят да се запознаят с българския език, история и култура. Интересът е огромен. С течение на времето популярността на курса нараства неимоверно, а в организирането и провеждането му се включват институции като Посолството на Република България в Прищина, Държавната агенция за българите в чужбина, която съдейства за закупуването и транспортирането на учебниците по

български език, литература и история, и Културно-просветното дружество на българите в Жупа „Български мохамедани“. През 2014 г. последните са и основните организатори на курса в с. Речане, Призренско, Република Косово, в който участват близо 40 кандидат-студенти, някои от които са представители на българските общности от близките селища в Република Албания, но са затруднени да посещават подобни курсове в гр. Тирана, и в Република Македония. Високите резултати на посещаващите курса, в сравнение с тези на останалите кандидат-студенти от разглежданите области, категорично доказват необходимостта от подобен вид обучение и през следващите години.

Илияна Гаравалова

Литература:

1. Антонова-Василева 2013: *Л. Антонова-Василева*, Актуални тенденции в славистиката – новите езици, микроезиците и микрофилологиите. – *Български език*, LX, 2013, Приложение, 274–282.
2. Антонова-Василева 2014а: *Л. Антонова-Василева*, Фонетичната система на говора на с. Шишевец, Кукъска Гора, Република Албания. – В: *Известия на Института за български език*, XXVII, 2014, 76–112.
3. Антонова-Василева 2014б: *Л. Антонова-Василева*, Езикови формули за среща и раздяла. – В: *Проблеми на социолингвистиката XI. Езикът във времето и пространството*. Материали от Единадесетата конференция по социолингвистика София, 26–27 откомври 2012 г., посветена на 100-годишнината от рождението на проф. Стойко Стойков“. Международно социолингвистическо дружество и Знак '94, Велико Търново, С., 2014, 48–54.
4. Антонова-Василева 2014в: *Л. Антонова-Василева*, Със самосъзнанието на българин с плава кръв. – В: *Онгъл*, 8, 2014.
5. <http://www.spisanie.ongal.net/broi8/6.Antonova.pdf>
6. Антонова-Василева 2014г: *Л. Антонова-Василева*, Специфични особености на фонетичната система на българските говори в Кукъска Гора, Р Албания. – В: *Изследователски хоризонти на българската лингвистика*. С., 2014, 182–189.
7. Арх. БДР: Архив на Българския диалектен речник в Секцията за българска диалектология и лингвистична география към ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН.
8. БДА. ОТ. ВЧ. 1988: Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Встъпителна част. (Авт. колектив). С., 1988.
9. Видоевски 1986: *Б. Видоевски*, Горанскиот говор. ПрилОЛЛН, МАНУ, 1986, XI, 1986, 2, 45–76.
10. Докле 2007: *N. Dokle*, Reçnik Goranski (nashinski) – Albanski. Sofia, 2007.
11. Докле 2009: *N. Dokle*, Bogomilizmi dhe etnogjeneza e torbeshëve të Gorës së Kukësit. Tirana: Geer, 2009.
12. Единството 1978: Единството на българския език в миналото и днес. Отделен отпечатък от сп. Български език, XXVIII, 1978, кн. 1.

13. Цоговић 1996: *А. Цоговић*, Ономастика Горе. – *Ономастолошки прилози*, XII, САНУ, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, Београд, 1996, 33–336.
14. Иванов 1993: *И. Иванов*, Западните краиша на Македонија в етнографическо отношение. – В: *Научна експедиција в Македонија и Поморавието 1916*. Съст. Петър Хр. Петров, С., 1993, 136–150.
15. Кочев, Кроншайнер, Александров 1993: *Ив. Кочев, О. Кроншайнер, Ив. Александров*, Съчиняването на т.нар. македонски книжовен език. Македонски научен институт, С., 1993.
16. Кочева-Лефеджиева 2003: *А. Кочева-Лефеджиева*, За българския език в Косово (фонетични особености). – В: *Македонски преглед*, 2003, 4, 133–139.
17. Кънчов 1900: *В. Кънчов*, Македонија. Етнография и статистика. С., 1900.
18. Лутовац 1955: *М. Лутовац*, Гора и Ополе – антропогеографска поучавања – В: *Населба и порекло становништва*, књ. 35, Београд, 1955, 232–339.
19. Меморандум 1997: Меморандум на Македонскиот научен институт Софија във врска с взаимоотношенията между Р България и Р Македонија. Македонски научен институт, С., 1997.
20. Младенович 2001: *Р. Младеновић*, Говор Шарпланинске жупе Гора. – *Српски дијалектолошки зборник*. XLVIII. 2001, 1–599.
21. Младенович 2007: *Р. Младеновић*, Мањинске етнојезичке заједнице на Косово и Метохији, са посебним освртом на југозападни део Косова и Метохије. – В: *Положај националних мањина у Србији. Зборник радова са научног скупа одржаног 24–26. Новембра 2005*. Научни скупови, књ. СХХ, Одељење друштвених наука, књ. 30, Београд, 2007, 421–434.
22. Павловић 1939: *М. Павловић*, Говор Сретечке жупе. Српски дијалектолошки зборник. VIII, Београд, 1939.
23. Ристовски 1969: *Б. Ристовски*, Кон проучавањето на народната поезија на Гораните. – В: *Македонски фолклор*, 3–4, Скопје, 1969, 137–157.
24. Тончева 2012: *В. Тончева*, Непознатата Гора. Род, С., 2012.
25. Христова 2003: *Е. Христова*, Българска реч от Албанија. Говорът на село Врџбник. Благоевград, 2003.
26. Цвијћ 1903: *Ј. Цвијћ*, Антропогеографски проблеми Балканског полуострова. – В: *Српски етнографски зборник*, Београд, књ. 1, 1903.
27. Јастребов 1904: *И. Јастребов*, Стара Србија и Албанија. – *Споменик СКА*, XLI, Други раздел, 36, Београд, 1904.

НАУЧЕН ЖИВОТ

Съединението на България от 1885 г. 130 години по-късно

През месец март 2015 г. в Пловдив беше създаден Национален комитет за честване 130-годишнината от Съединението на България, начело с президента на Република България г-н Росен Плевнелиев. В рамките на приетата от Комитета програма, на 25 и 26 юни 2015 г., се проведе национална научна конференция под заглавие *Съединението на България от 1885 г. – 130 години по-късно*. Събитието бе организирано от Регионалния исторически музей – Пловдив, Института за исторически изследвания при БАН (ИИСТИ) и Община Пловдив. Форумът се състоя в зала „Съединение“ на РИМ – Пловдив. Участие в конференцията взеха учени от ИИСТИ, Института за балканистика с Център по тракология при БАН, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, ПУ „Паисий Хилендарски“, СУ „Св. Климент Охридски“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, УНИБИТ, НБ „Иван Вазов“ – Пловдив, Държавен военен архив – ВеликоТърново, музейни специалисти от РИМ – Пловдив, РИМ – Пазарджик, от Историческите музеи в Казанлък и Смолян, както и учители от ОМГ „Акад. Кирил Попов“ – Пловдив.

Конференцията бе открита с поздравителни адреси от кмета на град Пловдив инж. Иван Тотев и от г-жа Ваня Кастрева – зам.-министър на образованието и науката. Участниците представиха своите доклади в общо четири за двата дена заседания. Оформени като академични текстове с научен апарат (някои снабдени и с илюстрации), изследванията бяха своевременно отпечатани в сборник, чиято премиера бе включена в програмата на самия официален празник и се състоя на 2 септември в Клуба на народния представител в Народното събрание.¹

Предназначено за широка аудитория – от ученици и студенти до преподаватели, изследователи и изкушени от новата българска история читатели, изданието има научноизследователски характер, първата и единствена през тази година печатна трибуна на противостоянията между историчност и актуалност. Съдържа 25 текста, подредени формално и за прегледност в два раздела.

¹ Съединението на България от 1885 г. – 130 години по-късно. Пловдив, 2015, 263 стр.

В първия раздел *Съединението в историята и в паметта на поколенията* са поместени 18 статии. Читателят ще се убеди, че независимо от тематичното разнообразие авторите в тази част, разграничавайки се непреднамерено от прилежащия на всеки юбилей патос, са възприели за изходна позиция дистанцията на времето, през която се вглеждат в различните аспекти на релацията история–памет. В това отношение тонът се задава от Николай Поппетров, който предлага своя поглед от дистанция за *Съединението – актуално, стилизирано, реално (Към проблема за възприемането и представите за историческите събития от историческа дистанция)*. Разсъжденията на автора обхващат възможните и/или различни аспекти на сложната субординация между академичната и популярната представа за събитието.

Историята на писаната история е темата, върху която е съсредоточен критичният преглед на Василка Танкова и Милко Пангурски. В статията, озаглавена *Между матрицата и дискурса: българската историография за Съединението*, двамата автори откриват връзки и зависимости между писанията на историците и обществената парадигма. Такава зависимост се откроява и в проучването на Виолета Стойчева *Как „четем“ Съединението? (Учебниците по история между „вчера“ и „днес“)*.

Изследванията на Румяна Първанова *Чествания на Съединението (1887–1985) – памет и политика*, на Видин Сукарев *Честванията на 100-годишнината от Съединението в Пловдив* и на Стефан Дечев *Съединението след 1989 г. – политически залози по пътя към официалния празник* формират отчетлив тематичен блок, в който се дават солидни емпирични доказателства за влиянието на политиката и политиците върху изграждането и инструментализирането на историческата памет на обществото, на отделни групи в него, регистрирана в и чрез спонтанни и преднамерени празнични чествания и юбилейни годишнини.

На местата на паметта е посветена изключително интересната статия на Вера Бонева *Българското съединение в съвременната музейна мрежа. „Тръгвайки“ по следите на съединистките сюжети и образи, битувачи в полето на публичните общувания*, авторката откроява днешната картина на музейните присъствия и отсъствия на съединистката тематика в музейните и парамузейни експозиции и комуникации. Своеобразни допълнения към наблюденията на Бонева са както съобщението на музейните специалисти Румяна Кацарова и Георги Геров *Пазарджик в съединисткото движение и в осъществяване на Съединението – липсващата тема*, така и това на Марияна Ибрашимова-Петрова *Паметта на вещите*, базирано на експонати от Исторически музей – Казанлък.

Вниманието на днешните изследователи ще бъде привлечено и от следващите статии: на Георги Луков и Милко Палангурски *Предислокацията на българските войски през септември 1885 г.*, на Даниел Вачков *Финансовите разходи на България за военната защита на Съединението*, на Златка Петрова *Родопчани в Съединението и по фронтовете на Сръбско-българ-*

ската война и на Чавдар Ветов *Фотографски материали за Съединението*. Във всяка една от тях се разглеждат подценени и недоизяснени моменти от провъзгласяването на Съединението и неговата защита.

Мария Карадечева в своето съобщение *Урок в музея. Задачи и форми на образователна дейност в експозиция „Съединение на България“* формулира вижданията си за проблемните точки при взаимодействието музей–училище. Нейният собствен опит на музеен специалист показва все още неизчерпаните възможности на иновативните музейните практики в областта на неформалното учене в музея. На същата тема, но от гледната точка на учителя, е посветено и съобщението на Атанаска Колева, в което тя споделя оценките си за *Съвместни проекти на Регионален исторически музей – Пловдив и Образцова математическа гимназия „Академик Кирил Попов“*. И двата материала представляват несъмнен интерес за музейната колегия и тази на учителите историци.

Вторият дял на изданието, озаглавен *Съединението: поглед отвън*, е съставен от изследванията на Симеон Кацаров – *Източнорумелийската автономия в рамките на европейския опит от XIX век*; Валери Колев – *Източна Румелия и османската делегация на Берлинския конгрес*, Алека Стрезова – *Османски дипломатически документи за Съединението*, Владимир Златарски – *Съединението и обреченият дипломатически „шапат“ на Германия*, Иван Стоянов – *Михаил А. Хитрово за Съединението на Източна Румелия с Княжество България*, Светлозар Елдъров – *Хърватски свидетелства за Съединението и Сръбско-българската война*, Петко Георгиев – *Европейската преса и Съединението на българите в образи*.

Макар и по-малко на брой, обнародваните в този раздел авторски статии, като предлагат нови гледни точки към историята и за статута на автономната османската провинция Източна Румелия и като привеждат в известност неизвестни, малко известни на науката и новоиздирени свидетелства за чуждото отношение към „Пловдивската революция“ от 1885 г., набелязват перспектива за преосмисляне и/или актуално осмисляне на ред наглед познати, но не докрай изучени процеси, факти и явления.

Моята ангажираност с научната редакция на сборника и съучастието ми при неговото съставяне предполагат еднозначно положителна преценка за всички публикувани материали. Но все пак, като един от авторите на анализа, очертаващ дефицитите в съвременното състояние на историографията (в значението ѝ на историческа литература) за Съединението от 1885 г., намирам за допустимо да обобщя, че сборникът, призван да припомни и да запази паметта за юбилейната 130-годишнина от това най-значимо в новата българска история събитие, допринася съществено както за проблематизирането на Големия национален разказ за него, така и за стимулиране търсенията на нови подходи, на всевъзможни прочити и интерпретации на наистина привлекателната тема за „Българското съединение“.

Научна конференция „Преводите от византийски гръцки през IX–X век в литературата на *Slavia Orthodoxa*: рецепция и традиция“

На 10 и 11 септември в Института за литература при БАН се състоя международната конференция *Преводите от византийски гръцки през IX–X в. в литературата на Slavia Orthodoxa: рецепция и традиция*, посветена на 1130-годишнината от кончината на славянския учител Методий (885). Събитието бе организирано и проведено в рамките на проекта *Scripta Bulgarica*, чиято цел е да създаде дигитална библиотека за старобългарската книжнина с корпус от енциклопедични статии в областта на славистиката, обхващащи терминологията, преводните и оригиналните произведения в най-популярните жанрове и жанрови форми, както и за най-често превежданите византийски автори. Проектът се осъществява от Направлението по стара българска литература към Института за литература при БАН в сътрудничество със специалисти от СУ „Св. Климент Охридски“ в рамките на международната инициатива РЕПЕРТОРИУМ в партньорство с Британската библиотека, Библиотеката на Руската академия на науките в Санкт Петербург, университетите на Гьотеборг и Упсала – Швеция, Словенската академия на науките и Университета на Питсбърг в САЩ. Конференцията бе обединена около рецепцията и битуването на преводната литература в средновековна България. Бе отделено специално внимание на отделни произведения като потенциални единици от корпуса на дигиталната библиотека *Scripta Bulgarica*, на самия проект *Scripta Bulgarica*, както и на проблематиката, която възниква в процеса на дигитализация на отделните текстове.

Конференцията бе открита от почетния гост Елена Коцева, която говори за живота на книгите и рецепцията на писаното слово в миналото и в съвременността. В доклада на Ана Стойкова (Институт за литература, София) *За един възможен преславски превод, запазен в руската ръкописна традиция* бе направено текстологично сравнение между два превода на т.нар. *Мъчение на св. Георги от Пасикрат*, като бе разгледан въпросът за времето на най-ранния превод на творбата, засвидетелстван в достигналите до нас преписи. Докладът на Ангелики Папагеоргиу (Атински университет) бе изключително интересен от историческа гледна точка. В *Житието* на първия сръбски светец, св. Владимир, в което се съдържа информация за Византийско-българската война от 976–1018 г., А. Папагеоргиу разкри представените в текста характерни особености на образите на българи, сърби и византийци, както и начина на възприемане на двамата владетели – цар Самуил и император Василий II – изненадващ за съвременния читател. Темата на Мая Петро-

1869

ва-Танева (Институт за литература, София) бе върху славянския превод на *Пространното мъчение на св. Марина Антиохийска*. Чрез съпоставка на гръцкия оригинал с различни преписи на славянския превод изследователката проследи появата на различия между първоизточника и превода и тяхната относителна последователност при разпространението на текста от времето на създаване на преписите, както и измененията при предаването на смисъла в зависимост от хронологията в появата на ръкописите, в които са включени преписи на *Мъчението*. От анализа стана ясно, че първоначалният превод на разгледания текст за св. Марина най-вероятно е направен в Преслав. Докладът на Диана Атанасова (Софийски университет) бе посветен на най-ранния старобългарски превод на *Praxis de stratialtes – деяние на св. Никола* за чудодейното спасяване на трима военачалници от смърт. За да проследи текстова история на творбата в южнославянската традиция, изследователката си постави за цел да открие гръцкия първообраз, послужил за превода на *Деянието*, и да съпостави текстологичните различия в известните преписи, като достигне до най-близката до първоначалния превод версия. При изследването се обособяват два превода на текста, които, според хипотезата на авторката, са мотивирани от въвеждането на определен тип календарни състави в старобългарската книжнина. По-ранният от тях е възникнал с появата на византийския панегиричен мартирологий – сборник, съдържащ текстове за светци и празници от подвижния и неподвижния празничен цикъл. Макар и в късни сборници (от XIV до XVII в.), *Деянието* запазва сравнително ранно състояние на текста си, тъй като мартирологият изгубва актуалност на определен етап от своето съществуване. Текстовете от него, възпроизведени в късните сборници, са се запазили сравнително непроменени. Поради това текстологическият анализ на творбата свидетелства, че първоначалният ѝ превод е направен още през старобългарската епоха. В своя доклад Гергана Николова (Институт за литература, София) направи текстологично и лексикално сравнение между славянските преводи на монашеските правила на св. Василий Велики с цел да идентифицира най-стария измежду тях, като специално се спря на превода, датиран предположително през XIV в. и свързан с книжовната продукция на Атонските манастири.

Следобедното заседание бе открито с доклада на Виктория Легких от Виенския университет, която разгледа въпроса за начина на структуриране на *Службата за св. Александър Невски* и приемствеността на по-късните княжески служби спрямо нея. Авторът на *Службата*, монах Михаил, използва като модел вече преведени от гръцки песнопения, а след това вече готовото последование на свой ред става модел за други княжески служби. Използването му като образец се обуславя от два фактора – особената почит към св. Александър Невски и включването на *Службата* за него в славянския миней. В своя доклад Радослава Станкова (Институт за литература, София) постави въпроса за времето и мястото на превода на т.нар. *Прост пролог*.

Като се основава на конкретните южнославянски светци в този тип книга и локализацията на култа към тях, доц. Станкова стига до извода, че *Простият пролог* е преведен в края на X–началото на XI в., вероятно в Охридската архиепископия по времето на Самуиловата държава. Преводът е продиктуван от богослужевна необходимост и е направен синхронно с възникването на състава на *Пролога* във Византия.

Последните два доклада за деня бяха посветени на използването на дигиталните технологии при работа със средновековното ръкописно наследство. Пер Амброзиани от Университета в Умьо, Швеция, говори за въвеждането на славянските средновековни ръкописи и старопечатни книги в описания с компютърни средства. Проф. Амброзиани представи различни модели на взаимодопълващи се каталози на средновековни ръкописи и предложи възможности за връзка между различните описи на едни и същи обекти в рамките на взаимосвързани мрежи. В края на деня бе представен проектът *Scripta Bulgarica* с основните участници в него, първоначалният етап на реализацията му и планове за разширяване и обогатяване на дигиталния корпус от текстове, застъпени в него. Участниците в проекта целят да задоволят потребностите на съвременното общество, което във все по-голяма степен си служи с компютърните технологии. От особена важност при дигитализирането на средновековни ръкописни текстове, всеки от които е уникален със своите езикови и стилистични особености, е тяхната достъпност. Базата данни на терминологията, съпроводена с реални текстове в Уникод, може да улесни съществено специалиста при работа с тях, а също така може да бъде полезна за студенти, преподаватели и широка културна аудитория.

Както вече бе споменато, работният колектив включва учени от БАН и СУ „Св. Климент Охридски“. Ръководител на проекта е Анисава Милтенова от Направлението по стара българска литература в Института по литература към БАН. Също така участници в него са Ана Стойкова, Радослава Станкова, Диляна Радославова, Мая Петрова-Танева, Ирина Кузидова, Регина Койчева и Гергана Николова, както и докторанти от Направлението и от СУ. В работния колектив участват още специалисти от Катедрата по кирилometодиевистика в СУ (Андрей Бояджиев) и от Факултета по математика и информатика в Университета (Красен Стефанов, Михаил Пелтеков, Атанас Георгиев, Александър Григоров и докторанти). Като консултанти са включени Доротея Гетов (Институт за литература при БАН), Аделина Ангушева (Университет в Манчестър) и Дейвид Бирнбаум (Университет в Питсбърг, САЩ) – специалист в областта на медиевистиката и информатиката.

Денят приключи с доклада на Диляна Радославова, изнесен от името на участниците в проекта, в който бе изложен начинът на систематизация и представяне на информацията и трудностите, свързани с реализацията на предприетото начинание. В обсъждането на проблематиката по дигитализи-

рането на славянските ръкописни текстове взеха участие и специалистите от Факултета по математика и информатика в СУ.

Вторият ден от конференцията бе открит от д-р Йежи Остапчук (Варшава, Полша), който говори за езиковите особености на един неизвестен фрагмент от Евангелие на кирилица, съхранявано в Библиотеката на Семинарията в Олщин. Татяна Илиева (Кирило-Методиевски научен център, София) разкри особеностите на работата си по изготвянето на двуезични индекси и използването им като инструмент за изучаването на историята на превода. Също така тя формулира и някои специфични проблеми, които възникват при работата върху двуезичните индекси и набеляза бъдещи задачи в развитието на научните изследвания в тази насока. Една от най-младите участнички, Диана Димова, докторант в СУ, представи текстологични наблюдения върху *Притчата за еднорога* (част от средновековната повест за Варлаам и Йоасаф). Анализът бе направен върху преписи от различни по тип ръкописи – които съдържат цялата повест и сборници със смесено съдържание с отделни части от нея – с цел да се провери корелацията между различните традиции на разпространение на повестта за Варлаам и Йоасаф, както и връзките ѝ с византийския текст.

В доклада си Анисава Милтенова анализира историята на текста на преводното *Тълкувание на десетте Божии заповеди* с гръцки първообраз в раннохристиянското съчинение *Apostolic constutiones*, в което текстът е зает от т.нар. *Дидахе*, раннохристиянско съчинение от II в. Във византийските ръкописи *Тълкуванието* се разпространява в две версии – като отделно съчинение и като част от въпросите и отговорите на Анастасий Синайски (PG, 89, 1860, col. 472–476). Текстологическият анализ на текста показва, че в славянската традиция са правени многобройни преводи и редакции на разглеждания текст, които възхождат към различни гръцки образци. Ранен превод е засвидетелстван в ръкопис № 382 от Хилендарския манастир от края на XIII–XIV в., а редакцията, отразена в ръкопис Воскр. 115, писан от книжовника Дамян между 1340 и 1380 г. в Хилендарския манастир и съхраняван днес в ГИМ – Москва, отразява приемствеността спрямо образците от Първото българско царство. На превод и редакции на отделен текст бе посветен и докладът на Станка Петрова-Христова, която говори за многократните редакции на една стихира, посветена на ангелите, възникнали след първоначалния ѝ превод. Най-ранното състояние на стихирата с открояваща се преславска лексика бе намерено в Братковия миней (НБС 647), в неговата по-ранна част от 1234/43 г. Състоянието на текста в този ръкопис предполага ранен превод, направен още с превода и съставянето на *Празничния миней* в средновековна България. Разночетенията в немалкото сравнени преписи показват, че на българска почва стихирата е редактирана преди или по времето на създаването на *Служебния миней*, а отразените разночетения в руските преписи показват още една редакция.

Следобедното заседание на 11 септември започна с доклада на Мария Йовчева, която разгледа дискусията около атрибуцията на *Службата за св. Методий*. В досегашните изследвания въпросите около времето и мястото на възникването ѝ бяха поставяни в зависимост от литургически, културно-исторически и филологически аргументи. Сравнението между двата канона (на св. Климент Охридски и на Константин Преславски) в *Службата* показва, че различията между тях не могат да служат като аргументи с локализираща и датираща стойност, а по-скоро отразяват личните предпочитания на авторите. Ралф Клеминсън, гост на конференцията от Великобритания, говори за превода на топоса Ἄρειος πάγος (Ариев лед) в славянския превод на Новия завет (Деяния 17:19, 22), в който съществува интерпретация на πάγος като 'лед' вместо 'хълм'. Бе обърнато внимание на семантичното значение на думата 'Ареопаг' като 'място, лишено от който и да е признак' – смисъл, който намира известна опора в превода 'Ариев лед'. Бе изтъкнат и аргументът, че преводът с 'Ариев лед' може да се разглежда като топоним в славянските текстове и тогава преводът на Ἄρειος πάγος по този начин има своето обяснение, както и по-нататъшното си преосмисляне. Маргарет Димитрова разгледа особеностите на най-ранния превод на два стиха от *Песен на песните*. В доклада бе потърсено обяснение за преводаческия избор, и по-точно дали той е повлиян от същия текст във *Вулгата*, или е свързан с коментарната литература върху *Песен на песните* във византийската традиция и едновременно с това съобразен с особеностите на славянската реч. Бе изказано предположение, че е възможно да са търсени варианти за превод, които задоволяват библейската екзегеза, отразяват старобългарската или по-общо славянската идиоматика, но не противоречат и на *Вулгата*.

В своя доклад Стиляна Баталова изследва историята на една катена от *Книга на пророк Исая* с тълкувания в славянската традиция. За основен източник С. Баталова използва ръкопис F.I.461 (XIV в) от РНБ в Санкт Петербург, като заедно с него привлече и други източно- и южнославянски преписи и ги сравни паралелно с византийската традиция. Въз основа на извършеното проучване тя стигна до следните изводи: 1) структурата и идентификацията на четивата показват наличие на преводна катена, която заема междинно място между катените на Йоан Друнгарий и презвитер Андрей; 2) в славянския текст се открива превод на византийския екзегет Теодул (V в.), чиято творба до момента е позната само по византийски фрагменти и косвени данни. Това дава основание да се предположи, че славянският превод съдържа нови сведения за изгубения византийски оригинал. Също така благодарение на числовите означения в полето на ръкопис F.I.461 от РНБ тя установява, че макар и най-ранно запазено свидетелство за преславски превод на *Книга на пророк Исая* с тълкувания, този ръкопис е само една брънка от веригата в славянската традиция. Докладът на Иван И. Илиев бе посветен на библейските цитати от девтероканоничната книга *Сусана* в славянската традиция.

1869

Изследван бе старобългарският превод на частта *За Сусана и старците* от *Книга на пророк Даниил*. За целта бе направено сравнение между Иполитовото *Тълкувание на старозаветната книга* и изложението на *Тълковните пророци* по най-ранен препис на Упир Лихий от 1047 г., достигнало до нас в по-късни руски преписи. В заключение стана ясно, че двете произведения съдържат различни преводи с различни преводачески подходи. Също така въз основа на данните от изследваните текстове, авторът на изследването предполага, че преводите им са направени рано – около края на IX–първата половина на X в.

Някои от чуждестранните учени, заявили участие в конференцията, бяха възпрепятствани да присъстват. Аудиторията нямаше възможност да чуе докладите на Мариана Вукович от Университета в Осло, Норвегия, Кейко Митани от Университета в Токио, Япония, както и на Влада Станкович от Университета в Белград, Сърбия.

Конференцията бе добра възможност за споделяне на резултатите от изследванията по конкретни теми в областта на преводната славянска литература и да обменят опит в областта на изворознанието и теоретичните анализи. Всеки от участниците имаше случай, от една страна, да сподели проблема, по който работи, а от друга – да се информира своевременно по актуални въпроси, свързани с преводите от византийски гръцки. През времето на протичане на събитието участниците можаха да осъществят научни контакти с водещи специалисти от няколко страни – както посредством дискусиите по прочетените доклади, така и в паузите, през които обсъжданията по разглежданите въпроси оживено продължаваха.

Станка Петрова-Христова

Българо-сръбска научна конференция „Средновековните Балкани: контакти и обмен“

На 1 и 2 октомври 2015 г. в Института за балканистика с Център по тракология – БАН бе проведена българо-сръбска научна конференция на тема *Средновековните Балкани: контакти и обмен*. Конференцията бе организирана от секция „Балканските народи през Средновековието“ като част от българо-сръбския проект „Балканите като световен кръстопът: контакти и обмен“. В Конференцията представиха доклади участници от проекта (петима от България и трима от Сърбия), както и представители на още пет научни институции (СУ „Св. Климент Охридски, ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“, ПУ „Паисий Хилендарски“, ЦСВП „Иван Дуйчев“ и Института за исторически изследвания – БАН). Широкият хронологичен обхват на конференцията и нейният интердисциплинарен характер даде възможност на изследователи от различни области и периоди да представят допълващи се по тематика доклади, което стимулира благоприятната за дискусии среда.

Докладите, общо двадесет на брой, бяха разпределени в шест хронологично или тематично обособени панела. Конференцията започна с два теоретични доклада – *Средновековните Балкани: контакти и обмен* (Лиляна Симеонова) и *Якоб Филип Фалмерайер, Константин Леонтиев и политическите употреби на Балканското средновековие* (Александър Николов). Лиляна Симеонова представи терминологичните предизвикателства при работата със средновековни извори, наблягайки на термините „контакти“ и „обмен“, докато Александър Николов говори за особеностите при интерпретирането на средновековните извори с политически цели и за методите при използване на тези интерпретации.

Най-ранният период от историята на Балканите бе представен в два доклада, разглеждащи между- и вътрешноетническите контакти – *Църквата – място за общуване на хора от различни етноси през Късната античност* (Златомира Герджикова) и *Сермисијани – преци Мегленских Влаха? Прилог проучавању порекла влашких заједница на југу Балканског полуострва* (Милош Цветкович).

По-голямата част от участниците в конференцията се фокусираха върху проблеми, свързани с „общуването“ на балканските държави – с Изтока, Запада и между тях самите. В три доклада бяха разгледани отношенията на средновековната българска държава с държавите от Западна Европа: *‘Законите на хан Крум’ и капитулациите на Карл Велики* (Красимира Гагова), *От колективната памет до дипломатическите аргументи. Към една*

1869

нова интерпретация на някои исторически реалии в писмата на патриарх Николай Мистик до българския владетел Симеон (Теодор Димитров) и Морето в политиката на средновековните балкански държави (Димитър В. Димитров).

В четири доклада бяха разгледани различни аспекти от политическите, етническите и социалните контакти между балканските държави: *Брачната дипломация във външната политика на Самуил* (Сашка Георгиева), *Балканската политика на император Мануил I Комнин (1143–1180) през 50-те и 60-те години на XII век* (Георги Димов), *Сръбското кралство и Българското царство в борбата за политическо влияние над земите по Долния Дунав в края на XIII век* (Владислав Иванов), и *'България' в някои дубровнишки документи от 80-те и 90-те години на XIV в.* (Елена Костова).

В доклада на Калина Минчева *Балканските духовници и Русия през XV–XVII в.* бе отделено специално внимание на интереса на руския император към случващото се на Балканите и на един от начините за набавяне на информация – чрез размяна на дарения за църкви и манастири срещу обстойни доклади за ситуацията в земите, от които идва съответния посетител клирик.

Не бе пренебрегнат и интересът на западните пътешественици към Балканите. С двата доклада *Географията на България в „Малко съчинение“ (1480/81 г.) на Мартино Сегоно* (Кирил Ненов) и *Контакти и взаимодействия между Балканите и Западна Европа през XV в. според пътеписни свидетелства* (Ивайла Попова) аудиторията получи възможност да се запознае с начина, по който западният човек е виждал и възприемал Балканите.

Изследванията на Албена Миланова (*Архитектурната скулптура в средновековна България между Византия и Западна Европа*) и Любомир Миланович (*Encountering Presence: Icon/Relic/Viewer*) формираха групата на изкуствоведската проблематика. В първия доклад А. Миланова представи релефи от средновековен Преслав, търсейки външни влияния при изработката им – византийско и/или западноевропейско. Любомир Миланович разгледа сръбските специфики при избора на място за изобразяване на Богородица Оранте.

Последният панел от конференцията включваше три филологически изследвания. В доклада си *Краткото житие на св. Климент Охридски от Димитър Хоматиан и неговият средновековен славянски превод в контекста на охридските и балканските културни традиции* Искра Христова-Шомова направи езиков анализ на среднобългарския превод на Хоматиановото житие на св. Климент и на службата, в която то е поместено. Станое Боянин запозна публиката с един изключително интересен медицински ръкопис от Света гора и дискутира възможните негови източници (*Хиландарски медицински кодекс и средновековна медицина*). Асиметрията между византийската и славянската образованост и нейното отражение в двата превода на

Стишния пролог бяха обект на анализ в доклада на Лора Тасева *Античността в българския и сръбския превод на календарните стихове на Христофор Митиленски*.

Изнесените доклади бяха съпроводени от продължителни и продуктивни дискусии. В техния ход не само се добавяха нови детайли към съответната тема, но и се очертаваха сложните и многоаспектни връзки между балканските народи и държави през Средните векове, от една страна, и между Югоизточна Европа и останалите дялове на стария континент, от друга.

Златомира Герджикова

Българо-румънски колоквиум „На север и на юг от Дунав: търговци, мисионери, пътешественици (XV–XVIII век)“

На 12 ноември 2015 г. в Заседателната зала на Института за балканистика с Център по тракология се проведе българо-румънски колоквиум, на който бяха представени резултатите от тригодишния двустранен проект за научно сътрудничество *На север и на юг от Дунав: мисионери, търговци, пътешественици (XV–XIX век)* по договор, сключен между Института по история „Николае Йорга“ при Румънската академия и ИБЦТ – БАН. В рамките на научния форум, организиран от българска страна, бяха изнесени единадесет доклада и научни съобщения на френски и английски език.

В официалната част по откриването на форума проф. дин Александър Костов, директор на ИБЦТ, приветства участниците и изтъкна добрите научни връзки, които повече от десетилетие съществуват между научни екипи от Института за балканистика и Института по история „Николае Йорга“, превърнали се в добра основа за едно вече утвърдено традиционно научно сътрудничество, особено по отношение на проучването на икономическата и социалната история в Ново време. Анка Попеску, координатор на проекта от румънска страна, разгледа изследванията на румънските участници: Георге Лазар, който разработи теми, свързани с живота и дейността на влашките и българските търговци през XVIII век, на техните религиозни фондации и стратегии за социално издигане; Александру Чокълтан, който работи в български архиви по теми, свързани с дейността на българските францисканци във Влахия, като публикува и наративни извори, свързани с пътеписите на търговци и представители на духовенството в българска научна периодика; Мария Покуч-Уилкокс, чиито интереси са свързани преди всичко с търговската и икономическата дейност на „гръцките“ търговци (т.е. на християнските търговци от Османската империя) в Сибиу през XVI век; на докторантката Флорина Константин, чиито проучвания в български библиотеки бяха извънредно полезни за успешното приключване на дисертационния ѝ труд, посветен на циганите роби във Влахия и превръщането им в стока в балканското пространство и на север от Дунав през XVII–XVIII век. На последно място тя се спря на своите изследвания по проекта, свързани преди всичко със сухопътните и речни комуникации в Добруджа през XV столетие. Пенка Данова, координатор на проекта от българска страна, подчерта връзката на темите, разработени в рамките на тригодишния проект, с научните планове на участниците от Института за балканистика с Център по тракология, поспециално с бюджетния проект *Извори за историята на балканските наро-*

ди (XV–XIX век) с ръководител доц. д-р Росица Градева. Работата на участниците от българска страна по тези два проекта, проучвателската дейност в румънски библиотеки и архиви, консултациите с румънски колеги и обменът на литература и електронни бази-данни даде добра възможност да се открият някои нови извори, представляващи интерес и за двете страни. В изказването бе отделено място на проблемите на превода и издаването на тези извори в България.

В колоквиума, който се проведе в две заседания, взеха участие утвърдени изследователи, млади учени и докторанти от страните партньори, както и от други български научни институции – Института за исторически изследвания при БАН, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград.

В рамките на първото заседание бяха изнесени три доклада и две научни съобщения, като дискусиите се провеждаха след всяко изказване поради разнородната тематика, засегната в тях. Докладът на Александър Костов *Началото на модерното лесовъдство на Балканите* бе посветен на появата на модерното горско дело в Югоизточна Европа. Той представи проблема по примера на развитието на Дунавските княжества/Румъния в периода до 1878 г. През началния период в тях се изграждат първите горски служби и се слага началото на лесовъдно образование. Процесът се развива под влиянието на вътрешни фактори, но важна роля в него играе и европейската традиция на Новото време.

В *Исторически и археологически проучвания на долината на Касъмча (XVI век)* Анка Попеску представи резултатите от изследването си на 11 османски регистъра, позволили ѝ да установи 460 топонима и да картографира 124 местности на територията на Северна Добруджа (кааза Хършова) през XVI век. Според румънската изследователка се наблюдава известна приемственост между наименованията на местности от османско време и традиционни по-ранни имена още от периода X–XI век. Данните от археологически разкопки в долината на Касъмча допълват стореното от нея по писмени източници, но пораждат и нови въпроси.

Във *Византийско-дубровнишкият договор от 1192 г. и мястото на България в него* Елена Костова разгледа съдържанието на документа, достигнал до нас в препис от XVII век, дело на дубровничанина Иван Марин Гундулич (ди Гондола). Съдържанието му подчертава вътрешно- и външнополитическата хегемония на Византия над Дубровник. От договорните клаузи обаче проличава и това, че дубровничани получават правото на свободна търговия в пределите на България, без да плащат каквито и да било данъци и такси. Освен икономическите аспекти на византийско-дубровнишкия договор тук има и политически – императорската власт в Константинопол, макар да отбелязва съществуването на Българско кралство (*Regno de Bulgaria*), фактически не приема независимостта на държавата.

Докладът на Ивайла Попова *Западни пътешественици и поклонници на Балканите (XIV–XV век)* представи синтез на географски сведения, сведения за историята и археологията, описания на църкви и манастири, на реликви и свети мощи в пътеписите на Феликс Фабри, Арнолд фон Харф, Бернард фон Брайденбах и др. пътеписци от изследваните столетия. Авторката изтъкна интересната информация, която тези извори съдържат, за населението на Балканския полуостров – етнически и социални групи, обичаи, религия, език, поминък, облекло, бедност и богатство.

С голям интерес, особено от румънска страна, бе посрещнато научното съобщение на Димитър Байрактаров, докторант в ЮЗУ „Неофит Рилски“, носещо изчерпателното заглавие *Маршрутите на Янош Хуняди и Владислав III Варненчик през Балканите: сведенията на Лаоник Халкокондил*. Въпросите и препоръките, които му бяха отправени, бяха свързани преди всичко с разширяването на изворовата база и представяне в съпоставителен план на сведенията на византийския автор с тези от други писмени източници, с податки от фолклора и др.

Следобедното заседание се откри с доклада на Снежана Ракова *Комуникация, информация и шпионаж на Балканите през XV–XVI век: проблеми и теми в най-новата историография*, в който бе направен преглед на основни публикации от последните пет години по три ключови понятия: комуникация, информация и шпионаж на Балканите и в Средиземноморието в Ранното ново време. Авторката се спря по-специално на трудове на румънски и български изследователи и очерта приносите им преди всичко в откриването на нови изследователски полета в хуманитаристиката.

В *Джовани Киаромани (1633–1683), тоскански дипломат и пътешественик, почтен слуга на европейски господари* Пенка Данова представи писмовното наследство на този слабо познат у нас италиански автор, пътувал от Виена до Бурса и обратно през Константинопол до Хабсбургската империя през лятото и ранната есен на 1659 г. В съобщението си П. Данова се спря по-специално на две от писмата му, адресирани до Алесандро Дзен, за да обоснове хипотезата си, че Киаромани, резидент на великия херцог на Тоскана във Виена, е изпращал чрез австрийско посредничество информация във Венеция. Тези сведения са били от изключителна важност за венецианците, които по това време са във война с Османската империя.

В доклада *Пастирската визита на софийския католически архиепископ във Влахия от 1715 г.* Александру Чокълтан се спря на съдържанието на доклада на Паоло Йосчич, софийски католически архиепископ, съставен на 28 юли 1715 г. и изпратен в Конгрегацията за пропаганда на вярата в Рим. Румънският изследовател проследи маршрута на духовника от Пловдив до Букурещ, а оттам през Търговище, Крайова и Ръмник до Трансилвания, където архиепископът посещава Дева и Винцу де Йош. По-специално внимание бе отделено на сведенията за срещата на Паоло Йосчич с влашкия воевода

Щефан II Кантакузин (1714–1715) и разрешението, което воеводата дава за възстановяване на католическата църква в Букурещ.

Задачата, която си постави Надя Данова в съобщението *Гръцки печатни и ръкописни пътеводители от XVIII и XIX век*, бе да представи и да ситуира в съответния исторически контекст три специфични извора за социалната история. Става дума за гръцки пътеводители, предназначени за нуждите на пътуващите търговци, които носят информация за процеси, протичащи на микроново, но поставени в рамките на макроисторията, позволяват тези процеси да бъдат свързани с по-големите въпроси и тенденции на епохата. Първият текст представлява ръкописен пътеводител от 1773 г., а останалите два са печатни издания от 1824 и 1829 г.

Докладът на Ивайло Найденов, докторант в Софийския университет, бе посветен на темата *Търговската мрежа на фамилията Пулиевци през първата половина на XIX век*. В него авторът очерта два периода в дейността на Търговската къща „Пулиевци–Георгиевци“. През 1839–1841 г., по данни от писма Христо Пулиев изнасял в Галац, където пребивавал брат му Никола, главно земеделска продукция, кожи и дрехи от Карлово, Пловдив и Пазарджик. След 1841 г. те разширили в българските земи своята търговска мрежа, която към 1850 г. обхващала вече 33 селища, регистрирани в търговските тефтери и кофирните книги за кореспонденция.

В *GMT+*: *Пътят към центъра или Югоизточноевропейските литературни авангарди в няколко текста* Маламир Спасов се сприя на писателското битие на Деметру Деметреску Бузю (1883–1923), известен с литературния псевдоним Урмуз, като изложи някои от неговите „чудати страници“, които го представят не само като един от бащите на румънския авангард, но и като предтеча на литературата на абсурда. Целта на автора бе да изтъкне преди всичко ролята на авангардните течения на Балканите за оформянето на целостта на балканските литератури, особено при открояването на техните специфики в периода след Първата световна война.

В проведените дискусии особено място от румънска страна бе отделено на работата на Ивайло Найденов. Според колегите от северната ни съседка търговската проблематика от XIX столетие, по-специално търговските и икономическите връзки на север и на юг от Дунав, е слабо проучена. Румънските архиви съдържат интересни документи от търговско естество, които биха представлявали интерес за българските изследователи, а съвместната работа в тази насока ще бъде приносна и за двете страни.

При закриването на колоквиума бе взето решение да се продължи работата на българо-румънския екип за научни изследвания с двустранен договор по темата *Дунавски маршрути: комуникации, конфесии и търговски мрежи (XV–XIX век)*.

ПРОФИЛИ

100 години от рождението на Златка Юфу

В едно късно интервю от 90-те години, озаглавено *Страстите на един живот: научното изследване и катедрата*, госпожа Златка Юфу споделя в края на една блестяща кариера на университетски преподавател и учен: „Привличаше ме много научното изследване в областта на моята специалност. Харесваше ми изследователската работа, защото ми разкриваше необикновени неща. Относно румънско-българските взаимоотношения не съществуваха много трудове. В тази област открих неизследван извор, древен и много интересен“¹. На това споделено кредо тя е отдадена и лоялна през целия си живот. Специалността ѝ са всъщност три големи теми, разработвани от нея, както като преподавател във Факултета по славянски езици, специалност „Български език и литература“, така и като изследовател: *история на българската литература* (курс, преподаван на много поколения студенти), *писателска, журналистическа и научна дейност (предимно в областта на лингвистиката и историята) на българската интелектуална емиграция в Румъния през XIX в.) и проучване на фолклора и традициите на българските емигранти*, населяващи цели общини на румънска територия от края на XVIII до втората половина на XIX век.

По тази проблематика, от 1956 г. и по-късно, до 80-те години, тя работи в силен екип с проф. Константин Велики, чиито изследвания върху българската политическа емиграция в румънските земи, добре познати и в България, и в Румъния, запълват огромна празнина в историята на българо-румънските взаимоотношения през XVIII и XIX в. В Катедрата по български език и литература курсът по история на българската литература на госпожа Юфу, както и курсът по история на България (политическа, културна) на проф. К. Велики, представя на поколения студенти една пълна, ярна и богата картина на историята на народа на юг от Дунав от Кирил и Методий до приемането

¹ Negruşa, Dumitra. *Amintiri din şcoala bulgară*. Bucureşti, Comunitatea bulgară, 2000, 52–57

на християнството и до проникването сред румънците на кирилската азбука, както и една внушителна средновековна християнска култура, дошла в румънските земи, а оттук преминала в Русия – от българската държава на Борис, но и от тази на Асен и Петър, с която е свързана и историята на румънците. Поколения студенти бяха формирани от тази Катедра, получавайки сериозни познания в областта на славистиката и югоизточноевропейската история и по-конкретно за петвековната съдба на народите на юг от Дунав и за тяхната култура, а също и за културните промени, реализирани чрез емигрантите. В тези научни полета на политическа, културна и църковна история се вместили изследванията и лекционните курсове както на проф. Константин Велики, така и на Златка Юфу.

Преподавателската дейност на госпожа Юфу започва в българското училище в Букурещ през 1948 г. и продължава до 1956 г. Тя е съпътствана с подготовката и публикуването на няколко учебника по български език и литература за началните и за прогимназиалните класове, учебници, които служат за обучението и на първите поколения студенти от славистичните специалности; а също и на граматиките и учебници за практическия курс по превод от румънски на български и обратно².

Преминаването ѝ в Катедрата по българистика на Факултета по славянски езици в Букурещкия университет означава преминаването към по-високо ниво на преподаване на езика, но преди всичко на българската литература. Курсът по история на българската литература през Средновековието и до създаването на модерната българска държава (1878 г.), основно от Паисий Хилендарски до Христо Ботев, преминавайки през Софроний Врачански, Петър Берон, Георги Сава Раковски и Любен Каравелов, Христо Ботев и Иван Вазов, разкрива пред студентите един духовен свят, притежаващ забележително и модерно идейно, културно, литературно, но и политическо богатство, което отваря за редица от тях път към изследването на старата и възрожденската българска литература. Много студенти на Златка Юфу и Константин Велики успешно се развиват по пътя, начертан от тях.

Преминаването на университетско ниво на преподаване на българския език насочва Златка Юфу към един терен, колкото интересен, толкова и сложен – научното изследване. И тя открива нови перспективи, нови измерения в проучването на българската литература, на българската народна култура, на връзките ѝ с културата на съседните народи – в нашия случай, с румънската култура и румънското общество.

² Ще споменем само няколко: *Буквар* (1949), в пет издания, преиздаден в 1970, 1995, 1999; *Български език* (за V–VII клас, от 1965), преиздаден през 1974, 1992, 1999 (някои издания в съавторство с Лука Велчов); *Manual de limbă bulgară*, практически курс за I и II курс на Факултета по славянски езици, с много издания от 1974 до 1992 г. (някои издания в съавторство с Лаура Фотиаде) и т.н.

1869

Едно от тези измерения е старата българска литература, главно религиозна, и най-вече онази, която донасят първите български книжовници, емигрирали в румънските земи (XV–XVI в.). В традицията, чието начало поставя преди всичко Емил Турдяну, за проучване на българските ръкописи в румънските земи и на българското влияние върху средновековната румънска книжнина³, Златка Юфу, заедно с известния славист медиевист Йоан Юфу⁴, инициира изследването на славянските ръкописи в румънските манастири. В *Славянските ръкописи в библиотеката и музея на манастира Драгомирна*⁵ тя описва всички славянски ръкописи, като ги подрежда в един типологичен ред според тяхното съдържание и значение в религиозната литература: минеи, четириевангелия, псалтири, триоди, апостоли, часослови, цветни триоди, осмогласници, евангелия, катавасии, требник на св. Сава, акатисти и молитвеници, сборници и т.н. По този начин създава за бъдещите изследвания един научен пътеводител в света на средновековните религиозни ръкописи и книги. Бих добавила и факта, че в четения на студентите курс тези изворови данни и описания им помагат да осмислят етапите в развитието на българската литература до модерната епоха.

Друга публикация по темата, подготвена съвместно с Йоан Юфу, е *Colecția Studion*⁶, а след нея – *За десеттомната колекция Студион (Из архива на румънския изследвач Йон Юфу)*⁷. С тези ценни изследвания Златка Юфу се нарежда в румънската славистика сред Богдан Петричейко Хашдеу, П. П. Панаитеску, Емил Турдяну, Йоан Богдан⁸, Йон Раду Мирча⁹ и др., като привежда в историографско обращение стотици непознати сведения относно движението на славянските ръкописи през Средновековието.

Златка Юфу публикува много ценни трудове в областта на фолклора и традициите на българите, емигрирали във Влахия през XIX век, населяващи компактни райони в южната част на Румъния.

Проучването на българските общности се вписва също в две направления. Началото на едното от тях поставят, от една страна, проф. Д. Д. Агура

³ Вж. Turdeanu, E. *Oameni și cărți de altădată*. Ed. Șt. Gorovei, M. M. Székely. București, Ed. Enciclopedică, 1997. Разработени теми: Славянски ръкописи от времето на Стефан Велики, Българската миниатюра и началото на румънската миниатюра, Славяно-румънски и румънски ръкописи във фонда на Националната библиотека и на Сръбската академия в Белград и т.н.

⁴ Вж. Йоан Юфу. – В: *Чуждестранна българистика през XX век*. С., АИ Марин Дринов, 2008, 659–660.

⁵ *Manuscritele slave din biblioteca și muzeul mănăstirii Dragomirna*. – *Romanoslavica*, 13, 1966, 189–202. Вж. и Dragomirna. *Istorie, tezaur, ctitori*. Ed. Mănăstirii Dragomirna, 2014, 129–147.

⁶ *Biserica Ortodoxă Română*, 1968, N 7–8, 817–835.

⁷ *Studia balcanica*, 2, 1970, 299–343.

⁸ Вж. *Scrieri alese*. București, 1968.

⁹ *Répertoire des manuscrits slaves en Roumanie. Auteurs byzantins et slaves*, Ed. Pavlina Boiceva. Sofia, 2005.

и проф. Любомир Милетич, които, подтикнати от проф. Иван Д. Шишманов, провеждат през 1893 г. изследователско пътуване в Румъния и записват фолклора, обичаите и традициите, донесени на север от Дунав от българите, заселили се тук. Резултатите от пътуването са публикувани в България.¹⁰ Проучванията по тази тема продължават Любомир Милетич и Стоян Романски, а по-късно – Николай Жечев, Веселин Трайков, Илия Конев и др.

Второто направление води началото си от сравнителното изследване на югоизточноевропейския фолклор – в Румъния от Богдан Петричейко Хашдеу¹¹, а после в България от Иван Д. Шишманов¹². За своите трудове Шишманов търси сътрудничеството на колеги от Румъния, преди всичко на Хашдеу. Започнатите теми не намират продължение в румънската наука или присъстват слабо в търсенията на изследователите. След Втората световна война те стават отново актуални чрез трудовете на Константин Велики и Златка Юфу.

Златка Юфу поставя отново на дневен ред изследването на фолклора на българските общности в Румъния. Тя върви по научния път, начертан от Хашдеу и Шишманов. Провежда дълги теренни проучвания в българските села в Южна Румъния и започва да публикува изследвания по темата, като подготвя през 1973 г. един внушителен том: *Български народни песни от селата Кяжна и Валя Драгулуй*, публикуван първо в България през 1991 г., а по-късно, със съдействието на Ирина Йонеску, и в Румъния¹³. В този том, както и в следващите ѝ трудове, бих отбелязала строгата организация въз основа на много ясна типология: коледни песни, песни, свързани с пролетните обичаи, балади и легенди, митологични легенди, семейни балади, балади със социална и трудова тематика и т.н.

В това проблемно поле продължава да работи и публикува в Букурещ и София: *Пролетни български обичаи в селата Валя Драгулуй и Кяжна област Илфов, Румъния*¹⁴, последвано от изследването, отпечатано на румънски и на български: *Принос към изследването на мотива сестра отровителка в южнославянската народна поезия*¹⁵, а също и *Воинишките песни във фолклора на банатските българи (село Дудеци Век и село Винга, окръг Тимиш)*¹⁶.

¹⁰ Бележки от едно научно пътуване. Дакорумъните и тяхната славянска писменост. – *Сборник за народни умотворения и народопис*, 9, 1893, 161–390.

¹¹ Вж. *Lupta dintre frații Dan și Mircea cel Mare în poezia poporană serbă și bulgară*. – In: *Columna lui Traian*, 1877, 249–260, 261–266; *Balada Cucul și turturica*. – In: *Cuvente den Bătrâni*. Том. II.

¹² Песента за мъртвия брат. – В: И. Д. Шишманов. *Избрани съчинения*. Том II. С., 1966.

¹³ *Cântecul popular bulgăresc din comunele Chiajna și Valea Dragului (jud. Ilfov)*. București, Ed. Universității București, 2014.

¹⁴ *Известия на Етнографския институт с музей на БАН*, 15, 1974, 217–238.

¹⁵ *Български фолклор*, 1978, № 4, 34–44.

¹⁶ *Analele Universității București. (Lucrările simpozionului româno-bulgar)*, 28, 1979, № 2, 150–158.

В рамките на тези изследвания се вписва и статията *În legătură cu sistemul fonetic al graiului bulgăresc din comuna Chiajna*¹⁷ (Относно фонетичната система на българския говор в село Кяжна).

Културната – литературна, публицистична, научна – а също и политическата дейност на българската интелектуална емиграция в Румъния през XIX в., както и контактите ѝ с румънското общество, са друга област, в която се концентрират изследванията на Златка Юфу: *Oglindirea realităților românești în opera lui Liuben Karavelov*¹⁸ (Отражение на румънската действителност в творчеството на Любен Каравелов), *Иван Вазов в румънския печат*¹⁹ или *Fie binecuvântat pământul sfânt al României*²⁰ (Да бъде благословена святата румънска земя).

В сътрудничество с колеги от Катедрата по български език на Факултета по славянски езици Златка Юфу обнародва и трудовете: *Разпространението на новата българска литература в Румъния до 1944 г.*²¹ (с Д. Завера) и *Antologie de texte din literatura bulgară*²² (Антология на текстове от българската литература, с Лаура Фотиаде).

Превежда на български произведения от румънската литература – Йон Крянга, Йон Лука Караджале, Михай Друмеш, а на румънски – български народни приказки.

В края на този кратък преглед на богатата научна и преподавателска дейност на учения Златка Юфу не ни остава друго, освен да отбележим колко са верни думите: *страстите на един живот: научното изследване и катедрата*. Тя обогати историографията на българо-румънските културни взаимоотношения с много ценни трудове, набелязвайки теми и за бъдещи изследвания, които предаде на своите студенти, възпитани от нея в дух на себеотдайнаост в науката и на лоялност към научната истина.

Елена Сюпюр
Превод на български език: Василка Алексова

¹⁷ *Romanoslavica*, 7, 1963, 147–158.

¹⁸ *Analele Universității București. Filologie*, 23, 1961, 507–516.

¹⁹ *Език и литература*, 1971, № 4, 58–62.

²⁰ *Revista de istorie și teorie literară*, 1977, № 3, 333–338.

²¹ *Romanoslavica*, 9, 1963, 147–182.

²² București, Ed. Didactică, 1962.

Владимир Вавржинек на 85 години

През 2015 г. проф. Владимир Вавржинек навърши 85 години. Роден е на 5 август 1930 г. в Храдец Кралове, Чехия. Той е един от най-видните специалисти по средновековна история на Централна и Източна Европа и особено по делото на солунските братя св. Кирил и св. Методий. През 1953 год. той завършва история и класическа филология в Карловия университет в Прага. През 1961 г. защитава дисертация върху християнизирването на Велика Моравия, в която обстойно се занимава и с Кирило-Методиевата мисия. През 1959–1966 г. е научен сътрудник в Института за история, а от 1966 г. работи в Института за история на Източна Европа. Тогава става и член на редакционната колегия на интердисциплинарното списание *Byzantinoslavica*, чийто редактор е по-късно в продължение на много години. С неговото дългогодишно участие списанието си извоюва безспорен авторитет в областта на византистиката и палеославистиката, в него са публикувани едни от най-важните открития и анализи в тези научни области. През 70-те и 80-те години на XX в. Вл. Вавржинек работи в Института за гръцки, романски и латински изследвания, а от 1992 г. – в Славянския институт в Прага. От 1993 г. до 1998 г. е председател на научния съвет на този институт, а от 1998 г. до 2006 г. е директор на института – период, в който там процъфтява работата по издаването на Старославянския речник и анализите на изворите за Кирило-Методиевото дело. По това време и след това той организира престижни научни форуми по византистика и палеославистика, за което свидетелстват издадените сборници.

Вл. Вавржинек е и завладяващ преподавател, стремящ се обективно, но същевременно увлекателно да представи пред студентите си информацията от изворите и да я контекстуализира в широката платформа на европейската история. От 1992 г. той чете лекции по византийска и средновековна славянска история в Карловия университет, в Масариковия университет в Бърно, в Централноевропейския университет в Будапеща.

Основните научни приноси на Вл. Вавржинек са в областта на античната и европейската средновековна история, с подчертан интерес към Византия и западните и южните славяни. Той разглежда различни аспекти на културата и книжнината, на архитектурата, богослужението, агиографските модели, езиковите контакти, политическите амбиции в средновековна Европа, за да анализира в широк исторически аспект процесите на християнизирване на западните славяни (след внимателен анализ на извори, написани на латински и гръцки, сред които Франкските кралски анали, Фулденските анали, Жалбата на франкските епископи, известна като *De conversione Bagoariorum*

et Carantanorum) и да осветли редица спорни въпроси относно Кирило-Методиевото дело, като го оценява в контекста на епохата, в която се осъществява, на нейните тежнения, нагласи, представи. Отличителна черта на научния подход на Вл. Вавржинек е задълбоченото вглеждане в средновековните извори, включително в Пространните жития на св. Кирил и св. Методий, и намирането на обяснение за редица елементи и детайли в тях в парадигми, образи, клишета на късноантичната и византийската литература и култура. Характерен за диренията на чешкия историк е цялостният подход към Кирило-Методиевата мисия и дело – той използва разнообразни подходи, разгадава политическите ходове и амбиции на византийските и славянските владетели, осмисля особености на църковната политика и богослужение, интерпретира литературни модели, взема предвид постиженията на археологията и езиковедството, за да нарисова цялостна картина на процесите през втората половина на IX в. в Централна и Южна Европа и за да осмисли културното наследство на онова време за по-сетнешната култура. Многоаспектността на неговия творчески профил ясно личи от разнообразната тематика на публикациите му, сред които има посветени на древните културни традиции в Централна Европа, на политиката на Византия спрямо различни народи, на отношенията между Византия и славяните, на византийските агиографски модели и пространните жития на св. Кирил и св. Методий, на отношенията между Византия и Запада и историята на славянската култура, на антиислямската византийска полемика и отражението ѝ в средновековните славянски извори и др. Вл. Вавржинек е отличен познавач на византийската политика и култура през IX в. и в неговите работи се открояват основните проблеми на византийските управници по това време, в решаването на които се намесват и Солунските братя. Той анализира политическите превратности, последиците от безбройните победи и поражения, противоречивия процес на промени в господството над отделните части на някогашната Римска империя, съжителството и взаимното изгласкване между латинския и гръцкия език, намесата на „варварските“ племена и езици в Европа, която засяга и териториите на империята. Особено внимание обръща на образователната система във Византия, предопределяща блестяща политическа кариера за ученолюбивите младежи, сред които изпъкват способностите на младия Константин.

В най-новата си книга за делото на св. Кирил и св. Методий чешкият учен дискутира неизяснените събития около оттеглянето на всеки от братята в различни манастири на фона на политическите отношения след краха на иконоборството, когато борбите около възстановяването на иконопочитанието правят Цариград непривлекателно място за човек, отдаден на книжовна дейност. Изследователят засяга и редица спорни въпроси около Панонските легенди и предлага нови хипотези. Например по отношение на широко дискутирания въпрос на какъв език са били Евангелието и Псалтира, които Константин намира в Херсон, Вл. Вавржинек подкрепя мнението, че т.нар. „рушки“ бук-

ви трябва да се разбират като „сурски“, т.е. сирийски букви. Това обаче не е пречка да формулира и нова хипотеза. По негово мнение е напълно възможно съставителят на житието да се е поддал на слабостта си към библейските числа 3 и 7 и да им е подчинил броя на новите езици, които Константин-Кирил е изучил за няколко месеца, прекарани в Херсон. Опирайки се на Италианската легенда, Вл. Вавржинек предполага, че езикът, който славянският първоучител несъмнено е изучавал в Херсон, е преди всичко хазарският, докато за останалите трудно може да се твърди нещо определено.

Основно място в проучванията на Вл. Вавржинек заема Кирило-Методиевата мисия в Моравия. Той подчертава, че наистина във Византия е имало толерантно отношение към народностните езици в богослужението, но според него това се е отнасяло за древните християнски писмености, като сирийската, коптската, арменската и грузинската. Официалната политика на империята обаче не е била насочена към създаване на нови писмени системи и книжнина, а напротив – стремежът към елинизация на новодошлите варварски народи е бил главното средство за тяхното трайно подчиняване на властта ѝ. Следователно според изследователя преводите на библейски и богослужебни текстове, които правят Константин Философ, брат му и учениците им, са безпрецедентен акт, който е влизал в противоречие с възгледите на повечето съвременници на двамата братя.

В своите проучвания Вл. Вавржинек съпоставя множество извори, писмени и археологически находки, за да разкаже историята на Панония след падането на Аварския хаганат: съперничеството на франкските архиепископи от Залцбург с Аквилейския патриархат за приобщаване на колкото се може повече от бившите територии на хаганата към техните диоцези, участието на папата в този спор, острото недоволство от намесата на Кирило-Методиевата мисия, особено от страна на архиепископството в Пасау, което е смятало Моравия за своя мисионерска зона. Специално внимание отделя на мисионерската дейност на латиноезични монаси от областта на Аквилейския патриархат, която не е специално проучена от повечето автори, занимавали се с Кирило-Методиевата мисия.

Един от многото неизяснени проблеми в кирилometодиевистиката е въпросът за епископската катедра на св. Методий. Изследователят го разглежда, като се основава на известното от археологическите извори, които свидетелстват, че по времето на Методиевото епископство в Сирмиум не е имало дори достатъчно добра църква, да не говорим за църковна организация. Въз основа на цялостната логика на политическата дейност на папа Адриан II и по-късно на Йоан VIII чешкият византинист показва, че главен залог във възстановяването на несъществуващия от три столетия някогашен диоцез на св. Андроник е приобщаването на новите славянски княжества – както тези на Рагислав, Светополк и Коцел, така и много по-голямата от тях българска държава на Борис-Михаил – към пряката юрисдикция на папата в рамките на

продължителното съперничество с Цариград, а и за ограничаване на франкското господство в новопокръстените земи. Трагичните за Методий събития около 870 г., когато той попада в ръцете на своите франкски противници и е заточен в манастира в Елванген в резултат на взаимодействието на противоречивите политически сили, Вл. Вавржинек анализира в съпоставка с решенията на Цариградския събор, до който достига запитването на Борис-Михаил под чия юрисдикция спада България. Сложните политически взаимоотношения оставят България, голямата част от диоцеза на Методий, извън неговата сфера на действие, определена от папата.

Опирайки се на публикациите на моравските археолози, включително от последните десетилетия, Вл. Вавржинек свързва находището край с. Микулчице със „старата неизразима крепост на Рагислав“ от Фулденските анали, в която според него е преминал първоначалният период на Моравската мисия, докато находището в Сади – Старе место край Ухерске Храдище – определя като резиденция на Методий в качеството му на моравски архиепископ след завръщането му през 872 г.

Вл. Вавржинек не подлага на съмнение съобщението за покръстването на чешкия княз Борживой от Методий при двора на Светополк, както и сведенията за свещеника Каих и за вероятността някои от учениците на Солунските братя да са намерили в Чешкото княжество убежище от преследванията на Вихинг. Той предполага, че в течение на целия Х в. в Чехия не заглъхват напълно Кирило-Методиевите книжовни традиции, за което свидетелства според него Първото славянско житие на св. Вацлав. За ученик и последовател на моравските свещеници през XI в. в Чехия той смята и основателя на Сазавския манастир св. Прокоп, а с книжовната дейност в този манастир той свързва създаването на Реймското евангелие.

Вл. Вавржинек посвещава внимание и на разпространението на Кирило-Методиевото наследство в славянските страни. За главен наследник на Кирило-Методиевото дело той смята България. Съгласно анализа му нейното място в европейската история през IX в. е на обект на съперничество между Рим и Константинопол за господство в новия голям диоцез, обхващащ значителни територии и северно от р. Дунав, където никога преди това не е имало римска църковна организация. Той разкрива как България става и една от причините за т.нар. „Фотиева схизма“ и допуска, че в България са намерили убежище редица ученици на Методий, изгонени от Моравия, за които не знаем нищо, защото житието на Климент Охридски от Теофилакт се интересува само от своята главна тема – съдбата на св. Климент и неколкоцината му другари, с които успява да се добере до България. Вл. Вавржинек смята, че в България са пристигнали и откупените от пратеник на византийския император моравски ученици, което не е изключено да е било вдъхновено или опосредствано от младия Симеон преди неговото собствено завръщане, за да поеме властта в България.

В своите научни разработки Вл. Вавржинек много компетентно и с дълбоко познаване на изворите и археологическите находки запазва позицията едновременно на ентузиазирани изследовател и на трезв анализатор, чиято лична позиция е изключително балансираното максимално обективно мнение, опиращо се на най-големия възможен брой източници, без увлечения и хиперинтерпретации и без игнориране на „неподходящи“ за теорията му факти. Дълбокото познаване на епохата и скрупулезното търсене на колкото се може по-голям брой оригинални текстове, които дават макар и минимална информация за онова отдалечено от нас време, в съчетание със способността да се вживее във вижданията на тогавашните хора, бележат подхода му още от началото на научната му кариера като ученик и продължител на работата на Фр. Дворник. Те са трайна характеристика на всичките му произведения и досега. Да му пожелаем всичко най-добро и честит юбилей!

Маргарита Младенова, Маргарет Димитрова

Избрана библиография

Книги

1. *La révolte d'Aristonicos* (= Rozpravy Československé akademie věd [ČSAV], ser. SV 67/2). Praha, 1957.
2. *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*. Praha, 1963.
3. *Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje*. (= Rozpravy ČSAV, ser. SV 73/7). Praha, 1963.
4. *Alexandr Veliký*. Praha, 1967.
5. *Dějiny Byzance*. Praha, 1992, reprint 1994. (Заедно с Milan Loos и Bohumila Zástěrová).
6. *Illustrated Czech History*. Vol. I: *The Slavic Settlement of the Czech Lands and the Great Moravian Empire*. Beograd, Prague, 1995. (Заедно с J. Sláma).
7. *Dějiny Řecka*. Praha, 1998 (в съавторство).
8. *Řecko (Greece)*. Prague 2002 (в съавторство).
9. *Encyklopedie Byzance*. Praha, 2011.
10. *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha, 2013.

Научни издания на текстове

Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. Tomus II: *Archivum capituli ecclesiae Wissegradensis*. Praha, 1968, 80 pp.

Съставителство на сборници с научни статии

1. *Beiträge zur byzantinischen Geschichte im 9.–11. Jahrhundert*. Praha, 1978, 484 str.
2. *Antické tradice na Velké Moravě* (= Listy filologické 101/3). Praha, 1978.

3. *From Late Antiquity to Early Byzantium. Proceedings of the Byzantinological Symposium within the 16th Eirene Conference.* Praha 1985, 256 str.
4. *Byzantium and its Neighbours from the mid-9th till the 12th Centuries* (= *Byzantinoslavica* 54, fasc. 1) Praha, 1993, 243 str.
5. *Current State and Further Perspectives of Slavonic Studies in Central Europe. Proceedings of the International Workshop, Prague 11th – 12th November 1998.* Praha, 2000, 84 str.
6. *Josef Dobrovský – Fundator studiorum slavlicorum. Sbornik příspěvků z mezinárodní vědecké konference v Praze 10.–13. června 2003.* Praha 2005, 536 + 147 pp. (съвместно с Хана Гладкова и Каролина Скварска).
7. *Ekphrasis. La representation des monuments dans les literatures Byzantine et byzantino-slaves. Réalités et imaginaires* (= *Byzantinoslavica* 69, fasc. 3 – supplementum). Prague, 2011, 278 pp. (съвместно с Паоло Одорико и Владимир Дърбал).

Статии и студии

1. К otázce počátků christianizace Velké Moravy. – *Listy filologické*, 82, 1959, 217–224.
2. Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje a panegyriky Řehoře z Nazianzu. – *Listy filologické*, 85, 1962, 96–122.
3. Die Christianisierung und Kirchenorganisation Grossmährens. – *Historica*, 7, 1963, 5–56.
4. Předcyrilometodějské misie na Velké Moravě. – *Slavia*, 32, 1963, 465–480.
5. *Ugьrьskьi korolь* dans la Vie vieux-slave de Méthode. – *Byzantinoslavica*, 25, 1964, 288–301.
6. Study of the Church Architecture from the Period of Great Moravian Empire. – *Byzantinoslavica*, 25, 1964, 261–264.
7. Die Bedeutung der byzantinischen Mission bei der Christianisierung Grossmährens. – In: *Das Grossmährische Reich.* (Tagung der wissenschaftlichen Konferenz in Brno und Nitra 1.–4.10.1963), hrsg. von Fr. Graus u.a. Praha, 1966, 221–226.
8. Чарѡнѡв оболос на Velké Moravě. – *Numismatické listy*, 25, 1970, 33–41.
9. Antické tradice na Velké Moravě. – *Listy filologické*, 101, 1978, 129–138.
10. The Role of the Slavonic Liturgy in Byzantine Missionary Policy. – In: *Beiträge zur byzantinischen Geschichte im 9.-11. Jahrhundert.* Ed. V. Vavřínek. Praha, 1978, 255–281. Raněbyzantské město. Přehled současného stavu bádání. – In: *Výbrané problémy současné byzantologie.* Praha, 1978, 34–49.
11. Nález velkomoravské církevní architektury jako historický pramen. – In: *Slované 6. – 10. Století.* Ed. B. Dostál a J. Vignatiová. Brno, 1980, 277–280.
12. Význam byzantské misie na Velké Moravě pro christianizaci dalších slovanských národů. – In: *Polskie kontakty s piśmienictwem cerkiewno-słowiańskim do końca wieku XV.* Gdańsk, 1982, 25–34.
13. Byzantium's Role in the Formation of Great Moravian Culture. – *Byzantinoslavica*, 43, 1982, 161–188. (заедно с B. Zástěrová).
14. The Eastern Roman Empire or Early Byzantium? A Society in Transition. – In: *From Late Antiquity to Early Byzantium.* Prague, 1985, 9–20.
15. Války s barbary a jejich historik. – In: *Prokopios z Kaisareie, Válka s Peršany a Vandaly, Válka s Góty.* Praha, 1985, 416–438.

16. Historický význam byzantské misie na Velké Moravě. – In: *Velká Morava a počátky československé státnosti*. Ed. J. Poulík a B. Chropovský. Praha, Bratislava, 1985, 215–243.
17. Die historische Bedeutung der byzantinischen Mission in Grossmähren. – In: *Grossmähren und die Anfänge der tschechoslowakischen Staatlichkeit*, hrsg. J. Poulík and B. Chropovský. Praha, 1986, 245–279.
18. Cyrille et Méthode; Venceslas et Ludmille. – In: *Histoire des Saints*, ed. P. Riché, t. V, Paris: Hachette 1986, 209–222, 248–255.
19. Культурные и церковно-политические предпосылки возникновения славянской литургии. – В: *Кирило-Методиевски студии*, 4, София, 1987, 130–137.
20. Původnost a historický význam kulturního díla cyrilometodějské misie. – In: *Odkaz soluňských bratří*. Vyd. L. Pokorný. Praha, 1987, 136–144.
21. Byzantský model a původní prvky v nejstarší slovanské hagiografii. – In: *Československá slavistika 1988*. Praha, 1988, 15–26.
22. Altkirchenslawische Hagiographie. – In: *Quellen zur Geschichte des frühen Byzanz (= Berliner byzantinistische Arbeiten, 55)*. Hrsg. Fr. Winkelmann und W. Brandes. Berlin, 1990, 297–304.
23. Bisanzio e gli Slavi: L'opera della missione di Cirillo e di Metodio come momento cruciale nei loro rapporti culturali. – In: *Atti del Convegno „Itinerari di idee, uomini e cose fra Est ed Ovest europeo“*. Udine, 1992, 51–60.
24. Cyrilometodějská misie v kulturním kontextu soudobé Evropy. – In: *Česká slavistika*, 1993 (= *Slavia*, 62, 1993, fasc. 3). Praha, 1993, 235–240.
25. Byzance et les Slaves. – In: *Europe, revue littéraire mensuelle*, 75, no. 822, 1997, 136–146.
26. On the discussions concerning the location of „Great Moravia“. – *Slavia*, 66, 1997, 541–542.
27. Great Moravia between Byzantium and the Latin West. – In: *Gennadios. K 70-letiu akademika G. G. Lutaavrina*. Moskva, 1999, 36–55.
28. Počítání času v Byzanci. – *Dějiny a současnost* 22, fasc. 2, 2000, 13–15.
29. A Byzantine Polemic against Islam in Old Slavonic Hagiography. – In: *Graeco-Arabica VII–VIII*. Proceedings of the Sixth International Congress of Graeco-Oriental and African Studies. Ed. by V. Christides and Th. Papadopoulos. Nicosia, 2000, 535–542.
30. Mission in Mähren: Zwischen dem lateinischen Westen und Byzanz. – In: *Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie*. Hrsg. von A. Wieczorek und H.-M. Hinz. Stuttgart, 2000, Bd. I, 304–310.
31. Cyril and Methodius. – In: *Encyclopaedia of the Middle Ages*. Ed. A. Vauches. Vol. I. Cambridge, 2000, p. 402.
32. Velká Morava mezi Byzanci a latinským Západem. – In: *Velká Morava mezi Východem a Západem*. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference. Vyd. L. Galuška, P. Kouřil a Z. Měřínský, Spisy Archeologického ústavu AV ČR v Brně 17. Brno, 2001, 413–419.
33. Slovanský panovník jako „Nový Konstantin“. Boris Bulharský – Rastislav Moravský – Vladimír Kyjevský. – In: *Cyrillo-Methodiana. In honorem Aemiliae Bláhová et Venceslai Konzal*. Praha, 2001, 507–516.

34. The First Christian Slav Rulers as „New Constantines“. – In: *XXe Congrès International des Études Byzantines, Pré-Actes*. Tome III: *Communicationes libres*. Paris, 2001, 255–256.
35. The Adriatic Sea as the Connecting Route between Byzantium and the Slavic Regions North of the Danube. – In: *Graeco-Arabica IX–X* (= Festschrift in Honour of V. Christides). Ed. by G. K. Livadas. Athens, 2004, 389–402.
36. Der Brief des mährischen Fürsten Rastislav an den Kaiser Michael III. und die Umstände der Einladung der byzantinischen Mission nach Grossmähren. – In: *Methodios und Kyrillos in ihrer europäischen Dimension*. Hrsg. von E. Konstantinou. Frankfurt/Main, 2005, 329–343.
37. Učil se svatý Cyril na Krymu latinsky? (Did St. Cyrillus Learn Latin in Crimea?). – *Slavia* 74, 2005, fasc. 2–3, 141–148.
38. Кирилло-Мефодиевская традиция в развитии чешского общества. – В: *Преславска книжовна школа*, 9, Шумен, 2006, 9–20.
39. »Russische Buchstaben« im byzantinischen Cherson. – In: *Byzantina Mediterranea. Festschrift für Johannes Koder zu 65. Geburtstag*. Hrsg. von Kl. Belke et al. Wien, Köln, Weimar, 2007, 693–703.
40. The Encounter of the West and the East in the Formation of Early Slavonic Literary Culture. – In: *Die Ost-West Problematik in den europäischen Kulturen und Literaturen*. Hrsg. von S. Ulbrecht und H. Ulbrechtová. Praha, Dresden, 2009, 135–164.
41. The Question of the Legendary Welegrad (Veligrad) as the Alleged Seat of the Moravian Archbishop Methodius. – *Slovo*, 60, 2010, 771–790.
42. Cyrilometodějská misie na Velké Moravě / The Cyrillo-Methodian Misió in Great Moravia. – In: *Cyril a Metoděj – doba, život, dílo / Cyril and Methodius – Their Era, Lives and Work*. Ed. by J. Mitáček. Brno, 2013, 27–54.

Зденка Рибарова на 70 години

През 2015 г. се навършиха 70 години от рождението на Зденка Рибарова – изтъкната представителка на чешката и македонската палеославистика. Това ни дава повод да запознаем академичната общественост с големия ѝ принос в развитието на съвременната славистична медиевистика.

Зденка Рибарова е родена на 13 юни 1945 г. в гр. Прага, Република Чехия, където завършва своето образование. В периода 1962–1967 г. учи във Филологическия факултет на Карловия университет чешка, руска и сърбохърватска филология. Усъвършенства познанията си по отделни южнославянски езици на летни езикови курсове в Загреб–Задар (Хърватия) и Скопие–Охрид (Македония). Две години по-късно (1969) защитава в Карловия университет дисертация от областта на сравнителното славянско езиковедие на тема „Императивът в старославянски език“. През 1975 г. дипломата е призната в Университета в Загреб.

От 1975 до 2008 г. Зденка Рибарова е главен научен консултант в Отдела за история на македонския език към Института за македонски език при Университета „Св.св. Кирил и Методий“ в Скопие. Ръководи дейността по съставянето на *Речник на църковнославянския език от македонска редакция*. С работата ѝ върху този проект е непосредствено свързана немалка част от нейните трудове, посветени на спецификите на старославянската лексикография и конкретното им прилагане в концепцията на изготвяния справочник, както и интересът на учения към приложението на принципите на корпусната лингвистика при обработката на старославянския лексикален материал.

Извън пряката си заетост по изданието на *Речник на църковнославянския език от македонска редакция* Зденка Рибарова сътрудничи и в други проекти: „Средновековна македонска книжовност“ (към Института за македонска литература); „Славянската писменост и дейността на Охридския книжовен център“ (към МАНУ); Григоровичев паримейник (в сътрудничество със Славянския институт на Чешката АН в Прага).

След излизането си в пенсия (2008) Зденка Рибарова продължава да сътрудничи в Славянския институт в Прага (от 2009 г. насам). Подир смъртта на З. Хауптова (2012) оглавява редактирането на *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, който излиза в Загреб. Основната ѝ работа в момента е свързана с изготвянето на речникови статии за излизания понастоящем в Прага *Index verborum graeco-palaeoslovenicus*.

Биографичната и особено творческата справка за Зденка Рибарова не би била пълна, ако не се отбележи и нейната активна педагогическа дейност. Част от работния си стаж юбилярката прекарва в преподаване в следните университети: Философски факултет в Загреб (лектор и преподавател по

чешки език, 1967–1969, 1970–1975), Филозофски факултет в Бърно (лектор по македонски и сръбски език, 1997–1999), Филозофски факултет в Прага (асистент по сърбохърватски и старославянски език 1968–1973, лектор по македонски език 2000–2005 г.). Във връзка с преподавателската си дейност тя се заема със съставянето на университетски учебници по чешки, респ. македонски език, издадени в Загреб, Скопие и Бърно.

Научните интереси на Зд. Рибарова са насочени към палеославистиката и по-специално към проблематиката на старославянската писменост в по-широки компаративистични рамки.

Списъкът с публикации на Зд. Рибарова съдържа около 150 заглавия, вкл. няколко книги, издания на паметници, лексикографски справочници, по-големи студии и статии. Юбилярката е участвала с доклади и съобщения на много национални и международни научни форуми. Нейните трудове са отпечатани в научни списания и сборници в Македония, Чехия, Хърватия, България и другаде; рецензирани са в реномирани славистични списания и често се цитират. Био-библиографските данни за Зденка Рибарова са публикувани в международното издание *Five Thousand Personalities of the World* (Sixth Ed. 1988, Seventh Ed. 1999 etc.). Член е на Комисията за църковнославянска лексикография при МК, а от 2006 г. – неин председател. Член е на редакционната колегия на сп. „Македонски јазик“.

Големият принос на Зденка Рибарова за развоја на съвременната славистична медиевистика намира заслужено обществено признание. Нейното издание на Радомировото евангелие в съавторство с Радмила Угринова-Скаловска е отличено през 1989 г. с високата награда „Гоце Делчев“. За огромния ѝ актив във формиране авторитета на македонската палеославистика сред международната научна общност е удостоена с медал „Блаже Конески“. През настоящата юбилейна за нея година Чешката академия на науките ѝ присъжда орден „Йозеф Добровски“ за заслуги към развитието на Пражката лингвистична школа.

Сега, когато навърши седемдесет години, ние, нейните български колеги, ѝ пожелаваме още много здраве, дълъг живот и творческа активност.

Татяна Илиева

Избрана библиография:

Монографии

1. *Pregled češke gramatike s vježbama. Liber.* Zagreb 1977; 2 изд. Zagreb 1991.
2. *Граматика на чешкиот јазик. I дел: Граматика, II дел: Вежби.* Скопје 1997 (в съавт. с Д. Роус).
3. *Svičebnice makedonštiny.* Brno 1998.
4. *Јазикот на македонските црковнословенски текстови.* МАНУ. Скопје 2005.
5. *Палеославистички студии.* Посебни изданија, кн. 63, ИМЈ. Скопје 2009.
6. *Češka gramatika s vježbama.* Zagreb (под печат). (в съавт. със С. Рибарова).

Издания

1. *Радомирово евангелие*. Стари текстови IV, ИМЈ Скопје, 1988 (в сџавт. с Р. Угринова-Скаловска).
2. *Књига пророка Јоне*. *Slovo* 37, 1987, 123–159; изд. на текста: 137–157 (= Tisuću i sto godina od smrti Metodijeve. Ćirilometodsko kulturno-književno nasljeđe u Hrvata, Zagreb 1988, 123–159).
3. Vajsova proučavanja prijevoda Malih proroka iz Brevijara Vida Omišljanina. *Slovo* 44–46, 1994–96, Zagreb, 1996, 27–34. Add: Vajs J., Staroslověnský překlad Malých proroků. Příspěvek k dějinám staroslov. překladu *Písma* (edd. Ribarova Z.). *Slovo* 44–46, 1994–96, Zagreb, 1996, 35–42.
4. *Григоровичев паримејник I*. Текст со критички апарат. МАНУ Скопје, 1998 (в сџавт. сџ З. Хауптова).
5. *Ф. В. Мареш: Компаративна фонологија и морфологија на македонскиот јазик. Синхронија и дијахронија*. УКИМ Скопје, 2008 (главен ред.).
6. *Григоровичев паримејник II*. Лексика. Index verborum, МАНУ Скопје, 2014.

Речници и индекси

1. *Речник на македонските црковнословенски текстови*. Пробна свеска. ИМЈ Скопје, 1978, XXXVII+48 стр.[ред. Р. Угринова-Скаловска] (сџавтор: стр. XVIII–XXXVII; 1–48).
2. *Индекс кон Речникот на македонските библиски ракописи*. Македонистика 4, Скопје, 1985, 21–460 [ред. В. Десподова, З. Рибарова] (редактор, сџавтор).
3. *Indexy k Staroslověnskému slovníku* [red. E. Bláhová], *Práce Slovanského ústavu AV ĆR* (Nová řada, svazek 16), Praha, 2003.
4. *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*. Том I. Вовед. А–Б, ИМЈ Скопје, 2006. , 542 стр. (главен ред., сџавтор).
5. *Речник на црковнословенскиот јазик од македонска редакција*. Том II. Св. 8–11. вљ – вљсљрати, ИМЈ Скопје, 2008n. (главен ред., сџавтор).
6. *Řecko-staroslověnský index / Index verborum graeco-palaeoslovenicus*, Tomus I, fasc. 1–7n, Praha – Pragae, 2008n.
7. *Македонска енциклопедија* (25 статии), МАНУ Скопје, 2009.
8. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. II. díl, seš. 18–20. Glavni urednici: Z. Hauptová, Z. Ribarova, Zagreb, 2011 и сл.

Статии и глави от книги:

1. Šedesátiny profesora Ljudevita Jonka. – *Slovanský přehled*, 53, Praha, 1967, s. 384.
2. Soupis slavistických kateder a ústavů na University Karlovy. – *Slovanská filologie na Universitě Karlově*. Praha, 1968, 301–312.
3. Příspěvek k rozboru Ochridských listů. – In: *Симпозиум „1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски“ 2*, МАНУ Скопје, 1970, 135–148.
4. Klimentké sborníku. – In: *Словенска писменост. 1050-годишнина на Климент Охридски*. Народен музеј Охрид. 1966. *Slavia*, 39, 1970, 250–252.
5. Atematické imperativy typu daždi v euchologiu sinajkěm. – *Slavia*, 40, 1971, 1–8.
6. Dvoji způob tvořeni imperativy v slovanských jazycich (na materiále stsl., strus.,stsch. a stčes.). – *Slavica Pragenia*, 13, 1971, 45–51.
7. Poznámka k tvaru rastite. – *Slavia*, 41, 1972, s. 114.

8. Iz proučavanja imperativa u staroslavenskom jeziku (Negativni imperativ u staroslavenskom jeziku u usporedbi sa stanjem u drugim slavenskim jezicima). – *Slovo*, 22, 1972, 52–84.
9. Прилог кон характеристиката на речничкиот фонд на македонските евангелски и апостолски текстови. – *MJ*, 29, 1978, 105–110.
10. Проблематиката на подготвителните работи за Речникот на македонските цсл. ракописи. – *Slovo*, 1981, 59–66.
11. Закон за судење на луѓето. – In: *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава*, том I, Скопје, 1981, 54–61.
12. Списот „За буквите“ на Црноризец Храбар“. – In: *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава*, том I, Скопје, 1981, 63–65 (заедно с Т. Димитровски).
13. Од „Беседата против богомилите“ на Козма Презвитер (Беседа против новопојавената ерес на богомилите, од недостојниот Козма Презвитер). – In: *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава*, том I, Скопје, 1981, 77–80.
14. Од историјата на императивните форми во македонскиот јазик. – *MJ*, 1–2, 1981–1982, 617–622.
15. Чехословачката славистика за јазикот на старомакедонските ракописи. – *Културен живот*, 28, 198, кн. 4–5, 34–8.
16. Кон адвербиализацијата на предлошките контрукции (од материјалот на македонските цсл. ракописи). – In: *Зборник во чест на Блаже Конески*. Филолошки факултет, Скопје, 1984, 209–213.
17. Солунската легенда. – *Спектар*, 4, 1984, 5–14.
18. Кон правописот на носовките во северномакедонските текстови (Мешање на носовките во Радомировото евангелие). – *MJ*, 35, 1984, 197–204.
19. Кон лингвистичко-литерарните контакти во северномакедонските библиски текстови. – In: *XI научна дискусија*. Скопје, 1985, 167–176.
20. Кирилometодиевското наследство во македонските црквно-словенски текстови. – *Просветен работник*, год. 33, бр. 62, 15 мај 1985, 8–9.
21. Методите за обработка на лексичката грага. – *Македонистика*, 4. Скопје, 1985, 1–20 (в съавт. С В. Десподова).
22. Индекс кон Речникот на македонските библиски ракописи. – *Македонистика*, 4. Скопје, 1985, 21–460 (съавтор, редактор).
23. Синоптички преглед на библиските четива во апостолите. – *Македонистика*, 4. Скопје, 1985, 486–551.
24. Синоптички преглед на содржината на псалтирите (псалмите, кантиците и коментарот). – *Македонистика*, 4. Скопје, 1985, 552–581.
25. Синоптички преглед на библиските четива во паримејниците. – *Македонистика*, 4. Скопје, 1985, 582–599.
26. Одбележувањето на 1100-годишнината од смртта на словенскиот учител Методиј во Македонија. – *MJ*, 6–7. Скопје, 1985–1986, 409–414 (в съавт. С Д. Миловска).
27. Глаголските форми во Радомировото евангелие. – *ЛЗб*, 33. Скопје, 1986, кн. 3, 11–20.
28. Охридските традиции и јазикот на македонската средновековна писменост. – In: *Климент Охридски. Студии*. Скопје, 1986, s. 56–77.
29. Старословенското наследство и развојните појави во текстовите од Охридската школа. – *Културен живот*, 1. Скопје, 1986, бр. 9–10, 5–7.

30. Работата на проф. д-р Р. Угринова-Скаловска врз Речникот на црковнословенскиот јазик. – *ЛЗб*, 33, кн. 5. копије 1986, 1–15 (в сџавт. с К. Бицевска).
31. Лобковскиот паримејник, македонски ракопис од 1294 – 120 година. – *Културен живот*, 2, бр. 1–2. Скопје, 1987, 28–30.
32. The Old lavonic in the Text of the Ohrid Literary school. – *Macedonian review*, 17, 1987, №1, 5–8.
33. Белешки кон Климентовите слова за Цветница. – In: *XIII научна дискусија* (Охрид, 25–28 август 1986), Скопје, 1987, 185–195.
34. Радомировото евангелие. – *Културен живот*, 2, 1987, бр. 7–8, 13–15.
35. Кон најстарите контакти меѓу македонската и хрватско-глаголската писменост. – *Спектар*, 10, 1987, 5–13.
36. Дечанскиот псалтир во споредба со Болоњскиот. – In: *Климент Охридски и улогата на Охридската книжевна школа во развитокот на словенската просвета*. МАНУ, Скопје, 1989, 14–150.
37. Одбележување на 1100 години од доаѓањето на Климент Охридски во Македонија. – *МЈ*, 38–39, 1987–1988, 399–404 (в сџавт. С Д. Миловска).
38. Јазичните особености на Лобковскиот (Хлудов) паримејник. – In: *Кирило-методиевскиот (старословенскиот) период и кирило-методиевската традиција во Македонија*. МАНУ, Скопје, 1988, 119–126.
39. Видението на апостолот Павле од Тиквешкиот зборник и неговиот однос кон сродните текстови од опширната редакција. – *Македонистика*, 5, 1988, 149–161.
40. Грчките синтактички елементи во паримејникот и нивната дистрибуција во текстот. – In: *Реферати на македонските слависти за X меѓународен славистички конгрес во Софија*. Македонски славистички комитет. Скопје, 1988, 75–80.
41. Dodaci bibliografiji Josefa Kurza. – *Slovo*, 38, 1988, 75–80.
42. Радомировото евангелие и неговото место во развојот на македонската црковнословенска писменост во I век. – In: *Предавања на XXI семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје, 1989, 27–43.
43. Актуелни проблеми во работата врз Речникот на македонските библиски текстови. – In: *Советување за работата врз редакциските речници на црковнословенскиот јазик по југословенските центри*. ИМЈ, Скопје, 1989, 67–72.
44. Оформувањето на македонската варијанта на црковнословенскиот јазик. – In: *Предавања на XXIII семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје, 1991, 149–156.
45. Григоровичевиот паримејник и глаголските традиции во македонската писменост. – In: *Предавања на XXIII семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје, 1991, 157–165.
46. Македонската писменост во I век. – In: *Предавања на XXIII семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје, 1991, 167–176.
47. Лексиката на македонските библиски текстови. – In: *Предавања на XXIII семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје, 1991, 177–182.
48. Мегуредакциски контакти во македонската писменост. – In: *Предавања на XXIII семинар за македонски јазик, литература и култура*. Скопје, 1991, 183–191.
49. Местото на Радомировото евангелие меѓу македонските црковнословенски текстови. – In: *Studia linguistica polono-jugoslavica* 6, Сарајево, 1991, 19–29.

1869

50. Преводната литература со библиска содржина во македонската книжевност. – In: *Средновековна македонска книжевност*. Скопје, 1991, 79–131.
51. Од работата врз Речникот на македонските библиски текстови. – In: *XVIII научна дискусија* Скопје, 1992, 157–164.
52. Zeszyty naukowe wydziału humanistycznego. Slawistyka 5. Uniwersytet Gdanski, Gdansk 1988. – *Slovo*, 41–43, Zagreb, 1993, 315–318.
53. Makedonská redakce církevní slovanštiny. – *Slavia* 60, 1991, 248–263 (=Palaeoslovenica, Praha, 1991, 24–39).
54. Кирилometодиевската традиција во паримејниот текст од триодите Орбелски и Хлудов. – In: *Реферати на македонските слависти за XI меѓународен славистички конгрес во Братислава*. МАНУ Скопје, 1993, 91–98.
55. Охридските традиции во развојот на македонската црковнословенска писменост. – In: *Предавања на XXV семинар за македонски јазик, литература и култура* (Охрид 1992). Скопје 1993, 51–59.
56. Основни правописни и фонетски особености на Григоровичевиот паримејник. – In: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија* (23–24 XII 1991), МАНУ Скопје, 1994, 93–99.
57. Архаизми и иновации во глаголскиот систем на Григоровичевиот паримејник. – In: *Светите Климент и Наум Охридски и придонесот на Охридскиот духовен центар за словенската просвета и култура*, МАНУ Скопје, 1995, 121–127.
58. Живот посветен на афирмацијата на македонистиката. – *Лик*, VIII, бр. 311. Скопје, 15.2.1995 год., с. 13.
59. Научен завет со трајна вредност. Франтишек Вацлав Мареш. 20. 12.1922 – 12. 1994. – *ЛЗб*, 42, Скопје, 1995, св. 1–2, 111–118.
60. Computer Processing of Old Church Slavonic Manuscripts (Results and Prospects). – In: *Computer Processing of Medieval Slavic Manuscripts. Proceedings. First International Conference, 24–28 July. 1995*. Благоевград. С, 1995, 153–158 (в сџавт. с К. Рибаров).
61. За правописните норми и традицијата во ракописите од македонската редакција на црковнословенскиот јазик. – In: *1100 години од хиротонизирањето на Свети Климент во епископ и доаѓањето на Свети Наум во Охрид*. Охрид, 1996, 57–68.
62. Живиот кирилometодиевски завет. – *Современост*, 5–6. Скопје, 1996, 5–13.
63. Komentar Fraščićeve psaltira u usporedbi s makedonskim textovima. – *Croatica*, 26, v. 42–4–44 (Hercigonjin zbornik), Zagreb, 1996, 42–430.
64. За некои лексички специфичности на Радомировото евангелие. – In: *Зборник во чест на Радмила Угринова-Скаловска по повод седумдесетгодишнината*. Скопје, 1997, 27–245.
65. Vajsova proučavanja prijevoda Malih proroka iz Brevijara Vida Omišljanina. – *Slovo*, 44–46, 1994–96; Zagreb, 1996, 27–34.
66. Црковнословенските текстови како извори за историјата на македонскиот јазик. – In: *Педесет години на македонската наука за јазикот*. Скопје, 1997, 51–56.
67. За Речникот на македонските црковнословенски текстови. – In: *Предавања на XXX меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*. Охрид, 8–22 август 1997 година, Скопје, 1998, 57–64.
68. Јазичните слоеви во Григоровичевиот паримејник. – In: *XII меѓународен славистички конгрес во Краков. Прилози МАНУ, XXII, 1–2*, Скопје, 1997, 133–142.

69. Vajsova proučavanja hrvatskoglagoljskih tektova Malih proroka. – In: *Prvi hrvatski slavitički kongres. Zbornik radova*, I, Zagreb, 1997, 617–620.
70. Чешкиот придонес кон проучувањето на јазикот на македонските црковносло-венски текстови. – In: *Прва македонско-чешка научна конференција. Охрид, 28–29. 08. 1996*. Скопје 1998, 151–158.
71. Лексиката на тропарите во Григоровичевиот паримејник. – In: *Tematy, Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin profesora Leszka Moszyńskiego*. Gdańsk, 1998, 180–186.
72. Living Conservation of the Lexis of Old Church Slavonic. – *Palaeobulgarica*, XXII (1998), 2, 180–186 (в съавт. с К. Рибаров).
73. A Time for a Corpus of Old Church Slavonic, Text Variety in the Witnesses of Medieval Texts. – In: *Proceeding of the International Workshop. 21–22 september 1997*, Sofia, 1998, 61–68 (в съавт. с К. Рибаров).
74. Русизми во Радомировото евангелие. – In: *Македонско-руски јазични литературни и културни врски. (Материјали од првата македонско-руска славистичка конференција. Охрид, 02–24 август 1995 год.)*. Скопје, 1998, 195–204.
75. Makedonský církevněslovanský slovník. – *Slavica Pragensia ad tempora nostra*. Praha, 1998, 195–204.
76. Několik západolovenismů v makedonkých církevněslovanských památkách. – *Les Études balkaniques tchèques*, X, Prague, 1999, 9–12.
77. Јазични особености на текстовите од Охридскиот литерарен центар. – In: *Еден милениум наука и уметност во Македонија*. Скопје, 2000, 29–39.
78. Uz pitanje odnoa parimejnoga i brevijarkoga teksta. – In: *Drugi Hrvatski slavistički kongres*. Zagreb, 2001, 263–268.
79. Транскрипција на имињата од чешкиот и од словачкиот јазик. – *ЛЗб*, 48, 2001, св. 1–2, 39–47.
80. Взаимоотношение литературних традиций в переводе толкований на псалтырь. – In: *Средновековна христијанска Европа: Изток и Запад. Ценности, традиции, обичуване. Medieval Christian Europe: East and West. Tradition, values, communications*. С., 2002, 175–181.
81. Источнослоvensки предлошки на македонските ракописи. – In: *Македонско-украински културни врски (X–XX век). Охрид 21–23 октомври 2003*. МАНУ, Скопје, 2004, 135–144.
82. Uz nekoliko kršćanskih termina u makedonskim csl. tekstovima. – In: *Drugi Hercigonjin zbornik* (uredio S. Damjanović), Zagreb, 2005, 367–372.
83. Осврт врз Речникот на црковнослоvensкиот јазик од македонска редакција (По повод завршувањето на првиот том). – In: *Класика – Балканистика – Палеославистика. Материјали од научниот собир по повод одбележувањето на 85-годишнината од раѓањето и 60 години научна работа на академик Петар Хр. Илиевски*. МАНУ, 18 и 19 ноември 2005, Скопје, 2007, 161–168.
84. Srovnávací index k slovníkům zpracovávaným v rámci Komise pro církevněslovanské slovníky. – In: *Církevněslovanská lexikografie 2006*. SÚ AV ČR, Praha, 2007, 85–105.
85. Slovní zásoba parimejniku v makedonském církevněslovanském slovníku. *Slovo*, 56–57, Zagreb, 2008, 497–506.
86. Белешки за лексиката на псалтирните стихови во Григоровичевиот паримејник. – In: *Прилози МАНУ. Odd. za lingv. i lit. nauka, XXXV – 2*, Скопје, 2010, 105–114.

In memoriam

Макс Манголд (8.05.1922–3.02.2015)

Сложни и многопосочни са процесите на комуникация и взаимодействие между България и Германия, характеризиращи се от векове с интензивен културен и стопански обмен. „Промяната“ от 1989/1990 г. доведе до преодоляване на появилия се вследствие на последиците от Втората световна война застой в немско-българските взаимоотношения, особено между България и Федеративна република Германия. Въпреки това научно-културният диалог продължава да се поддържа, предимно въз основа на сътрудничествата между университетите в Хамбург и Саарбрюкен. В рамките на съответните институции заслуга за това развитие имат отделни личности, които съумяват да създадат свободни пространства за разгръщане на духовния диалог още по време на „желязната завеса“. Връзките между Саарбрюкен и София са по-стари от сключения през 1980 г. Договор за сътрудничество между двата университета, в резултат на който те получават съществен тласък в развитието си.

През 1959 г. за директор на новоосновения Институт по славистика към Саарския университет е избрана проф. Линда Садник. Само за десетина години тя успява да събуди траен интерес към славистиката у студентите си, както и да създаде единствена по рода си в Западна Европа палеославистична и палеобългаристична школа.¹ Когато през есента на 1973 г. пристигнах в Саарбрюкен като лектор по (старо)български език и литература², след като Линда Садник бе променила мястото на дейността си от Саарбрюкен в Грац, ситуацията в Института по славистика и балканология бе твърде усложнена. Въпреки трудностите от различно естество работата ми намери признание и подкрепа от страна на многобройните студенти, както и на един забележителен интелектуален елит, към който принадлежаха колеги от различни факултети на Института.

Каква голяма изненада представляваше срещата ми с професор Макс Манголд³, който ме заговори на прекрасен български език без всякакъв ак-

¹ Срв. R. Zlatanova. Ein Kapitel Geschichte der Slawistik in der BRD (Paläoslawistik an der Universität des Saarlandes 1959–1969). – *Palaeobulgarica* IV (1980), 2, 88–105.

² Срв. Сп. Паскалевски. Дух и отдаденост. В: *Диалог и духовност*, т. I. София 2006, IX–XXV.

³ Следва романистика, германистика, славистика, индоевропейско езикознание, балкански и угро-фински езици, както и общо езикознание в родния си град Базел, в Женева, Париж

цент. От 1957 до 1987 г. той ръководи основания от него Институт по фонетика към Саарския университет, където в педагогическата си и научна дейност застъпва областите както на фонетиката и фонологията, така и на общото езикознание, графемиката, диалектологията, лексикографията, африканистиката и есперантологията. С излъчването си на вдъхновяващ университетски преподавател, с необикновената си и рядка дарба да владее десетки езици не само теоретически, но и на практика, както и с многостранните си публикации проф. Манголд въодушевява цяла интернационална генерация от ученици и последователи в различни области на науката за езика. Завидната лекота, с която той разчупва традиционните представи за специализираните езикови занимания в рамките на отделни индоевропейски, африкански, азиатски и други езици, е впечатляваща. В разработените под негово ръководство многочислени дисертационни и магистърски работи откриваме проблеми на теоретичното езикознание, на съпоставителното изследване и синхронното описание на отделни езици като бретонски и новоарамейски, африкански езици и немски диалекти, арабски, корейски, руски и други индоевропейски езици, част от които са публикувани в издаваната от него поредица *Phonetica Saraviensia* (1981–1996). Други дипломни работи и изследвания на африкански студенти върху повече от 30 различни езика на Африка (от акебу до мадагаскарски и волоф) излизат в печатния орган на Института по фонетика *Africana Sraviensia Linguistica* (1983–1987). По инициатива и с дейното участие на М. Манголд се активизира проучването и синхронното описание на диалектите в Саарската област и в съседната ѝ провинция Райнланд-Пфалц, върху материал от които са завършени над 10 монографични изследвания, граматика и речници от негови студенти и сътрудници. Самият той е автор на *Речник* и на единствен по рода си в германистиката *Обратен речник* на говора на град Саарбрюкен.

Имах щастливата възможност да се запозная с безкрайно разнообразие от езикови структури не само от лекциите и занятията на професор Манголд по общо езикознание, фонетика и фонология, но и от езиковите му курсове по грузински и китайски език. Задълбочените познания на проф. Манголд върху славянските езици и специално върху българския език се отразяват още в хабилитационния му труд върху езиковите универсалии *Phonetic*

и Лондон при Алберт Дебрунер, Валтер фон Вартбург, Албер Сеше, Анри Фрай, Сергей Карцевски, Пиер Фуше, Андре Мартине, Алфред Шарл Гимсон и др. Ангажиран е като преводач на Обединените нации на демаркационната линия между Северна и Южна Корея. След като промовира при Валтер фон Вартбург и се хабилитира в Базел, от 1956 г. преподава в Базел, Цюрих, Бон и Саарбрюкен. За него срв. напр. E. Ternes/H. W. Wodarz (Hrsg.). *Theoretische und praktische Phonetik: Max Mangold zum 65. Geburtstag*. Hamburg 1991; M. Bonner u.a. (Hrsg.). *Nachbarschaften: thematische und systematische. Festschrift für Max Mangold zum 70. Geburtstag*. Saarbrücken 1993.

Emphasis (1975), както и в образцово разработените от него научни системи за предаване на чуждоезикови ортографии, включително и за транскрипция на български имена, застъпени обхватно в известния му нормативен *Речник на немското произношение (Das Duden-Aussprachewörterbuch)* от първото до шестото му издание от 2005 г. – неотменим справочник за всички, които изучават, говорят или изследват немския език. Като автор и съредактор откриваме името му и в редица реномирани издания на Библиографския институт (Манхайм–Виена–Цюрих) като: *Das Große Duden-Lexikon* (1964), *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache*, Bd. 1.–3. (1979–1981), *Duden. Deutsches Universalwörterbuch* (1983), както и *Langenscheidts Enzyklopädisches Wörterbuch der englischen und deutschen Sprache* (1974–1975), *Großes deutsch-japanisches Wörterbuch* (1985) и др.

Години наред М. Манголд води занятия по руска фонетика и фонология за студентите слависти. С интерес е очакван на славистичните вечери при Ина Хелат, представителка на Тартуската лингвистична школа и преподавателка по руски език в Славистичния институт още от времето на проф. Линда Садник, но също така и при преподавателката по чешки Нина Гютер или при проф. Герт Хумел. Незабравими са неговите езикови имитации на славянски и други езици, когато показва например как българин, баварец или поляк говорят руски или немски и обратно. Хуморът придава на деликатната му скромност ведрина и настроение, което извиква у присъстващите усмивка от възхищение. Разговорът с него впечатлява с широтата на научните и културните интереси и познания на учения.

Резултатите от научните му изследвания и публикации са иновативни. В легендарната му библиотека се откриват както български граматика, учебни пособия и речници, така и произведения на най-важните български писатели и поети, атласи, карти на страната, плочи, енциклопедии и пр. На стимулиращите контакти с професор Манголд дължа пораждането на редица плодотворни замисли и идеи за палеославистичните си проучвания. Благодарение на активното му участие като езиков редактор се осъществява издаването на дисертационния ми труд върху проблеми на старобългарския синтаксис.⁴ По-късно, въз основа на нормативния речник на Л. Садник и Р. Айцетмюлер *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten* (1955), предприех пръв и досега единствен опит в палеославистиката за прилагане на структурния метод на минималните двойки. Впрочем до този момент понятието фонема почти липсва в изследванията по старобългарски език, поради което съществуват различни схващания за състава на старобългарската фонемна система. Резултатите от изследването излизат като кн. 2 на поредицата *Phonetica*

⁴ R. Zlatanova. Die Struktur des zusammengesetzten Nominalprädikats im Altbulgarischen. Slavistische Beiträge, Bd. 103. München, 1976.

*Saraviensia*⁵ и са основа за цялостно представяне на старобългарската езикова система и историческия ѝ развой.⁶

Като гост на Международния летен семинар по български език и литература в София (многократно от 1974 г.) М. Манголд изнася доклади на български език в БАН. Въз основа на успешно въведеното парадигматизиране в европейската лексикографска практика, ученият поощрява колегите си от Института за български език да разработят пълни парадигми за речниците на българския език. Изложението си той допълва с обхватна библиография за 25 индоевропейски и други езици по света.⁷ Не само за научното изследване, но и за езиковата практика въвеждането на номерирани парадигми е наложително особено ако се вземе под внимание извънредно богатата на форми българска глаголна система. „Българският е държавен език. Български се изучава в широк обхват като чужд език, за което свидетелстват чуждестранните студенти в България, летните семинари, учебниците по български език за чужденци, многобройните двуезични речници (български – албански, английски, гръцки, италиански, македонски, немски, полски, румънски, руски, сърбохърватски, турски, чешки, унгарски)“ (с. 287). Тези съображения на М. Манголд от 1981 г. са по-актуални от всякога, особено след влизането на България в ЕС през 2007 г. и обявяването на българския език и българската кирилица за официални в Европа.

По отношение на българската фонетична транскрипция за немци сарландският учен установява липсата на последователно прилагана и приложима българска система за фонетично записване като тази на Международната фонетична асоциация (International Phonetic Association; Association Phonétique Internationale) или на Duden-Aussprachewörterbuch. Не се прокарва ясна граница между фонетична и правописна транскрипция. Манголд достига до тези изводи след проучване на девет българистични публикации от ХХ в.⁸ Сред излезлите на немски език български граматика, немско-български разговорници и учебници той изтъква умерено алофонната транскрипция на Ст. Валевски (*Polyglott Sprachführer Bulgarisch*. Köln–Marienburg, 1964) и на К. Харалампиев (*Langenscheidts Sprachführer Bulgarisch*. Berlin–München–Zürich, 1969), най-подходящи, според него, „за немскоговорещи,

⁵ R. Zlatanova. Phonemoppositionen im Altbulgarischen. *Phonetica Saraviensia*, Nr. 2. Saarbrücken 1981; Р. Златанова. За фонологичната система в старобългарски. – *Palaeobulgarica* VIII, 1984, 2, 51–59.

⁶ Р. Златанова. Старобългарски. История на българския език. В: *Увод в изучаването на южнославянските езици*. С., 1986, 43–215.

⁷ M. Mangold. Numerierte Paradigmatisierung und bulgarische Lexikographie (mit Bibliographie). В: *1300 Jahre Bulgarien. Studien zum I. Internationalen Bulgaristikkongress Sofia 1981*. T. 1. Neuried 1981, 281–302.

⁸ Fr. Vymazal (около 1900), S. G. Prantschoff (преди 1914), G. Weigand (1917), D. Gawriysky (1940), H. Walter u.a. (след 1955), V. Markovski (1960), St. Walewski (1964), K. Haralampiev (1969) и G. Marintshev (1983).

които се стремят да постигнат добро произношение на български език⁹. Наличие на трудности авторът установява при предаването на вокалните алофони.

Друг негов принос е посветен на един недостатъчно изяснен фонетичен проблем – веларния назал [ŋ], който липсва в руски език, но в български се явява пред фонемите /k/ и /g/. В славянското езикознание се отделя малко внимание на този звук в двата славянски езика. Според автора причина за това явление е липсата на фонема /ŋ/ в руски и български. За това състояние допринася и ограниченото познаване както на Международната система за фонетично записване, така и рядкото ѝ прилагане за фонетична транскрипция в славистиката. Но за чуждоезиковото обучение „результатите в повечето случаи са неблагоприятни, тъй като не става ясно кога е наложително да се произнесе [ŋ] и кога произношението му не се допуска“¹⁰.

Във връзка с българското издание на неговото *Езикознание*¹¹ проф. Манголд бе така любезен да прегледа ръкописа на моя превод и да включи български примери за илюстрация, да направи допълнения, някои от които представят първо разглеждане и осветяване на съответния проблем върху български езиков материал. По този начин се осъществи появата на обработен и допълнен вариант на неговата монография, която в този си вид е поточно озаглавена *Увод в езикознанието с оглед и на българския език* (1988). Изданието е посветено на 100-годишнината от създаването на Софийския университет и на 40-годишнината на Саарския университет.

Проф. Манголд се занимава задълбочено не само с българския език, но и с духовните и културните традиции на страната ни. Проявява интерес и към езика на траките като предгръцки балкански субстрат. Не само голяма част от Източна Европа, но и просторни области от западната част на Мала Азия, както и земите между северните Карпати и Егейско море, Мизия, Витиния и Пафлагония се обитават през античността от тракийски племена, които до VI–VII в. представляват езикова, етническа и културна общност. В Националния археологически музей в София Макс Манголд има възможност да разгледа някои от забележителните сребърни и златни съкровища, които свидетелстват за високото развитие на тракийската торевтика и богатството на местните владетели.¹² Ученият се интересува от работата на археолозите и етнолозите, която през последните десетилетия се активизира.

⁹ M. Mangold, *Bulgarische Lautschrift für Deutsche*. В: *Einundzwanzig Beiträge zum II. Internationalen Bulgaristik-Kongress in Sofia 1986*. Neuried, 1986, 149 [137–149].

¹⁰ M. Mangold. Der velare Nasal im Russischen und Bulgarischen. В: *Festschrift für Wolfgang Gesemann*. Bd. I. Neuried, 1986, 155 [145–155].

¹¹ M. Mangold. Sprachwissenschaft. Darmstadt, 1973.

¹² Срв. Gold der Thraker. Archäologische Schätze aus Bulgarien. Mainz 1979; A. Fol/J. Lichardus/V. Nikolov. Die Thraker. Das goldene Reich des Orpheus. Katalog – Handbuch. Mainz, 2004.

Не само ежегодните изложби по повод на 24 май (Деня на светите Кирил и Методий, на славянската писменост и българската култура) в Института по славистика и балканология, но и честванията с участието на студентите от Саарбрюкен, които поднасят венци пред плочата на св. Методий в Елванген, формират диалогична атмосфера и насърчават културния интерес към България. Започват разговори за официално сътрудничество между университетите на Саарбрюкен и София. Идеята е на литературоведа българист проф. Волфганг Геземан и на българската му колежка д-р Румяна Златанова. Със съдействието и на лутеранския теолог проф. Герт Хумел се осъществява единственото по рода си за времето сътрудничество със Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Партньорството намира красноречив израз в многобройни съвместни проекти от областта на немско-българските културни и научни взаимоотношения, както и в основаването на т.нар. *Vulgaricum* (Институт за български език и култура) през 1995 г. в Саарбрюкен. Подписването на договора за сътрудничество между двата университета на 19.09.1980 г. става възможно благодарение на подкрепата от страна на всички членове на Факултетния съвет, както и на съответните университетски и правителствени инстанции в Саарбрюкен и София – по време на отчуждаващи идеологеми и климат на подозрение. Дълбоко признание заслужават усилията на проф. Хумел¹³ за изграждане на „мостове“ на интелектуалния дискурс чрез сключените договори за сътрудничество между университетите на Саарбрюкен и София, Прага, Тбилиси и Варшава.

Юбилеен комитет под патронажа на тогавашния кмет на града, Оскар Лафонтен, изразява солидарността си с българите, които в 1300-годишната си превратна история успяват да съхранят националната си идентичност, съществено обогатили със самобитността и културното си богатство европейското духовно наследство. Силно впечатление оставят „Дните на българската култура 681–1981“ от 27 април до 24 май 1981 г. в Саарбрюкен. В симпозиума „Условия и аспекти на образуването на българската държава“ (6–8 май 1981) участват видни немски (между които и проф. Манголд) и български учени.

Междувременно договорът за научно сътрудничество между Саарбрюкен и София е обхванал всички специалности и факултети на двата университета.¹⁴ В резултат от сътрудничеството се появяват и по-големи публикации¹⁵,

¹³ Благодарение на ангажираността му Саарският университет заема водещо място в международния университетски обмен на ФРГ още по време на студената война. Днес сътрудничеството с Университета в София е „по-обхватно от всички останали немски университетски сътрудничества със София взети заедно“ (W. Müller. *Protestantische Theologie an der Universität des Saarlandes. – Blätter für pfälzische Kirchengeschichte* 79, 2012, 247 [237–247]).

¹⁴ Най-голям успех отбелязват провежданите съвместни археологически разкопки със забележителни находки от праисторическо време в Драма, Ямболско. Срв. напр. J.

множество сборници, посветени на международните конгреси по българистика (1981 и 1986 г.)¹⁶, в които взема участие и М. Манголд, обнародвани са редица статии от всички специалности на двата университета. От 1980 г. насам над двадесет професори и доценти посещават ежегодно университета партньор, за да продължат започнати съвместни проекти. Редица дипломанти, докторанти и млади учени вземат участие в разменни научни програми.

Макс Манголд ръководи всеотдайно и неуморно многобройни магистърски и докторантски работи. Със своята добронамереност и готовност да изслуша всеки, да вникне в същността на научния му проблем¹⁷, е изключително ценен като незаменим духовен наставник, раздаващ щедро знания и опит от лингвистично многоизмерния си свят с „вавилонско-олимпийски“ хоризонти. С високите си изисквания и неподкупна професионална етика той олицетворява настоящия хуманист, застъпващ се и за истинските стойности на българската културна идентичност в европейски контекст. Колегите му от България¹⁸, които са имали удоволствието да общуват с този универсален и високо ерудирани учен, съхраняват спомена за него като подтик и вдъхновение за по-нататъшната си дейност в служба на безусловно интернационалната наука и култура.

Румяна Златанова

Lichardus. Forschungen in der Mikroregion von Drama (Südostbulgarien): Zusammenfassung der Hauptegebnisse der bulgarisch-deutschen Grabungen in den Jahren 1983–1999. Bonn 2000; V. Becker (Hrsg.). Zeiten – Kulturen – Systeme. Gedenkschrift für Jan Lichardus. Saarbrücken 2009. За значителните археологически находки свидетелства особено експозицията от есента на 1988 г., представена в Саарбрюкен. Тя се придружава от специален каталог, изработен на високо научно и техническо равнище: A. Fol/J. Lichardus (Hrsg.). Macht, Herrschaft und Gold. Das Gräberfeld von Varna (Bulgarien) und die Anfänge einer neuen europäischen Zivilisation. Saarbrücken, 1988.

¹⁵ Напр. W. Gesemann/G. Markov (Hrsg.). Deutsch-bulgarische Kulturbeziehungen 1878–1918. Sofia 1988; G. Hummel u.a. (Hrsg.). Festschrift für Wolfgang Gesemann. Bd. 1–3. Neuried 1986. В рамките на проекта „Интеркултурно обучение в немско-български контекст“, под ръководството на Р. Марти и П. Петков, излизат от печат: V. Radeva/H. Walter/J. Penčev/S. Comati. Bulgarische Grammatik. Morphologisch-syntaktische Grundzüge. Hamburg 2003; S. Comati/R. Vlahova-Ruykova. Bulgarische Landeskunde. Ein Lehr- und Textbuch. Hamburg, 2003.

¹⁶ W. Gesemann u.a. (Hrsg.). 1300 Jahre Bulgarien. Studien zum I. Internationalen Bulgaristik-Kongreß Sofia 1981. T. 1. –3. Neuried 1982; Bulgarien: internationale Beziehungen in Geschichte, Kultur u. Kunst. Symposium vom 19.–24. Mai 1982 in Ellwangen. Neuried 1984; Einundzwanzig Beiträge zum 2. Internationalen Bulgaristik-Kongress in Sofia 1986. Neuried 1986; Bulgaristik-Symposium Marburg. Neuried, 1990.

¹⁷ Както имах възможност да се убедя по време на дейността си в Саарбрюкен 1973–1977, 1978–1981.

¹⁸ Срв. напр. приносите на българските учени в W. J. Barry/M. Pützer (Hrsg.). Festschrift für Max Mangold zum 80. Geburtstag. Saarbrücken, 2002.

Избрана библиография на Макс Манголд

1. *Études sur la mise en relief dans le français de l'époque classique*. Mulhouse, 1950, 85 S.
2. *Truce Supervision Wordlist*. Panmunjom, 1954.
3. *How to Identify Languages*. – In: *How to listen to the World. World Radio Television Handbook*, 6th edition. Hellerup, 1956, 35–48.
4. *How to Learn Languages by Radio*. – In: *How to listen to the World. A companion to the World Radio Television Handbook*, 7th edition. Hellerup, 1959, 37–48.
5. *Laut und Schrift im Deutschen*. Duden-Beiträge zu Fragen der Rechtschreibung, der Grammatik und des Stils, 3. Mannheim, 1961, 52 S.
6. *Aussprachenormung bei fremden Namen*. – In: *6th International Congress of Onomastic Sciences, Reports of Congress 3*. München, 1961, 539–542.
7. *Aussprachewörterbuch*. Der Grosse Duden, Bd. 6. Mannheim, 1962, 827 S.
8. *Aussprachelehre der bekannten Fremdsprachen*. Duden-Beiträge zu Fragen der Rechtschreibung, der Grammatik und des Stils, 13. Mannheim, 1964, 62 S.
9. *Vom Siebs zum Aussprache-Duden*. – In: *Methodik und Didaktik im Deutschunterricht*. Lübeck, 1964, 58–59.
10. *Transliteration und Transkription*. Duden-Beiträge zu Fragen der Rechtschreibung, der Grammatik und des Stils, 27. Mannheim, 1965, 17 S., Ill.
11. *Homophone durch den Zusammenfall von äh und eh im Deutschen*. – In: Die Wissenschaftliche Redaktion. Aufsätze, Vorträge, Berichte aus dem Bibliographischen Institut, Hf. 2. Mannheim 1966, 37–50.
12. *Meyers Handbuch über die Literatur*. Mannheim, 1970.
13. *Die phonetische Überlegenheit künstlicher Sprachen*. – In: *La Monda Lingvo-Problemo*, 2. 1971, Hf. 6, 129–137.
14. *Meyers Enzyklopädisches Lexikon*. Mannheim, 1971–1979.
15. *Deutsche Vokale und Gymnasialaussprache*. – In: *Sprechwissenschaft und Kommunikation. Festschrift für Prof. Dr. Christian Winkler*. Düsseldorf, 1972, 79–92.
16. *Sprachwissenschaft. Das Wissen der Gegenwart: Geisteswissenschaften*. Darmstadt, 1973, 240 S.
17. *Phonetik und Phonologie des Lateinischen in der Schulgrammatik*. – In: *Probleme der lateinischen Grammatik*. Darmstadt, 1973, 59–71.
18. *Aussprachewörterbuch: Wörterbuch der deutschen Standardaussprache*. Duden, Bd. 6. 2., völlig neu bearb. und erw. Aufl. Einführung, S. 9–116. Mannheim, 1974, 791 S.; 3. Aufl. 1990; 4. Aufl. 2000, 894 S., graph. Darst.
19. *Phonetic Emphasis. A Study in Language Universals*. Forum phoneticum. 10. Hamburg, 1975, 161 S.
20. *Sprachwissenschaftliche Überlegungen zur Frage der leichten Erlernbarkeit des Esperanto*. Saarbrücken 1976, 11 S.; 2. Aufl. Saarbrücken, 1977.
21. *Kriterien der absoluten und der relativen Schwierigkeit von Sprachen*. – In: *Grundlagen der kybernetischen Geisteswissenschaften* 17/2, 1976, 33–38.
22. *Sprachenlernen im Rundfunk*. – In: *Fernstudium. Eine Anleitung*. Saarbrücken, 1976, 241–246.
23. *Wolof Pronoun Verb Patterns and Paradigms*. Forschungen zur Anthropologie und Religionsgeschichte, 3. Saarbrücken, 1977, 144 S.

24. Zur Frage der Opposition /s/ : /z/ im Deutschen. – In: *Frankfurter Phonetische Beiträge* II. Hamburg, 1978, 23–41.
25. Aussprachewörterbücher. – In: *Sprache und Sprechen. Festschrift für Eberhard Zwirner zum 80. Geburtstag*. Tübingen, 1979, 141–148.
26. Das Esperanto-Lautsystem in Afrika. – In: *Terminologie als angewandte Sprachwissenschaft. Gedenkschrift für Univ.-Prof. Dr. Eugen Wüster*. München-New York-London-Paris, 1979, 247–256.
27. *Das große Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bd. 1.–3. Meyers enzyklopädisches Lexikon, Bd. 30–32. Mannheim-Wien-Zürich, 1979–1981.
28. *Meyers enzyklopädisches Lexikon in 25 Bänden*. 9., völlig neu bearb. Aufl. Mannheim-Wien-Zürich, 1980–1981.
29. *Anlaute und Auslaute im Deutschen*. *Phonetica Saraviensia*, 3. Saarbrücken, 1981, 33 S.
30. Numerierte Paradigmatisierung und bulgarische Lexikographie (mit Bibliographie). – In: *1300 Jahre Bulgarien. Studien zum I. Internationalen Bulgaristikkongreß, Sofia, 1981. T. I*. Neuried, 1981, 281–302.
31. *A Pronouncing Dictionary of Malagasy Place Names*. *Forum phoneticum*, 25. Hamburg, 1982, 176 S.
32. *Colloquia Latina. Phonocaseta prima*. *Locutor principalis* Dr. Maximilianus Mangold. Saarbrücken, 1983.
33. *Colloquia Latina. Phonocaseta secunda*. *Dispositor et locutor*: Prof. Dr. Max Mangold. Saarbrücken, 1983.
34. *Der Laut*. – In: *Die Grammatik*. Duden, Bd. 4. 4. völlig neu bearb. und erw. Aufl. Mannheim-Wien-Zürich, 1984, 21–58.
35. Hören ohne Verstehen. – In: *Hören und Beurteilen*. Frankfurt a. M., 1984, 149–157.
36. *A Senegalese Pronouncing Gazetteer*. *Africana Saraviensia Linguistica*, 7. Saarbrücken, 1984, 75 S.
37. *Meyers Taschen-Lexikon Musik in drei Bänden*. Mannheim, 1984.
38. *Saarbrücker Wörterbuch*. *Beiträge zur Sprache im Saarland*, 5. Saarbrücken, 1984, 303 S. (c E. Braun).
39. Entstehung und Problematik der deutschen Hochlautung. – In: *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*. Berlin-New York, 1985, 263–269.
40. *A Central African Pronouncing Gazetteer*. *Africana Saraviensia Linguistica*, 10. Saarbrücken, 1985, 98 S.
41. *Großes Deutsch-Japanisches Wörterbuch*. Tokyo, 1985.
42. Bulgarische Lautschrift für Deutsche. – In: *Einundzwanzig Beiträge zum II. Internationalen Bulgaristikkongreß in Sofia 1986*. Neuried, 1986, 137–150.
43. CB-Funk als sprachliche Erscheinung. – In: *Miteinander sprechen und handeln. Festschrift für Hellmut Geißner*. Frankfurt, 1986, 215–221.
44. Der velare Nasal im Russischen und Bulgarischen. – In: *Festschrift für Wolfgang Gesemann, Bd. 1: Beiträge zur Bulgaristik*. Neuried, 1986, 145–155.
45. *Saarbrücker rückläufiges Wörterbuch: Reimwörterbuch und rückläufiges Wörterbuch der Saarbrücker Mundart*. *Beiträge zur Sprache im Saarland*, 6. Saarbrücken, 1986, 362 S.

46. *De pronuntiatu Latino: acroasis cyclica. Libellus textualis*. Latinitas viva, 9. Saarbrücken, 1987.
47. *De pronuntiatu Latino. Kompaktkassette*. Latinitas viva, 9. Saarbrücken, 1987.
48. *Увод в езиковнанието с оглед и на българския език*. Превод Р. Златанова. С., 1988, 273 с.
49. *Mettlacher Wörterbuch*. *Phonetica saraviensia*, 14. Saarbrücken, 1994, 275 S. (c K. Conrath).
50. *A pronouncing and phonetic dictionary of biblical names (nonreverse/reverse)*. Saarbrücken-Dudweiler, 1994, IX, 297 S. (c S.-Y. Cho).
51. *Bibelnamen-Aussprachewörterbuch*. Saarbrücken-Dudweiler, 1994, 142 S.
52. *Neutestamentliches Namenausprachewörterbuch (alt- und neugriechische Aussprache)*. Saarbrücken-Dudweiler, 1995, 54 S.
53. *Bibelnamen-Aussprachewörterbuch*. Saarbrücken-Dudweiler, 1995, 142 S.
54. *St. Ingberter Wörterbuch*. Saarbrücken-Dudweiler, 1997, 235 S, Ill. (c E. Braun).
55. Entstehung und Problematik der deutschen Hochlautung. – In: *W. Besch. Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung, Bd. 2*. Berlin, 1998, 1804–1809.
56. *Aussprachewörterbuch der deutschen Sprache*. Auf der Grundlage der neuen amtlichen Rechtschreibregeln. Duden, Bd. 6. 5., neu bearb. und aktual. Aufl. Mannheim-Wien-Zürich, 2003.
57. Wasser oder Wassa? – In: *Mundartpost Saar*. Mandelbachtal, 2004, 12, 27–29.
58. *Aussprachewörterbuch*. Unerlässlich für die richtige Aussprache: Betonung und Aussprache von über 130 000 Wörtern und Namen. Grundlagen der deutschen Standardaussprache: ausführliche Aussprachelehre. Duden, Bd. 6. 6., überarb. und aktualisierte Aufl. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich, 2005.
59. Deutsche Lautschriften in Wörterbüchern. – In: *Form und Struktur in der Sprache. Festschrift für E. Ternes*. Hrsg. A. R. Bachmann, K. Himstedt. *Tübinger Beiträge zur Linguistik*, 499. Tübingen, 2010, 241–252.

ОТЗИВИ

Игор И. Калиганов. Проблемы истории и культуры славянских народов. Москва, Институт славяноведения РАН, 2015. 480 с.

Книгата на проф. Калиганов съдържа негови научни разработки от последните няколко години и е чудесна илюстрация за многостранните интереси на автора. Разнообразните като проблематика и обхващащи обширен хронологичен период текстове са обособени в три раздела, всеки от които отразява различни подходи на проф. Калиганов към темите: стремежа да потърси общото в развитието на славянските народи, да представи точките на пресичане и на разминаване между тях, да постави неудобни въпроси и да опита да даде честни отговори на тях.

Първият раздел *Южнославянските литератури* съдържа работи, свързани с литературната история на славянските народи. Две от тях (*Южнославянските литератури в епохата на Средновековието. Кратък историко-литературен очерк* и *Движението на южнославянските литератури от Средновековието към Просвещението и националното Възраждане (X–първите десетилетия на XIX век)*) представляват исторически обзор на южнославянските литератури. Авторът проследява процеса на зараждане на оригинална литература сред славяните. Сред факторите, повлияли върху нейното формиране, проф. Калиганов откроява географската близост на славянските държави до големите християнски центрове, а с различното отношение на Рим и Константинопол към богослужебния език обяснява забавянето в създаването на оригинална литература на собствен език сред народите в северозападната част на Балканския полуостров (с. 126–127). Текстът представя последователно развитието на националната литература в България, Сърбия, Хърватия, Босна и Словения. В първата работа, анализираща по-ранния период от развитието на южнославянските литератури, логично най-голямо внимание е отделено на България и Сърбия. Авторът акцентира върху водещата роля, която създадената в годините на Първото българско царство книжнина изиграва при възникването на литературата на останалите народи – в качеството ѝ на обширен фонд, облекчил бързото развитие сред тях на собствена оригинална книжовност (с. 128). Вторият текст, маркирайки пре-

местването на центровете на литературно движение от православния юг към католическия запад и северозапад, се концентрира повече върху развитието на хърватската и отчасти сръбската литература. Отбелязва появата на локални „областни“ славянски литератури, характерни за сръбските и хърватските земи, градовете-комуни Далмация и Дубровник (с. 145) и водещите представители и центрове на книжовност в разглеждания период.

Другите два материала са посветени на българска тематика. Водещият текст представлява исторически преглед на българската литература от края на IX до първата половина на XVIII в. Авторът откроява факторите, повлияли нейното формиране, особеностите в различните периоди от развитието ѝ, водещите представители на българския книжовен живот и техните произведения. Специално внимание е отделено на литературата след падането на България под османска власт в лицето на Йоасаф Бдински, Киприан, когото проф. Калиганов нарича „основоположник на второто южнославянско влияние върху Русия“ (с. 75), Григорий Цамблак, Константин Костенечки. Представени са основните центрове на книжовна дейност в първите векове на османската власт и водещите постижения в този период. Тук в най-голяма степен са разкрива дълбокото познаване на темата, а представянето на българската книжовност е съчетано с проникновен анализ на нейното съдържание, особености и значение. Последният материал в този раздел е посветен на *Неделник* на Софроний Врачански. Авторът коментира причините за избора на гр. Римник за място на издаването на първата българска печатна книга, изворите, използвани при създаването на *Неделник*, като акцент в текста е поставен върху използвания от автора език. Като основни заслуги на книгата и нейния автор проф. Калиганов откроява фиксирането на проповедите на Софроний в печатен вид, излагането им на език, близък до народния, с което способства за приобщаването на паството към тях и осигурява на българските свещеници готово пособие за произнасяне на проповеди. Не на последно място, *Неделник* е първият, макар и непоследователен, опит за кодификация на литературно-книжовния български език (с. 210).

Материалите от втория раздел на книгата *Русские и болгары: взаимное понимание* са обединени от стремежа да се проследи протичащият през XIX век процес на взаимно опознаване между двата народа. В тази особено интересна част авторът се стреми да избяга от захаросания образ на славянските братя, наложил се в годините на социализма. Припомняйки традицията да се избягват острите ръбове и да се премълчават неприятните моменти за двете страни, проф. Калиганов пристъпва към темата без „академично пригладане“ (с. 299–300), като се стреми да даде една далеч по-разнообразна и неедностранчива картина на това как руското общество възприема българите през XIX в. За целта той представя широка палитра от съчинения, оставили впечатления за България: малко известни, непознати или напълно забравени спомени, дневници и писма на участници в руско-турските войни през XIX

в. (като мемоарите на В. Крестовски и на Немирович-Данченко, на медсестрата А. Кьониг, на военния лекар Н. Г. Драгневич) или на пътешественици, посещавали Балканите или писали за българите (като Е. Н. Водовозова). Авторът прави изчерпателно представя съчиненията, засегнали българската тема, като ги класифицира според техните източници и на тази основа оценява историческата им достоверност. Текстовете проследяват постепенното натрупване в Русия на познания за българската земя, както и установяването на определени представи за българския народ. В тази връзка най-голямо внимание се отделя на периода на войната от 1877–78 г., който проф. Калиганов счита за „основен жалон“ в запознаването на руското общество с България и българите (с. 248).

Изчерпателното и интересно запознаване с многопластовия, пъстър и невинаги изящен образ на българите, наложен сред руската публика през XIX в., е само една от заслугите на материалите в този раздел. Проф. Калиганов не просто систематизира руските наблюдения за българите, но ги подлага на задълбочен анализ; стреми се – без да прави повърхностни обобщения – да потърси корените на наложените в руското общество положителни и отрицателни стереотипи за българите. Сред причините за появата на клишираните представи авторът откроява липсата на език, на който да общуват, различията в жестовете, обичаите, нравите и не на последно място – почти пълното непознаване на българското общество от страна на Русия до войната от 1877–1878 г. Дотогавашните познания за българите той определя като имащи емоционално-абстрактен характер и „обвити в дима на славянофилския романтизъм“ (с. 250). Наложилният се дотогава образ на българина като забравения от всички славянин, страдащ под турското иго, угнетен, беден и смазан, чакащ с упование Русия да го освободи, води според проф. Калиганов до истински взаимен шок в периода на войната 1877–1878 г. (с. 305) и е причина за последвалото разочарование и огорчение, маркирали по-късните руски представи за България и за българския народ.

В търсенето на обяснение за реципрочната еволюция в мисленето на българите за Русия материалите предлагат безпощаден анализ на войната като феномен. Опитите за установяване на непозната и чужда система от социални отношения, физическото насилие и жестокости от страна на руските власти, съчетани с обидно отношение към България и българите, „опърничавостта на руските началници“, руското рушветчийство и разхищение на държавни средства са посочени като водещи причини, поставили началото на постепенната промяна в отношението на българите към техните освободители. Тук проф. Калиганов представя историята такава, каквато следва да бъде – независима от политически пристрастия и идеологически натиск, без разкрасяване, но и без повърхностни обобщения.

Останалите два текста в този раздел също засягат българската проблематика. Единият (*Конец турецкого господства и первые годы свободной жизни*

(малоизвестные публикации и эмоции в болгарской печати конца 70-х–80-х годов XIX в.) излага дневния ред пред държавата в първите години от независимия ѝ живот според материали от три основни вестника: *Марица*, *Витоша* и *Славянин*. Граничните спорове със съседните държави, съдбата на Княжеството след края на руското военно управление, двустранната преселническа вълна и съдбата на бежанците, разбойничеството, военната подготовка на българите под формата на гимнастически дружества в Източна Румелия са водещите теми, които българското общество обсъжда след конструирането на Княжеството. Не по-малко любопитен е текстът, коментиращ влиянието на Гогол върху развитието на новата българска литература (*Гогол и развитие българской культуры во второй половине XIX в.–начале XX в.*). И ако ролята на руския класик върху формирането на реализма като преобладаващо течение в българската драматургия е във от съмнение, оценката на автора за съвременното състояние на българското общество („опустели са българските театри, зрителите ги посещават рядко, а и постановки на пиеса на Гогол там отдавна не е имало“, с. 366–367) не звучи твърде актуално. Връщането на българската публика в театралните зали отдавна е факт, нарастващото внимание към руската култура – също, а постановката *Шинел* повече от 20 години се играе при нестихващ интерес и пълни салони.

Материалите в третия раздел – *Славянские распри* (*Славянските распри*), са обединени от темата за „болните места“ във взаимоотношенията между славяните. И тук проф. Калиганов демонстрира стремеж да воюва с митове, да разкрива нови или negliжирани факти от историята, да търси различната гледна точка. Статията *Сквозь прорезь ружейных прицелов: болгары против русских в Добрудже осенью 1916 г.* проследява сблъсъка между българската и руската армия през есента на 1916 г. в Добруджа и реакцията, която военното противопоставяне на двете държави в годините на Първата световна война предизвиква в техните общества. Текстът не само опровергава поддържания през социализма мит за българите, отказали да вдигнат оръжие срещу руския народ, но и отразява емоционалната драма, която част от българското общество изживява, изправено пред необходимостта да се сражава с бившите си освободители.

Специален интерес заслужава материалът, анализиращ образа на болшевишка Русия, който маргиналната литература в България налага през 20–40-те години на XIX в. Той излага основните тези, популяризирани за Съветския съюз от този тип издания: за корените на болшевизма, терора над собствения народ, моралното разложение в обществото, върховенство на партийния елит, ролята на еврейството, тежкото положение на българите в Русия и др. Заключение на автора е, че въпреки едностранчивия характер на публикациите, необективността и манипулативността на авторите мнозинството изложени факти отразяват реалната и трагична история на Русия в този период (с. 419).

1869

Поради публицистичната си натовареност последният от текстовете остава встрани от общия дух на книгата, но и в него се отразява желанието на автора да разкрие неизвестни моменти от историята. Два са акцентите в него: поведението на чехословашкия корпус по време на гражданската война в Русия, в това число съдбата на руския златен резерв, и действията на поляците в годините на Смутното време. Осветляването на малко известни страници от историята не просто държи жив професионалния интерес на изследователите, но демонстрира, че всяка историята е многопластова, с различни лица и рядко предлага еднозначни отговори.

Книгата на проф. Калиганов предлага интересен поглед върху разнообразни въпроси от историята и културата на славянските народи. Тя демонстрира аналитичния подход на автора към изследваните проблеми, умението му аргументирано и осмислено да изложи поставените теми и не на последно място – склонността му да търси неутъпкания път в историята, да се стреми към развенчаването на утвърдени митове. Това я прави ценна както за професионалните учени, така и за по-широк кръг читатели.

Тина Георгиева

Иванка Гайдаджиева. *Местните имена в Западна (Беломорска) Тракия. Пловдив, Астарта, 2015. 291 с.*

Книгата на покойната ни колега гл. ас. д-р Иванка Гайдаджиева представява най-пълното проучване на една почти непозната в ономастичен план област – земята между долните течения на реките Места и Марица (Ксантийско, Гюмюрджинско, Софлийско, Дедеагачко и Тимошко). Това е по-голямата част от Западна или Беломорска Тракия, граничеща на запад с река Места, на изток – с река Марица, на юг достигаща до Бяло море, а на север – до билото на Югоизточните Родопи.

В продължение на много години, още от далечната 1985 година, Ваня Гайдаджиева многократно посещава и изучава с типичното за нея усърдие областите, върху които подготвя това изследване. В това най-южно продължение на българското езиково землище, което обхваща по-голямата част от Западна и Беломорска Тракия, по международни статистически данни години наред е живяло българско население, принудено да напусне родните си места след Междусъюзническата (1913 г.) и Първата световна война (1919 г.).

В диалектно отношение районът е задълбочено и цялостно изследван, но липсва друго подобно топонимично проучване. Точно преди 30 години Иванка Гайдаджиева започва да събира материали по данни на преселници, живеещи в различни части на страната – Харманлийско, Свиленградско, Ивайловградско, Крумовградско, Кърджалийско, Старозагорско, Хасковско, Тополовградско, Ямболско. Лично събраните от нея местни имена допълва с факти от писмени източници: архивни документи от Научния архив на БАН, т.нар. „Тракийска сбирка“, Фонд 11 „Говорни и селищни проучвания“, от личните сбирки на много тракийци, от картографски материали. Резултат от тази многогодишна събирателска дейност са систематизираните над 4 600 местни имена, регистрирани в различни варианти, които представят възможно най-пълно топонимията на областта между долните течения на реките Места и Марица.

Книгата се състои от кратък увод, показалец на селата, от които е събран топонимичен материал, 3 глави, речник и приложения.

Първата глава, онасловена *Селищна история*, съдържа географска характеристика, исторически сведения и селищна история на проучваните области. Единствено тази част от монографията е останала недовършена, в ръкопис, и е сглобена от колеги специалисти с оглед на издаването на книгата. Изнесени са данни за селата в Гюмюрджинско: Баятли, Дерекьой, Калайджидере, Караачкьой, Каракурджали, Козлукьой, Кушланли, Кърсарджа, Лефеджилер, Манастир, Съчанли, Хаджилар, Чадърли, Шапчи, Ясьюк; за

селата в Дедеагачко: Бадома, Балъкьой, Бейкьой, Дервент, Доганхисар, Домуздере, Лъджакьой, Окуф, Чамерен, Чобанкьой; за селата в Димотишко: Башклисе, Караклисе; за селата в Ксантийско: Габрово, Еникьой; за селата в Софлийско: Голям Дервент, Кадъкьой, Каяджик, Кутруджа, Малък Дервент, Мерхамли, Тахтаджик, Теке и др.

Втората глава е озаглавена *Езикова характеристика на местните имена*. Територията, ограничена от долните течения на реките Места и Марица, в диалектно отношение споделя особеностите на южнотракийските говори. В Западна Тракия се спускат и пресичат изоглосите на редица важни рупски особености, които са описани още от Ст. Младенов и Хр. Кодов, но са проучени цялостно с методите на лингвистичната география от Т. Бояджиев в редица негови трудове. На българските говори в Южните Родопи (Ксантийско и Гюмюрджинско) в по-ново време посвещава различни изследвания Г. Митринов. По данни от публикувани източници и от лични наблюдения той доказва убедително единството на родопските говори от двете страни на гръцко-българската държавна граница, като по този начин внася и своя принос за разкриването на несъстоятелността на тезата за т.нар. „помашки език“, различен от българския.

Топонимичният материал, представен от Иванка Гайдаджиева, не предполага изчерпателна характеристика на говорите в областта, но той разкрива устойчиви езикови черти, които формират представата за диалектната основа, върху която са създадени местните названия.

В тази глава авторката е включила прецизно описание на фонетичните черти на топонимите: континуантите на старобългарската ятова гласна, прегласа на етимологичното *a* в *e*, рефлексите на голямата носовка и на големия ер, наследниците на сричкотворните съгласни *p* и *l*; фонетични процеси като лабиализация, акавизъм, редукция, йотация. Представени са и граматичните особености на местните имена, структурните им характеристики, класифицирани в няколко раздела: еднословни еднокомпонентни местни имена, еднословни двукомпонентни местни имена (композиции), словосъчетания. Подробно са разгледани и словообразователните и речниковите особености на проучваните топоними, обособени са наставки с апелативна функция, адекватни, с топонимична функция и др.

Третата глава – *Семантична класификация на имената* – има за цел да открие мотивиращия названието признак при именуването на един или друг обект, като по този начин разкрива многообразието от названия на географски обекти, растения, животни, почви и др., които са характерни за изследваната област. Много ценни са културно-историческите имена, които дават представа за бита и поминъка, за стопанските взаимоотношения и за историческата съдба на населението в района, подложено на насилствени изселвания и гонения.

В тази глава авторката ни предлага традиционната разпредялба на местните имена в три големи групи: ороними, хидроними и ойконими – един утвърден в топонимичните изследвания класификационен модел. Във всяка от тези групи са описани четири подгрупи: физикогеографски, културно-исторически, посесивни и вторични местни имена. Сполучливо избраният модел дава възможност за сравнения с оними от други области, като по този начин се разкриват закономерности и тенденции в цялостната ономастична картина на езиковата територия на България. В отделните параграфи се посочват само конкретни примери, а не се изброяват всички топоними, които се отнасят към съответната подгрупа.

Основната част от книгата заема речникът на местните имена в Западна Тракия (93–281), в който топонимите са подредени по азбучен ред, с прецизно посочване на източника и придружени от етимологични бележки. Накрая са посочени информаторите, като изброените имена са 97 – внушителен брой лица са предоставили на авторката топонимните сведения.

Тази книга е поредното научно свидетелство за големия професионализъм на Иванка Гайдаджиева, едно от най-компетентните изследвания на тракийската топонимична проблематика, едно безспорно свидетелство за българския езиков континуитет в пределите на Западна Тракия и извън държавните граници на България.

Този труд, подготвян като хабилитационен, не можа да зарадва своята авторка като издадена книга приживе. Но всички ние държим в ръцете си едно блестящо класическо проучване, което ни вдъхновява да продължим нататък.

Христина Тончева

Етничност, език и идентичност в Югоизточна Европа (Ethnicity, Language and Identity in Southeastern Europe). Studia Balcanica 29, Sofia, 2014.

През последните няколко десетилетия проблемите на идентичността, етничността, езика и религията бяха едни от най-често дискутираните в антропологията. На тази съвременна тема са посветени и представените в настоящия сборник статии, 15 на брой, с резюмета (на чужд език и на български), някои от които са придружени и с илюстративен материал като снимки и таблици. Те са плод на научните усилия на български и румънски специалисти, занимаващи се с различни аспекти на балканските идентичности в рамките на съвместен българо-румънски проект „Етничност, език и идентичност в Югоизточна Европа“. Техните изследвания са насочени към разкриване на корелацията между етнос, език и идентичност на Балканите или на отделни страни, създадена от етническите, езиковите, културните и религиозните контакти на полуострова. Всяко едно от проучванията се базира на конкретни изворови данни (писмени, археологически, лингвистични) или на продължителни теренни проучвания, като хронологически са обхванати всички исторически периоди.

В първата статия на Св. Янакиева *Език и етничност у Херодот* се анализират сведенията на „бащата на историята“ за някои от познатите му етническите групи от Античността и съотношението между език и етнос. В основата на елинската общност, определена от авторката като елински етнос, е не само езикът, но и общият произход, общите обичаи и общата религия. Тези признаци, отбелязани още през античната епоха, са в основата на една от по-късните концепции в етнологията за маркерите на етничност, а именно тази на примордиалистите.

Въпросът за религията и нейните символи като белег за самоопределянето на ранните християни от IV в. се дискутира от Зл. Герджикова в нейното изследване *Самоидентифицирането на ранните християни върху надгробните надписи чрез символи и знаци*. За целта са въведени в научно обращение епиграфски паметници от България (Никопол, Дуросторум, В. Търново и др.), съдържащи информация за фамилната, социална и религиозна принадлежност на погребания. В християнските гробове, както и през цялото Средновековие, религиозната самоидентификация е доминираща, а кръстът се среща в повечето християнски надгробни плочи. Много по-рядко върху тях са изобразявани другите християнски символи като риба, паун/фазан, палмова клонка, дървото на живота и котва.

Етногенезисът и ролята на аланите в живота на югоизточноевропейската цивилизация, както и етимологията на етнонима алани са разгледани от Е. Койчева в статията *Аланите в живота на Югоизточна Европа до края на XII век*. Свидетелства за тяхната етническа идентичност са общият език, религията, характерните антропологични белези и материалната култура. Професионалната им идентичност се определя главно от участието им във византийската армия, като някои от тях се издигат във военната йерархия и заедно с аланските принцеси в императорския двор съставляват част от византийската аристокрация. Други обитават полуострова и служат като наемници в различни балкански армии, включително и в тази на средновековната българска държава.

На един елемент от византийския церемониал и протокол се спира румънският византолог Т. Теотеой в *L'Empereur à cheval – un détail négligé du cérémonial byzantin* (*Императорът на кон – един пренебрегван детайл във византийския церемониал*). На базата на византийски извори от периода преди и след кръстоносните походи авторът изяснява значението на този детайл за византийската политическа и религиозна доктрина. В представите на византийците привилегията на императора, който единствен от висшите сановници има право да влиза на кон в двореца, дава повече престиж и представителност на техния суверен, докато на Запад той е свързан с традициите на рицарството. Патриархът на Константинопол също се появява на кон през IX–X в., след това върху магаре или муле, а след 1453 г. отново яхва кон, подарен му от султана, което подчертава възможността на висшия православен духовен глава да замести християнския император на Византия.

Тъй като езикът е един от важните белези за идентичност, следващите няколко изследвания са посветени на този проблем. С лексикалните успоредници при използване на термина „император“ се занимава К. Вътъшеску в *La postérité du lat. imperator „empereur“ en roumain et albanais* (*Наследниците на лат. император в румънския и албанския език*). Макар и по-късна заемка, лексемата се запазва в тях твърде дълго и нейната семантика се обогатява с нови значения. Проучването е базирано на различни по характер, произход и важност извори, като се обръща внимание и на фолклорната традиция и народните приказки, в които императорът и неговото семейство са централни персонажи. В едно детайлно изследване на Л. Тасева *Какво се крие зад понятията български и сръбски език в една приписка от 1374 г.?*, се дискутира значението на словосъчетанията с етнически епитети „български език и правопис“ и „сръбски език и правопис“, употребени в колофон на сръбския ръкопис Јег 1. Въз основа на сравнителен езиков и правописен анализ на среднобългарски Цветен триод от преди 1360 г. и на направеното от него сръбско копие от 1374 г. авторката установява, че зад десигната „сръбски език“, отнесен към ръкописа от 1374 г., всъщност се крие само сръбска правописна, но не и езикова, редакция на среднобългарския оригинал. *С Представите за*

1869

българите и техният език в Италия XV–XVI век се занимава П. Данова, която използва твърде широк регистър от извори, за да покаже интереса на италианските хуманисти към България, българите и техният език. Това потвърждава тезата, че потъналата в дебрите на Османската империя средновековна българска държава, заедно със своята история, език и писменост, не е била „terra incognita“ за любознателния и просветен човек на ренесансова Италия.

Поклонничеството е един сложен религиозен феномен в човешката история, на чието изучаване в неговия балкански контекст от XVII до началото на XIX век е посветено проучването на К. Кодарча *Quelques particularités dans les pèlerinages balkaniques du XVIIe siècle* („Особености на поклонничеството на Балканите през XVII век“). Въз основа на критичен анализ на изворите и поставянето им в съответната историческа среда румънската изследователка се опитва да типологизира местата за поклонение и да посочи разликата между ортодоксалната и католическата църква в отношението им към общността. Във връзка с това са разгледани и някои теоретични въпроси, свързани с идеята за поклонническа общност *communitas*, която се оказва трудна за идентифициране поради едновременното участие на различни религиозни групи в една процесия и на място, дефинирано като християнско. С един обичай в християнската народна култура е свързано изследването на З. Михаил *Symboles populaires ex voto de la reconnaissance dans le Sud-Est européen* (*Народни символи на признателност ex voto“ в Европейския югоизток*). Румънската етнологка проследява разпространението на обичая да се поставят дарове от вярващите на свети места в знак на благодарност за получено благодеяние, в резултат на устни молитви. Макар и формирана във византийска среда, тази традиция се възприема в Югоизточна Европа и се практикува в един широк географски ареал, включващ не само православни, но и католически държави. Освен това амулетите и предметите *ex voto* не са тъждествени, тъй като първите имат магическа сила, а вторите са символ на признателност към Бог, потвърдени са от Църквата и са характерни повече за градска среда.

Тъй като изграждането на нациите става на един по-късен етап от историческото развитие на Европа, ролята на националното самосъзнание и самоопределение в отделни региони и периоди започва да се надценява и да измества тази на езика. Този проблем, в една сложна политическа ситуация на Балканите, е представен в статията на Ю. Константинова *Езикът като маркер на идентичност: примерът на „гъркомани“ и „славянофони“ в края на XIX и началото на XX в.* До средата на XIX в. езикът е основен различителен белег между българи и гърци, а гъркоманията е по-скоро социален отколкото национален проблем. Термините „гъркомани“ и „славянофони“ не са еднородна категория, вторият от тях е въведен от гръцката историография, за да се обозначи цялото население на географските области Тракия и Македония през османския и новия период. През 80-те години на XIX в. се поя-

вява лансираната от Сърбия и Гърция теза за неясното национално съзнание на населението в Македония, която целяла по-лесното му асимилиране. В началото на ХХ в. процесът на национално самоопределение на населението в Европейските провинции на Османската империя е твърде напреднал и тогава не езиковият или военно-политическият фактор имат важно значение, а социално-икономическият, какъвто е случаят с „гъркоманите“ и „славянофоните“. С подобна тематика се занимава Е. Троева, чието изследване *Етноконфесионални граници и идентичност* се базира на лични наблюдения и теренни етнографски проучвания, направени в края на ХХ в. в един сложен в политическо и етническо отношение регион като Родопите. Авторката се фокусира върху проблема за невидимите граници между отделните етнорелигиозни групи (българи християни, българи мюсюлмани или т. нар. „помаци“, цигани, власи), които очертават собствената им идентичност. Тези граници обаче са твърде мобилни, все по-често се нарушават в резултат от брачните съюзи между отделни техни представители, което довежда до трансформации и в други маркери на идентичността като език, самоназвание, етническа и религиозна принадлежност.

Следващите две статии третираат лексикални и фразеологични успоредици в българския и румънския език. Първата е на В. Алексова *Названия за 'младоженци' в българските и румънските говори* и разглежда в сравнителен план термините за обозначаване на най-важните фигури в сватбения ритуал – ‘булка’ и ‘младоженец’. Проследена е и семантичната връзка между *войник–млад човек–младоженец* и *млад човек–войник (или юнак, герой)–младоженец*, тъй като възрастта на младоженеца съвпада с възрастта, подходяща за армията, както и с възрастта за женитба, а подготовката за сватба прилича на подготовката за битка. Очертани са също и ареалите на разпространение на названията за ‘младоженка’, ‘булка’ и ‘невеста’. Компаративен характер има и изследването на Р. Захариева *Du Vent (étude contrastive d'expressions figées bulgares, françaises et roumaines ayant pour élément constitutif le mot vent (За вятър (съпоставително изследване на устойчиви изрази с компонент вятър в български, френски и румънски език))*. Авторката анализира семантиката и метафоричната образност, с която едно природно явление като вятър се свързва в български, френски и румънски фразеологизми, пословици и колокации. Посочва се многозначността на тези изрази, символизиращи отделни човешки качества и модели на поведение като бързина, нестабилност, разпиляване, раздори, безпокойство, нещастие, опасност, страх и др. Изтъква се също общото, доминиращото или специфичното при възприемането им в отделните езици и народи.

Статията на В. Васева *Българите в Румъния: Етнографски наблюдения в края на ХХ век* се базира на теренни етнографски проучвания, направени в няколко села около Букурещ и Банат. Авторката се спира на етноконфесионалните различия между две общности на българската емиграция в Румъния

1869

– българите католици и българите православни. Религиозната принадлежност е белег за културна идентичност, но и за културна изолация на тези две общности. Въпреки това селата на българските емигранти образували един български пояс около Букурещ, снабдяващ пазарите със селскостопанска продукция. Те имали значителен принос в градинарството и зеленчукопроизводството, а освен тях имало и сезонна българска емиграция, т.нар. *гурбетчи*. Използвайки методите на ареалната лингвистика, Д. Младенова прави опит за представяне в по-близък план на отвъддунавския мизийски говор в изследването си *По въпроса за локализацията на отвъддунавския мизийски говор по езикови данни*. Въз основа на голям брой езикови особености и локализации този говор се разделя на подтипове, което дава възможност да се установят селищата в Североизточна България, от които българското население се е преселило в 12 села отвъд р. Дунав. Очертана е и перспективата да се съпоставят говорите на метрополията с тези на преселниците, което би могло се свърже с историческите промени, настъпващи в този регион от края на XVIII в. до 60-те години на XX в.

Макар че материалите в този том имат голям хронологически диапазон, те очертават ролята, която етничността, езикът и идентичността играят на Балканите в различна политическа, икономическа, професионална и културна среда през различни исторически периоди. Традиционните и универсални религии и империи не улесняват, а усложняват отношенията между общностите и оказват натиск върху тяхната религиозна и политическа идентичност, границите между които понякога се размиват. Въпреки това всяка от статиите внася допълнителен щрих към изясняване на етническата, езиковата и културната мозайка на полуострова. Без да имаме претенциите, че представеният сборник е „реквием за етноса“, можем да смятаме, че всяко от изследванията разкрива една сложна партитура от балканската етничност, език и идентичност и може да послужи като база за по-нататъшни изследвания, които да допълнят и разширят картината за homo Balcanicus и кръстопътния човек.

Елена Койчева

Валентин Спиридонов. България и Германия в Ново и Най-ново време (Исторически паралели). Велико Търново, 2015. 289 с.

Голямото предимство за специалиста по обща история е във възможността, на базата на глобални процеси, да синхронизира и анализира паралели, касаещи частни отношения. В концептуалния сборник „България и Германия в Ново и Най-ново време (Исторически паралели)“ професорът германист Валентин Спиридонов прави точно това, осигурявайки поводи на заинтересования читател да съзре в една богата хронология на двустранните връзки зависимости от закономерен характер. Подборът на материалите е ориентиран към важни за историята на двата народа събития: държавнообразователни и националнообединителни процеси (последователността им е различна за българската и за германската страна), а на тази основа – дипломатически и геополитически влияния от края на XIX и началото на XX в., военно сътрудничество от годините на Първата световна война, икономически връзки и културни контакти в десетилетията преди и след нея. Нормално е в анализа на тези зависимости акцентът да пада в по-голяма степен върху влиянието на великата сила Германия спрямо малка България, но оказва се – аргументите по линия на обратното въздействие също не са малко.

Български историци от различни поколения (Иван Панайотов, Константин Косев и др.) оставят значими приноси за ролята на германския райхсканцлер Ото фон Бисмарк в дипломатическите сблъсъци при раждането на българския въпрос и Третата българска държава през 70-те години на XIX в., а също при Съединението и последвалата го династична криза в Княжеството през следващото десетилетие. Акцентът тук е върху приоритета на едностранното германско влияние – нещо, което самата идея на В. Спиридонов за „паралела“ – поставя във възможността за нов прочит. Говорим за прочита на „синхронната активност“, при която усилията на „железния канцлер“ за запазване и утвърждаване на Втория райх (Обединена Германия) в актуалния европейски контекст просто следват събитията, напасвайки виртуозно германския интерес в ситуация, породена от повдигането на Източния въпрос (1875–1878) и решаващия принос на българите („българските ужаси“, по определението на У. Гладстон) в него. В същия прочит установяваме, че „българската валенция“ в германската източна политика не губи сила и през следващите години, при все че канцлерът упорито крие своята заинтересованост. За да стигнем периода 1885–1888 г., когато руско-австрийските противоречия на Балканите и подновената френска активност на Запад поставят политиката на Бисмарк в наистина пряка зависимост от българската активност. Нещо повече, „обратният тренд“ във въздействието на българска-

та национална инициатива през тези години коства на канцлера в решаваща степен загуба на ефективите, крепили до този момент устойчивостта на съюзната му политика – стига се до разпад на Съюза на тримата императори и до рязък отлив на руското доверие.

Очевидно е, че един „прочит в паралела“ не толерира приоритета във влиянието на „великата сила“, а налагайки визията за „синхронна активност“, търси споделени зависимости по силата на закономерности, диктувани от епохата. Например, в началото на ХХ в. натискът на империализма (като нова, агресираща епоха) подчинява отгласа в епохата на националните перспективи от предното столетие. В тази връзка, като добър познавач на германската политика по акта на българската независимост от 1908 г. (докторска теза на автора), В. Спиридонов предлага материали, уплътняващи представата за „синхронна активност“, но вече в паралела на обективно конфликуващите мотиви: в своята заварена динамика на националнообединителен фактор българската политика пренебрегва тенденциите на „клиентелизъм“, налагани в блоковата комбинаторика на великите сили по отношение на малките държави. Рисковото уединение на националната „справедлива кауза“ коства на Царството т.нар. Букурещки мир от 1913 г., но не за друго, а за да обърне после, в началото на Голямата война, тенденцията на „клиентелизъм“ в своя полза: без преувеличение може да се твърди, че тогава самите Сили (вкл. Германия) се превръщат в „клиенти“ на София, привлечени от „високата“ мотивация и военния потенциал на българите. Неслучайно във великолепното заключително есе на сборника В. Спиридонов обобщава, че съюзяването с Втория райх е „не толкова акт на моментно увлечение“ на родните държавници, получили от Берлин най-изгодното предложение за удовлетворяване на националните интереси, колкото „логично следствие на взаимно опознаване, уважение и интерес“. Безспорно убедителен извод на прочита „в паралела“, изместващ традиционната представа за едностранното влияние към очаквания и реализации на споделени зависимости в „синхронната активност“ на двете нации. Лоялността на българите като принос към съюзника на бойното поле потвърждава горния извод: факт е, че преодолели за броени седмици съпротивата на преките си противници, българите воюват години наред срещу враговете на Райха на Солунския фронт.

Напускайки полето на преките взаимовръзки от политическите реалности на късното Ново време (а в сборника има немалко препратки за отношенията и в Най-ново време), ще трябва все пак да признаем приоритета на германското в сферата на интелектуалното влияние. Поредното убедително заключение на В. Спиридонов във вече споменатото есе звучи така: „Модернизиранието на младата българска държава, нейното европеизиране в края на ХІХ и през първата половина на ХХ в. в много голяма степен се осъществява чрез контактите с Германия“. На базата на богатата информация, отвеждаща към това заключение, можем да добавим, че до голяма степен с

посредничеството и възможностите на тази страна „ражда“ отново себе си родният научен и културен елит – именно като елит, преоткрил висотата на самочувствието в неподправения аристократизъм на осъзнат духовен ръст, останал така или иначе непокътнат в генотипа на българина през вековете чуждо потисничество. Но още повече като елит, преоткрил благородството на корена, при това в дълбочина, вече като че ли поизбледняла за самите германци. Примерът с Пенчо Славейков е повече от показателен: номиниран за Нобелова награда най-вече с творчеството си на фолклорна основа, той е същевременно един от големите почитатели на Фридрих Ницше – същият, който, ако и да възплъщава цяла епоха в немската философска традиция, във възгледите си за обикновения германец не стига по-далеч от формулата „послушание и дълги крака“... Любопитен паралел, който отново потвърждава тезата, че в „прочита на зависимостите“ абсолютната доминация винаги стои под въпрос.

Симеон А. Симеонов

**БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA**

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

31/2015

Редактор проф. Анисава Милтенова

Съставители доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор Жасмина Кръстева

Формат 70×100/16
Печатни коли 8

Печатница на Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.baspress.com

ISSN 1311-8544

